

IO: LVDOVICI VIVIS COLLOQVIA,

Alioqui Latinæ linguæ exercitatio.

Adiectis à tergo nonnullis aliis ad copiam verborum, cum annotationibus indicantibus nomina, & loca Authorum, qui citantur.

CVM INDICE VOCVM HETRVSCO.

Quæ omnia ab innumeris, quæ irrepserant, mendis maxima Francisci Carbonis Pub. Correct. diligentia recens expurgata prodeunt.

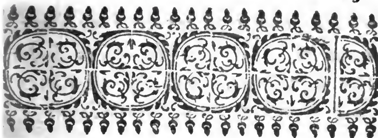
SVPERIORVM PERMISSV.

VENETIIS, M.DC.LXXVIII.

Gueriliorum sumptibus, & opera.

IO: LVDOVICI VIVIS

PHILIPPO CAROLI CÆS. AVG. FILIO

Hæredi optimam mentem.

Atinæ linguæ permagnæ sunt, & ad loquendum, & ad rectè sentiendum vtilitates: est enim ea velut thesaurus quidam omnis eruditionis; quoniam magna, & præstantia ingenia Latino sermone disciplinas omnes conscripserunt; ad quas nemo potest peruenire, nisi per linguæ illius cognitionem. Quam ob caussam non grauabor, inter maiorum studiorum occupatio-

nes, hac quoque parte pueritia rudimenta adiuuare. Conscripsi in vsum Latinæ linguæ primam loquendi exercitationem; quam pueris, vt spero, conducibilem, tibi Principi puero visum est dicere; cum propter patris tui beneuolentiam erga me summam, tum quod in animo tuo ad rectos mores formando, optime de Hispania, hoc est patria mea, merebor, cuius salus sita est in tua probitate, ac sapientia. Sed hæc à Ioanne Martinio Siliceo, institutore tuo, & copiosiùs audies, & crebriùs.

SVR-

SVRRECTIO MATVTINA.

Beatrix Puella, Emmanuel, Eusebius.

Esus Christus exsuscitet vos à somno vitiorum. Heus pueri, estisne hodie euigilaturi? Eus. *Nescio quid incidit mihi in oculos, ita videor eos habere plenos arenæ.* Bea. *Hæc est tua prima cantio matutina, & bene vetus; aperiam fenestras hasce ambas ligneam, & vitream, vt feriat clarum mane vestros amborum oculos. Surgite, surgite.* Eus. *Tàm multò mane?* Bea. *Propior est meridies, quàm aurora. Vis tu Emmanuel recentem subuculam?* Em. *Nihil nunc est necesse, hæc est satis munda, cras sumam alteram. Cede mihi thoracem.* Eus. *Quem? simplum, an diploidem?* Em. *Quem voles, mea nihil refert. Porrige huc simplum, vt si sim hodie lusurus pila, minus grauer.* Bea. *Hic est semper tuus mos. Prius de lusu cogitas, quã de schola.* Em. *Quid tu dicis, inepta? & schola ipsa vocatur ludus.* Bea. *Ego nõ intelligo vestras grammaticat ones, & sophismata.* Em. *Da mihi ligulas adstrictor as coriaceas.* Bea. *Frustę sunt, accipe sericeas, & sic iussit tuus pædagogus. Quid iam? vis femoralia, & tibialia, quoniam est æstus?* Em. *Minimè verò. Date feminicruralia: quæso constri*[illegible]. Bea. *Quid tu habes brachia fenea, aut butyraceas?* Em. *Non, sed filio tenui consuta. Hui, qual a dedisti mihi adstrigmenta exarmata, & lacera!* Bea. *Memineris te heri alea perdidisse integra.* Em. *Quid scis?* Bea. *Ego per ri-*

Subucula est virilis camisia.

Diplois de quauis re duplicata dicitur.

Ligula adstrictoria, quibus vestimenta stringuntur.

Feminicruralia nouum, pro caligis.

Exarmata sine ferris.

mulam ostij obseruabam te cum Guzmanulo ludentem. Em. *Amabo ne id pædagogus resciat.* Bea. *Immo ego narrabo quum primum appellaris me deformem, vt soles.* Em *Quid si rapacem?* Bea. *Quiduis modò non deformẽ.* Em. *Cedo calceos.* Bea. *Vtros? longo obstragulo, an breui?* Em. *Tectos propter lutum.* Bea. *Propter lutum aridum, quod alio nomine vocatur puluis. Sed bene facis; Nam in apertis cingulum est fractum, & fibula amissa.* Em. *Indue rogo.* Bea. *Tu ipse facito.* Em. *Non possum me flectere.* Bea. *Tu quidem facilè te curuares, desidia verò tua difficilè, an deglutisti ensem, vt circulator ille nudiusquartus? adeone es iam delicatus? quid facies grandior?* Em. *Abstringe nodo laxo gemino, quod est elegantius.* Bea. *Nihil minus, solueretur nodus illicò, & decideret tibi calceus è pedibus; præstat vel gemino adstricto, vel adstricto, & laxo. Sume tunicam manicatam, & cingulum textile.* Em. *Minimè id quidem, sed coriaceum venatorium.* Bea. *Mater vetat, vis tu omnia arbitratu tuo facere? & tu heri fregisti aciculam fibulæ.* Em. *Non poteram alioqui exfibulare. Da ergo illud puniceum ex lino.* Bea. *Cape; cinge te cinctu Gallico; pecte caput prius radijs rarioribus, tum densioribus: apta pileum vertici, ne in occipitium reijcias more tuo, aut in frontem, & oculos.* Em. *Prodeamus iam tandem.* Bea. *Quid? illotis manibus, & facie?* Em. *Ista tua tã molesta curiositate taurum iam enecasses, nedum hominem; videris mihi non puerum vestire, sed sponsam.* Bea. *Eusebi, affer pollubrum cum vrceolo, funde altius: stilla potius ex epistomio, quàm profundas, elue sordes istas ex nodis digitorum: ablue os, & gargarizaș frica bene cilia, & palpebras tum glandulas sub auriculis duriter; cape linteum, exterge te. Deum immor-*

Obstragulum est corij calcei, superius.

Aciculam fibulæ, id est, quo corrigia affigitur.

Cinctu Gallico, quomodo solent Galli se cingere.

Pollubrum, Id est vas, ex quo aqua funditur.

mortalem, de omnibus es sigillatim admonendus; nihil ne ipse tua sponte faceres? Em. *Vah, nimium es importuna, & odiosa.* Bea. *Et tu nimiū scitus puer, ac formosulus: deosculare me; flecte iam genua, & ante hanc Saluatoris nostri imaginem recita Precationem Dominicam, & preces alias, vt habes de more, antequàm pedes ponas extra cubiculum. Vide mi Emanuel, vti de re nulla alia cogites, dum oras. Mane paulisper, apende sudariolum hoc de zona, ad nares emungendas, & purgandas.* Em. *Sum ne satis ad arbitrium tuum compositus?* Beat. *Es.* Em. *Ad meum minimè, quoniam iam tandem ad tuum, ausim facere sponsionem me horam vnam vestiendo consumpsisse.* Bea. *Quid si vel duas? quò eras alioqui iturus? quid acturus? fossurus credo, aut araturus.* Em. *Quasi desit, quod agam.* Bea. *O magnum virum, vehementer in nihil agendo occupatum.* Em. *Non hinc abis, cauillatrix? aut ego te abigam hoc calceo, aut calanticam tibi detraham de capite.*

Vrceolus patina in quam funditur.

Epistomium est nasus gutti facere spōsionem deponere, certare pretio.

Calantica indumentū est capitis muliebre.

PRIMA SALVTATIO.

Puer, Mater, Pater.

S*Aluus sis, mi pater, salue mea matercula; precor vobis felicē hunc diē, germanuli: propitiū vobis opto Christū, sororcula.* Pat. *Mi fili, sospitet te Deus, eueha t ad ingentes virtutes.* Mat. *Seruet te Christus, mea lux; quid agis mea dulcedo? qui vales? Quomodo nocte hac quieuisti?* Pu. *Rectè valeo, & placidè dormiui.* Mat. *Christo gratia: propitiū hoc velit tibi esse.* Pu. *Ad mediā tamē noctē excitatus sum è dolore capitis.* Mat. *Me perditā, & miserrimā, quid narras? qua parte capitis?* Pu. *Ad brechma.* Mat. *Quādiu?* Pu. *Vix octaua parte horæ*

Brechma est pars anterior capitis.

postea redormiui, nec sensi amplius. Mat. *Respiraui, nam exanimaras me.* Pu. *Bene sit tibi, Isabellula, para mihi ientaculum, Ruscio, Ruscio, huc, huc, canicule festiuissime: en vt cauda adulatur; vt se in posteriores pedes erigit, quomodo habes? quomodo vales? Heus tu, adfer panis bucceam vnam, aut alteram, quam ei demus: videbis lusus scitissimos. Non esuris? nihilne edisti hodie? profectò plus est in cane isto intelligentiæ, quàm in illo mullione crasso.* Pat. *Tulliole mi, lubet mihi tecum paulisper confabulari.* Pu. *Quid vis mi pater? nam nihil mihi accidere potest suauius, quã te audire.* Pat. *Hic tuus Ruscio est bellua, an homo?* Pu. *Bellua, vt credo.* Pat. *Quid tu habes, cur sis homo, non ille? tu edis, bibis, dormis, ambulas, cursitas, lusitas: hæc ille omnia.* Puer. *Atqui ego sum homo.* Pat. *Quomodo id cognoscis? quid tu nunc habes plus, quàm canis? sed hoc interest, quod ille non potest homo fieri: tu potes, si vis.* Pu. *Obsecro, mi pater, effice id primo quoque tempore.* Pat. *Fiet, si eas, quò eunt belluæ, & redeunt homines.* Pu. *Ibo, pater, multò libentissimè. Sed vbi id est?* Pat. *In ludo litterario.* Pu. *Nulla est in me ad rem tantam mora.* Pat. *Nec in me, Isabellula, audin'? da huic ientaculum in cistella.* Isab. *Ecquid nam?* Pat. *Frustum panis butyro illitum, vel ficos aridas, aut vnas passas pro obsonio, sed insolatas: nam alteræ illæ viscosæ inficiunt puerorum digitos & vestes, nisi malit cerasa aliquot, vel pruna aurea, & oblonga; insere brachiolum cistulæ, ne excidat.*

Ad Solem exsiccatas.

DEDVCTIO AD LVDVM.

Pater, Prætextatus, Philoponus, Ludimagister.

Signa te Sacro signo Crucis. Duc nos, IESV Christe sapientissime, dementes, potentissime, imbecilles.

cilles. Quæso, mi propinque, tu, qui es versatus in studijs litterarum, ecquis est in hoc gymnasio optimus institutor puerorum? Pr. *Doctissimus quidem Varro, sed diligentissimus, & vir probissimus Philoponus, nec eruditionis aspernandæ. Habet Varro scholam frequentissimam, & domi numerosum gregem contubernalium; Philoponus non videtur delectari turba, paucioribus est contentus.* Pat. *Hunc malo. Illum in porticu gymnasij inambulantem. Fili, hoc est formatorium, & quasi officina hominum, & hic artifex formandi. Adsit tibi Christus magister. Aperi caput, puer, & flecte poplitē dextrum sicuti es edoctus: sta iam rectus.* Phil. *Prosperus sit nobis omnibus tuus aduentus: ecquid rei est?* Pat. *Hunc filiolum meum ad te adduco, vt ex bellua hominem facias.* Phil. *Dabo in eam rem operam sedulam; fiet reuertetur ex pecu de homo, ex nequam frugi, & bonus; id verò ne dubitaueris.* Pat. *Quanti doces?* Phil. *Si puer bene proficiat, vili; sin parum, caro.* Pat. *Acutè hoc dicis, & sapienter, vt omnia. Partiamus inter nos igitur hanc curam, vt tu sedulò instituas, ego vt benignè compensem tuam operam.*

EVNTES AD LVDVM LITTERARIVM.

Cirratus, Prætextatus, Titiuillitium, Teresula, Vetula, & Olusculatia.

Videtur tibi tempus eundi ad ludum? Pr. *Plane tēpus est, vt eamus.* Cir. *Non satis teneo viam. Credo esse in illo vico proximo.* Pr. *Quoties illuc itasti?* Cir. *Ter, aut quater.* Pr. *Quando cœpisti eò itare?* Cir. *Nudiustertius, vt puto, aut quartus.* Pr. *Quid igitur, an non id satis est ad noscendam viam?* Cir. *Non, etiamsi eam*

cen-

centies. Pr. *Ego verò, vel si semel, nunquam deinceps aberrarem. Sed tu vadis inuitus, & ambulas lusitās, nec viam adspicis, nec domos, nec vlla signa, quæ te postea admoneant, quà sit flectendum, quæ via tenēda, ego hęc omnia obseruo diligenter, quia lubens eo.* Cir. *Puer hic habitat in proximo scholæ. Heus tu, Titiuillitium, quà itur ad ędes tuas?* Tit. *Quid vis? venis à matre tua? mater mea non est domi, ac ne soror quidem, ambæ sunt profectæ ad D. Annæ.* Cir. *Quid illic agitur?* Tit. *Heri fuerunt encænia: hodie inuitauit eas mulier quædam casearia ad edendum lac coagulatum.* Cir. *Et tu cur non es vnà profectus?* Tit. *Relictus sum hìc, vt seruē domi; frater meus puerulus abductus est ab eis illuc, sed pollicitę sūt mihi, se de reliquijs allaturas partes in quasillo.* Cir. *Quin tu igitur manes domi?* Tit. *Continuò reuertar, nunc prodeo lusum talis, cū filio huius cerdonis, vultis & vos venire?* Cir. *Eamus, sodes.* Pr. *Minimè verò id quidem.* Cir. *Quidni?* Pr. *Ne vapulemus* Cir. *Vah, non memineram.* Tit. *Non vapulabitis.* Cir. *Quid scis?* Tit. *Quia magister vester perdidit heri ferulam.* Cir. *Hem, quomodo nosti?* Tit. *Hodie de domo nostra audiebamus eius vociferationem, quærentis ferulam.* Cir. *Amabo, ludamus parūper.* Pr. *Tu ludito, si vis: ego ibo solus.* Cir. *Ne me apud præceptorē quæso deferas; dic me detineri domi à patre* Pr. *Vis mentiri me?* Cir. *Quidni, propter sodalem?* Pr. *Quia in templo audiui concionatorem affirmantem, mendaces esse filios Diaboli; veraces Dei* Cir. *Diaboli vero? apage.* Per signum Sanctæ Crucis, ab inimicis nostris libera nos, Deus noster. Pr. *Nō potes liberari, si ludas, cùm est discendum.* Cir. *Eamus, tu valeto.* Tit. *Hui, pueri isti non audent paulisper ludere, alioqui cædendi.* Pr. *Ille est puer perditus, &*

euadet

euadet scelerosus vir. Sed, quomodo elapsus est? nobis nec rogauimus, qua esset via ad ludum reuocemus. Cir. *Abeat in malam rem: nolo sit mihi rursum incitamento ad lusum, percunctabimur ab hac vetula. Mater, nostine, quà itur ad scholam Philoponi.* Vet. *Iuxta eã scholam habitaui ego sex annis: è regione peperi filium natu maximum, & filias duas; transite plateam hanc Villæ rasæ, inde est angiportus, tum platea Domini Veterani: hinc flectite ad dexteram, tum ad sinistram, ibi percunctamini, non procul abest schola.* Cir. *Vah, non poterimus omnia retinere.* Vet. *Teresula, deduc istos ad ludum Philoponi, nam mater huius est, quæ dabat nobis linum pectendum, & nendum.* Ter. *Quid malum Philoponi? quid hominis est hic Philoponus? quasi ego norim; loquerisne de illo, qui resuit calceos iuxta cauponam viridem? an de pracone in Vico gigantis, qui alit equos meritorios?* Vet. *Sat scio, nunquam tu nosti ea, quæ sunt opus, sed ea, quæ ad rem nihil faciunt, inertissima. Philoponus est ludimagister ille senex, procerus, lusciosus è cõspectu ædium, quas olim habitauimus.* Ter. *Ah, iam redit in memoriam.* Vet. *In reditu transi per macellum, & eme acetarium, & raphanum, & cerasa: cape fiscellam.* Cir. *Duc nos etiam per forum ol torium.* Ter. *Hac ibitis breuiùs.* Cir. *Nolumus istac ire.* Ter. *Qui sic?* Cir. *Quia momordit me ille canis ex domo pistoris, quin & volumus te comitari ad forum.* Ter. *Reuertens faciam iter per macellum: nam procul adhuc absumus, & emam, quæ sum iussa, postquam reliquero vos in ludo.* Cir. *Nos cupimus videre quanti emas cerasa.* Ter. *Nummi senis emimus in libras singulas; sed quid ad te?* Cir. *Quia soror iussit me hodie mane sciscitari, & est illic vetula quadam olusculaira; de qua si emeris,*

scio

scio eam, & vendituram minoris, quàm alias, & daturam nobis, vel cerasa aliqua, vel thyrsum lactucæ, nam filia eius ministrauit aliquando matri, & sorori meæ. Ter. *Ne dispendium hoc viæ constet vobis flagris aliquot.* Cir. *Minimè verò: nam satis veniemus tempori.* Ter. *Eamus: tantulum deambulauero, quæ misera consumor sedendo domi totos dies.* Pr. *Quid facis? an tantum sedes otiosa?* Ter. *Otiosa verò? minimè certè id quidem, neo, conglobo, glomero, texo: putas vetulam nostram passuram vt otier? festos dies exsecratur, in quibus est cessandum.* Pr. *Festi dies, num non sunt sacri? quo modo ergo exsecratur illam rem sacram? vult ne ipsa exsecrari, quod est sacrum constitutum?* Ter. *Censen' me didicisse Geometriam, vt hæc possim vobis edicere?* Cir. *Quid rei est Geometria?* Ter. *Ego nescio: nos habebamus vicinam, quæ vocabatur Geometria: hæc semper, vel erat ipsa in templo cũ presbyteris, vel presbyteri domi eius cum illa, itaque erat, vt ferebant, sapientissima. Sed ventum est in forum olitorium: vbi est tandem vestra vetula?* Cir. *Id ego circumspiciebam. Sed eme ab hac ea lege, vt aliquid det nobis corolarij. Heus amita; puella hæc emet da te cerasa, si aliquot nobis donaueris.* Oluf. *Nihil mihi donatur: omnia venduntur.* Cir. *Nec sordes istæ donantur tibi, quas habes in manibus, & collo?* Oluf. *Nisi procul hinc abis, impudenticule, has sordes sentient genæ tuæ.* Cir. *Quomodo sentient meæ genæ, cùm tu habeas in tuis manibus?* Oluf. *Redde cerasa, furuncule.* Cir. *Summo exemplum, nam volo emere.* Oluf. *Eme igitur.* Cir. *Si placuerint, quanti?* Oluf. *Nummo libram.* Cir. *Ah, acerba sunt: tu anus venefica vendis hìc populo cerasa strangulatoria.* Ter. *Abeamus hinc ad ludum, nam vos argu-*

tijs vestris intricaretis me, & detineretis diu. Iam, vt puto, mea vetula furit domi, ob moram meam. Hoc est ostium, pulsate.

L E C T I O.

Præceptor, Lusius, Æschines Pueri, Cotta.

PRæc. *Cape tabellam abecedariã manu sinistra, & radium hunc, quo indices singula elementa: sta rectus, pileum pone sub axilla, audi attentissimè, quemadmodum ego has litteras nominabo: specta diligenter quo gestu oris. Vide, vt eodẽ prorsum modo reddas, cum reposcam. Sis mecum. Iam audisti. Sequere nunc me sigillatim præeuntem. Tenes probe?* Lus. *Videor mihi sic satis.* Præc. *Vnaquæque istarum vocatur littera: ex his quinque sunt vocales, A, E, I, O, V, quæ sunt in vocabulo Hispano* oueia, *qua est ouis: memineris huius verbi. Hæc cum vna qualibet, vel pluribus aliarum syllabam efficit, sine vocali non fit syllaba, & vocalis ipsa nõ rarò est syllaba. Itaque aliæ omnes consonantes nominantur, quia per se nihil sonant, nisi adhibita vocali: habent enim sonum quendam imperfectum, & mancum, b, c, d, g, quæ sine e parum sonant. Iam ex syllabis fiunt voces, seu verba; ex his sermo, quo belluæ omnes carent: nec tu à bellua differres, ni probe sermonem discas. Euigila, & naua sedulam operam. Ito, sede cum tuis condiscipulis, & edisce quæ præscripsi.* Lus. *Non ludimus hodie?* Æsch. *Non nam dies est operarius. Ebo, tu venisse te huc arbitraris lusum? non est hic ludendi locus, sed studendi.* Lus. *Cur ergo ludus nominatur?* Æsch. *Nominatur quidem ludus, sed litterarius? quia litteris est hic ludendum, alibi pila, trocho, talis, & Græcè audiui appel-*

Operarius, quo est operandum. Cato.

appellari scholam, quasi otium: quòd verum sit otium, & animi quies ætatem in studijs agere. Sed ediscamus, quæ iniunxit institutor, summisso murmure, ne alijs simus impedimento. Lus. *Auunculus meus, qui aliquando dedit operam litteris Bononiæ, docuit me melius memoriæ infigi, quæ velis, si altius pronuncies, idque confirmari auctoritate nescio cuius Plinij.* Æsch. *Si quis ita velit ediscere suas formulas, in hortos secedat, aut in cæmeterium templi: ibi clamet licet quoad excitet mortuos.* Cotta. *Pueri, haeccine est ediscere? garrire, iurgari; agite, conuenite ad præceptorem omnes iussu eius.*

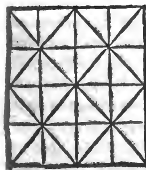
REDITVS DOMVM,

Tulliolus, Corneliola, Scipio, Lentulus, & lusus pueriles.

Puella, Puer.

COr. *Prosperè redieris, Tulliole; libet paulisper lusitare?* Tul. *Nondum statim.* Cor. *Quid habes negotij?* Tul. *Recolere, quæ magister vt memoriæ commendarem mandauit.* Cor. *Quæ tandem?* Tul. *Adspice.* Cor. *Hui, quæ notæ sunt istæ? credo esse formicas depictas; mea mater, quot formicas, & culices affert Tulliolus pictos in tabella?* Tul *Tace, insana, sunt litteræ.* Cor. *Qui vocatur hæc prima?* Tul. *A.* Cor. *Cur prima est magis A, quàm hæc altera?* Mat. *Cur tu es magis Corneliola, quàm Tulliolus?* Cor. *Quia sic vocor.* Mat. *Et illa litteræ ad eundem modum. Sed ito iam lusum mi fili.* Tul. *Hic pono tabellam meam, & radiũ; si quis attigerit, vapulabit à matre; nonne, mea matercula?* Mat. *Etiam, mi fili.* Tul. *Scipio, Lentule, adeste lusuri.* Scip. *Quam lusionem?* Tul. *Nucibus ludemus ad coniectum scrobiculi.* Lentul. *Non habeo nuces, nisi paucas, & eas quassas, ac putres.* Scip. *Ludamus putaminibus nucum.*

nucum. Tul. *Quid mihi ea proderunt, etiam si lucror viginti, nullus est intus nucleus, quem edam.* Sci *Ego verò dum ludo, non comedo, si quid volo comedere, matrem adeo. Ista nucum putamina sunt apta ad extruendas formicis ædiculas.* Len. *Ludamus par impar aciculis.* Tul. *Adfer potius talos.* Sci. *Adfer, Lentule.* Len. *Ecce vobis tali.* Tul. *Quàm sunt pulurulenti, & immundi, nec satis purgati à carne, & politi, iacias.* Sci. *Pro primatu ludē-di.* Tul. *Ego sum primus, quid ludimus?* Scip. *Ad strigmenta.* Len. *Ego volo mea perdere; nam domi cęderer à pædagogo.* Tul. *Quid vis ergo perdere, si vinceris?* Len. *Talitra.* Mat. *Quæ est ista humi abiectio? deteritis vestes omnes, & calceos, tum loco immūdissimo; quin verritis prius pauimentum, & sedetis? adfer scopas.* Tul. *Quæ erit igitur sponsio?* Sci. *Aciculæ in singula puncta.* Tul. *Immo binæ.* Len. *Ego non habeo aciculas; deponam, si vultis, pedunculos cerasorum pro aciculis.* Tul. *Apage, ludamus ego, & tu Scipio.* Sci. *Ego ausim sorti meas aciculas credere.* Tul. *Da mihi talos in manum, vt iaciam primus; en, vici sponsionem.* Sci. *Minimè verò, nam non ludebas seriò.* Tul. *Quis vnquam ludit seriò? ceu dicas album nigrum* Sci. *Cauillare quantum voles, non auferes modò aciculas.* Tul. *Age, remitto tibi hanc manum, ludamus iam pro præmio, adsit dextera sors.* Sci. *Victus es.* Tul. *Auferto.* Len. *Cedo talos.* Tul. *In hunc iactum omnia.* Len. *Non recuso.* Puel. *Ad cœnam pueri, nunquamne saturi estis ludendi finem?* Tul. *Nunc incipimus, ista iam de fine loquitur.* Cor. *Ludi huius iam tadet; luda-*

Pro primatu ludendi, quis ludat primus.

Talitrum est percussio, quæ vngue fronti puerorum infringitur.

Calculi sunt duodeni albi, & nigri. *ludamus calculis discoloribus.* Tul. *Pinge tu nobis Vrbes in hoc latere carbone, aut gypso.* Scip. *Ego malo cœnare, quàm ludere, & discedo, aciculis meis omnibus exutus fraude vestra.* Tul. *Memineris te heri Cethegum spoliasse.*

Virg. Epig. Nullus vbique poteſt felici ludere dextra.

Cor. *Affer, quæso, folia lusoria, quæ inuenies sub abaco ad sinistram.* Sci. *Alias id quidem, nunc nō vacat; nam, si diutius morer, timeo, ne pædagogus meus iratus incœnem me mittat cubitum. Tu, Corneliola, habe nobis parata folia istæc in crastinum sub horam vesperam.* Cor. *Si licebit nobis per matrem, satius esset nunc ludere, dum finimur.* Scip. *Satius est nunc cœnare, dum accersimur.* Pue. *Et mihi nihil datis, quæ vos spectaui?* Cor. *Daremus, si iudicasses; da tu nobis potius, quæ nostris lusionibus te delectasti.* Pue. *Heus pueri, quando estis venturi? Cœna est semicomesa; prope est, vt sublatis carnibus, apponamus caseum, & poma.*

REFECTIO SCHOLASTICA.

Nepotulus, Piſo, Magiſter, Architriclinus, Lamia, Florus, Antrax, Hipodidaſcalus.

V*Iuitisne hic laute?* Piſ. *Quid istuc verbi est, an lauamur? quotidie manus, ac faciem, & quidem crebrò; munditíes enim corporis & sanitati, & ingenio confert.* Nep. *Non id quæro, sed an edatis, & bibatis ex animi vestri sententia?* Piſ. *Nos non edimus ex animi sententia, sed ex palati sententia.* Nep. *Dico, an vt vultis.* Piſ. *Maximè, nempe cum fame: &, qui vult, edit; qui non vult, abstinet.* Nep. *Surgitis à mensa famelici?* Piſ. *Non omninò saturi, nec expedit; belluarum est enim expleri,*

pleri, non hominum. Regem quendam sapientissimum narrant nunquam sine appetitu accubuisse; nunquam surrexisse saturum. Nep. *Quid editis?* Pis. *Quæ habemus.* Nep. *Putabam vos esse, quæ non habebatis. Sed quæ sunt ista tandem, quæ habetis?* Pis. *Molestum percunctatorem, quæ dantur.* Nep. *At, quæ dantur?* Pis. *Ientamur de mane sesquihora posteaquam surreximus.* Nep. *Quando surgitis?* Pis. *Ferè cum Sole, qui est dux Musarum, & Aurora gratissima Musis. Silatum nostrum est, frustum panis autopyri; & paulũ butyri, aut fructuum aliquid, quales anni tempus suppeditat. Prandium, olus coctiuum, vel pultes in pultarijs, aliquid pulmentarij carnium, rapæ modo, modo brassicæ, amidum, similago, oriza; tum diebus pisculentis lac serosum in gabatis; è quo sit butyrũ expressum, iniectis aliquot turundis panis · piscis recens, aliquis si sit in foro piscario pretij tolerabilis: sin secus, salsamentum probe maceratum; binc pisa, aut cicera, aut lentes, aut fabæ, aut lupini.* Nep. *Quantum cuique ex his?* Pis. *Panis quantum habemus, obsoniorum quantum est satis, non ad explendum, sed ad alẽdum. Amplissimas epulas alibi quærito, non in schola, vbi ad virtutem formantur animi.* Nep. *Quid bibitis?* Pis. *Alij frigidam, & liquidam, alij ceruisiam tenuem, pauci, & raro vinum, & bene dilutum. Merenda est, seu (si id mavis,) Antecœnium, aliquid panis, & amygdalarum, seu auellanarum, ficorum aridorum, vuarum passarum, aut si sit æstas, pyrorum, aut malorum, cerasorum, aut prunorum; cùm verò animi gratia rus proficiscimur, tum edimus lac, vel liquidum, vel coactum, caseum recentem, cremorem, lupinos lixiuio maceratos, pampinos, & alia, quæ villa suggerit. Cœnæ caput est, acetarium concisum, sale adspersum,*

Regem Cyrum maioré.

Silatum, ientaculum. Autopyri, ex tota farina confecti sine excretione furfurum.

Gabata, sunt profundæ scutellæ.

Turundæ, frusta parua

sum,

Aulicoctia cocta in olla, iussulenta cũ ipso iure.

Tucetum est caro minutim concisa, & ita elixa.

sum, irroratum oleo oliuarũ ex gutto, aceto etiam infuso. Nep. *Quid? oleo nucum, aut raparum?* Pis. *Apage, rem insuauẽ, & insalubrẽ; tũ in lata parapside aulicoctia veruecina, iussulenta cum prunis passis, aut radiculis, aut herbulis, quæ sint pro intrito; interdum tucetum, saporis scitissimi.* Nep. *Quo condimento?* Pis. *Fame, omnium optimo, & sapidissimo; hinc certis diebus hebdomadis aliquid assi, potissimum vitulinæ, hædinæ interdum in vere, pro secunda mensa raphani per pusillum, & casei non putris, nec veteris, sed recentis, qui est quam vetus alibilior; pyra, mala persica, cydonia. Diebus, quos carne fas non est vesci, habemus pro carnibus oua assa, aut frixa, aut elixa, singula per se, aut in libum commista in sartagine, aceto, aut omphacio, non tàm infuso, quàm instillato; paululum interdum pisciũ, & caseo succedunt nuces.* Nep. *Quantumcuique?* Pis. *Bina oua singulis, & bina nuces.* Nep. *Quid? à cœna nunquam ne comessamini?* Pis. *Sæpius.* Nep. *Quid, quæso? nam, id est suauissimum.* Pis. *Conuiuium Syri apud Terentiũ; aut aliquod aliud ex illius lautissimis Athenæi, aut similium, quorum meminerunt historiæ. Vtrum censes nos porcos esse, an homines? qui ventriculi, quæ valetudo sufficeret, post quaternas refectiones comessari; heus tu, schola hæc est, nõ saginarium; dicũt etiam nihil esse perniciosius valetudini, quam bibere, cum statim sis iturus cubitum.* Nep. *Licebitne cœnæ vestræ interesse?* Pis. *Facile, modò venia petita à præceptore, quam scio illum daturum non grauatè: nam solet alioqui prauæ esse educationis ingerere te conuiuio, magistro inscio, & qui te adduceret, nihil aliud, quàm probrum, & pudorem contraheret apud condiscipulos: mane paulisper. Magister, licebit, ne cum bona tua*

In Adel. Act. 4. Scen. 1.

ve-

venia, puerum quendam mihi notum adbibere nostræ cœnæ? Pra. *Maximè, non erit molestus.* Pis. *Habeo gratiam. Hic quem vides gestantem mantile pro socali, est archtriclinus huius hebdomadæ; nam hebdomadarios habemus hic archtriclinios, vt Reges.* Arc. *Lamia, quota est hora?* La. *Horas non audiui à tertia, intentus compositioni epistolæ. Florus melius id norit, qui toto hoc pomeridiano tempore librum non vidit, neque chartam.* Flo. *Amicum testimonium, & apud magistrum iratum valde vtile. Sed qui potuisti tu id animaduertere, immersus (vt ais) compositioni epistolari? planè maleuolentia te coegit mentiri. Gaudeo profectò, inimicum meum pro mendaci haberi. Si quid me post hac voluerit calumniari, carebit fide.* Arc. *Non potero aliunde cognoscere de hora? Anthrax transcurre ad Diui Petri ædes, & inspice horas.* An. *Index signat iam sextam.* Arc. *Sextam verò? Eia pueri agite, eia consurgite, abijcite libros; vel quo cerui cornua, parate mensas, insternite, apponite sedilia, mantilia, orbes, quadras, panem; dicto citiùs volate, ne tarditati nostræ institutor succenseat. Pro metu ceruisiam, tu hauri aquam de cisterna, appone scyphos, quid istuc rei est, tàm obnubilatos adfers? refer in culinam, vt famula eos fricet, & extergat probè, quò sint nitidi, & fulgentes.* Pis. *Nunquam tu hoc perfeceris, quamdiu simiam hanc habebimus ministram culinariam, nunquam audet fortiter confricare, quæ mundat ita timet suis digitis; nec abluis, nisi semel, & tepida.* Arc. *Quin admones de eo præceptorem?* Pis. *Satius est quæri apud famulam atriensem, nam in eius manu est mutare famulas culinarias. Sed eccum præceptorem. Tu ipse perluito hos calices, frica folijs fici, vel vrticis, arena, aqua, ne*

quid hodie habeat magister iure reprehēdendum. Mag. *Sunt parata omnia: est aliquid, quod nos remoretur?* Arc. *Nihil omnino.* Mag. *Ne postea facturi simus interualla magna inter missus.* Arc. *Missus verò? missum potius dixeris, & eum exiguum.* Mag. *Quid tu mussitas?* Arc. *Dico, vt assideas, eße tempus, & propemodum corrumpi cœnam.* Mag *Pueri abluite omnes manus, & os. Vah, quod mantile? qui hic se extergunt vbi mundantur? curre, adfer aliud purius. Sedeamus more solito; est is puer conuiua noster?* Pis. *Est here.* Mag. *Cuius est?* Pis. *Flander.* Mag. *Ex qua vrbe illius prouinciæ?* Pis. *Burgensis.* Mag. *Recipe illum supra te. Expediat quisque cultellum suum, & purget quisque suum panem si quid hæret, vel cineris, vel carbonum in crusta; sacret mēsam, cuius est munus hac hebdomada.* Fl. *Pasce animos nostros Christe charitate tua, qui benignitate tua alis vitam omnium animantium: sancta sint Domine hæc tua munera nobis sumentibus, vt tu, qui ea largiris, Sanctus es. Amen.* Mag. *Sedete quantum licet laxè, ne comprimatis mutuo, quandoquidem est satis loci. Et tu habes cultellum Burgensis?* Pis. *Prodigium, Flander sine cultello; & quidem Burgensis, vbi cuduntur optimi.* Nep. *Mihi verò cultello nihil est opus, dentibus frangam mordendo, vel digitis buccellatim comminuam.* Hy. *Ferunt illud de morsibus tum gingiuis, tum candori dentium esse perutile.* Mag. *Vbi fecisti Latinæ linguæ tirocinium? nam non videris mihi prauè institutus,* Nep. *Brugis, sub Ioanne Theodoro Neruio.* Mag. *Viro diligenti, docto, probo. Brugiæ elegantissimæ; nisi quod perennt indies vitio plebis profusissimæ, dolendum est; quàm pridem illinc venisti?* Nep. *Nudius sextus.* Mag. *Quam*

nuper

nuper cœpisti studere? Nep. *Ad hinc annos tres.* Mag. *Non potest te profectus pœnitere.* Nep. *Meritò, nam & habui magistrum non pœnitendum.* Mag. *Sed quid agit Viues noster?* Nep. *Dicant eum agere athletam, non tamen athletice.* Mag. *Quid istuc rei est?* Nep. *Quia luctatur semper, sed parum fortiter.* Mag. *Cũ quo?* Nep. *Cũ suo morbo articulari.* Mag. *O luctatorem dolosum, qui primum omnium inuadit pedes.* Hy. *Immo lictorem sæuum, qui totum corpus constringit. Sed tu, quid agis? quid cessas? videris huc spectatũ venisse, non cœnatum. Nemo vestrum attingat pileum inter cœnandum, ne quis capillus inuoluet in patinas; cur non tractatis hospitem comiter?* Hy. *Nepotule, præbibo tibi.* Nep. *Præceptor, excipio animo libentissimo.* Hy. *Exinanias calicem tuum, quandoquidem exiguus haustus restat.* Nep. *Hoc esset mihi nouum.* Mag. *Quid? non exinanire? Sed tu Hypodidascale, quid dicis, quid affert noui super cœnam?* Hy. *Ego verò nihil dico, sed hisce duabus horis multa cogitaui de arte Grammatica.* Mag. *Quæ tandem?* Hy. *Recondita sanè, & ex penetralibus disciplinæ; primùm cur Grammatici posuerũt tria genera in arte, cùm sint tantum duo in natura? aut cur natura non producit res neutrius generis, sicut masculini, & fœminini? nõn possũ caussam exculpere tanti mysterij. Deinde Philosophi dicunt esse tantum tria tempora, ars nostra ponit quinque, ergo ars nostra est extra rerum naturam.* Mag. *Immo tu ipse es extra rerum naturam; nam ars in rerum natura est.* Hy. *Si ego sum extra rerum naturam, quomodo possum comedere hunc panem, & has carnes, quæ sunt in rerum natura?* Mag. *Tanto tu deterior, qui venis ab altera rerum natura, vt comedas, quæ sunt in hac nostra.*

Hy. Παράφθεγμα ἀπροσδιόνυσον. *Idest* responsum alienū à proposito. *Aliā ego vellem solutionem mearum quæstionum. Vtinam haberemus nunc Palamonē aliquem, aut Varronem, qui has quæstiones posset profligare.* Mag. *Quin potius Aristotelem, aut Platonem? Habes aliquid aliud?* Hy. *Heri vidi scelus capitale admitti. Ludimagister Vici Recti capro olidior, qui in phrontisterio, suo in pudore, & fætore docet auditores diobolarios, ter, aut quater pronūciauit volucres accentu in penultima; ego verò miratus sum, terrā illi non dehiscere.* Mag. *Quid aliud decebat talem ludimagistrum dicere? & est alioqui in formulis Grāmaticis valde detritus. Sed tu in re leui nimium tumultuaris, & facis tragœdiā ex comœdia, seu mimo verius.* Hy. *Equidem absolui pensum meum; nunc tuæ sunt partes: dic tu vicissim aliquid inter cœnā.* Mag. *Nolo, ne tu mihi vicissim* παραφθέγγῃς. *Idest* præter rem respondeas. *Iussulenta hæc iam conglaciant; affer foculum mensariū; excalefacite aliquātum, priusquam panem intingatis; raphanus hic non est esui, adeo est lentus; nec minus sunt radiculæ iussulentæ.* Hy. *Lentorem profectò non à macello attulerunt, sed hic contraxerunt in nostro penore, qua cella nihil est penui incōmodius. Nescio quid istuc rei est, semper afferūtur huc ossa e medullata.* Mag. *Parum habent ossa medullarum sub lunam silentem.* Hy. *Quid cum est plena?* Mag. *Plurimum.* Hy. *Tum verò ossa nostra habēt minimum, seu nihil verius.* Mag. *Non exsorbet nobis medullas luna, sed nostra Lamia nimis hic indidit piperis, & gingiberis, & in iure hoc, & toto acetario, nimium mentæ, petroselini, saluiæ, erucæ, nasturcij, hyssopi; nihil puerorum, & adolescentum corporibus æque damnosum, vt cibi, qui interiora feruefaciunt.*

Phrontisterio, idest in schola.

Foculus mensarius est calefactorium mensæ aptū.

Sub lunam silentem, prope nouilunium.

tiunt. Ar. *Quibus igitur ex herbis velles confici?* Mag. *Lactucis; buglossa hortensi, & portulaca, & petroselini aliquid admisceri. Heus tu, Ginglose, ne extergas labra manu, aut manica, sed simul ipsa, simul manum mantili; nam ideò tibi datur. Carnes ne attingas nisi ab ea parte, quam tibi es sumpturus. Tu, Dromo, non animaduertis te manicas tuas inficere pingui carnium? reduc eas, si sunt apertæ, ad humeros; si non sunt, corruga, vel complica ad cubitum; quæ si relabuntur, offige acicula, seu quod magis te decet, spina. Tu dominaliter delicatule, in mensam incumbis? vbi id didicisti? in hara quapiam; heus subijcite eius cubito puluilum. Architricline, vide, ne analecta hæc pereant; reconde in promptuarium; tolle primum omnium salinum, hinc panem, tum lances, discos, mãtilia, postremò mappam; mundet quisque suum cultellum, & ponat in vaginam. Heus tu, Cinciole, ne scalpas dentes scalpello, nam est noxium; conficito tibi dentiscalpium, pennula, vel bacillo tenui acuminato, & scalpe modicè, ne gingiuas scarifices, & sanguinem elicias. Consurgite, & abluite manus, priusquam recitetur gratiarum actio. Amoue mensam, voca ministram, vt pauimentum hoc scopis vertat. Agamus Christo gratias: precat verba, qui sacrauit mensam.* H. *Pro cibo temporario gratias agimus, Christe Domine, temporarias; fac, vt pro immortalitate agamus æternas. Amen.* Mag. *Ite lusum, & confabulatum, & deambulatum, quo libuerit, dum licet per lucem.*

Analecta, reliquijs, quæ colliguntur.

GARRIENTES.

Nugo, Gracculus, Turdus, Bambalio, Obseruator.

NVgo. *Assideamus in hac trabe tu, Graccule, è cõspectu in saxo illo, modò ne impedimento sis, quo*

 minus

minus cernamus prætereuntes: applicemus nos ad hunc parietem, egregie soli ostentum. Quam grandis truncus, & cui vsus? Tur. *Vt nos hic sedeamus.* Nug. *Oportet fuisse procerissimam, & latam arborem, vnde est sumptus.* Tur. *Quales sunt in India.* Grac. *Quid scis? Fuisti tu in India cum Hispanis?* Tur. *Quasi scire aliquid de regione quapiam non possis, nisi in ea fueris; sed dabo tibi auctorem meum. Plinius scribit, in India crescere ad eam altitudinem, quæ non possit iaculo superari.*

Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.

Virgil. 1. Georg. *Vt ait Virgilius* 1. Nug. *Scribit etiam Plinius, turmam equitum condi sub ramis.* Tur. *Nemo id miretur, qui scirpos illius regionis consideret, quibus infirmis fulciunt gradum, diuites dumtaxat.* Grac. *Heus, quota est hora?* Nug. *Nulla; nam horarum tintinnabulum nunc funditur; affuisti?* Grac. *Non sum ausus; nam aiunt rem esse periculosam.* Nug. *Ego interfui, & vidi innumeras mulieres prægnantes transilire canalem fusionis, qui est sub terram conditus.* Tur. *Audiui hoc illis esse salutare.* Grac. *Ea est colus Philosophia, vt dicunt, sed de hora quærebam.* Nug. *Qnid tibi opus est hora, si quid vis agere? dum est opportunitas, est hora. Sed vbi est horologium tnum viatorium?* Grac. *Excidit mihi nuper, cùm fugerem canem olitoris, post decerpta pruna.* Tur. *Ego te currentem vidi de fenestra, sed, quo te recepisses, spectare non potui, quia impedimento mihi erat hortus pensilis, quem ibi mater affixit patre inuito, & multum reclamante; mater verò, in proposito constans, obtinuit ne tolleretur.* Nug. *Quid tu? tacebas?* Tur. *Flebam tacitus; quid enim aliud agerem, dissentientibus mihi charissimis capitibus? tametsi mater iubebat me ab se stare, & clamare strenue,*

nue, sed mihi non erat cordi quidquam aduersus patrē mutire. Ego mißus sum ad scholam, quatuor continuis diebus inientatus à matre irata, & delerante me non esse ex se natum, sed commutatum à nutrice; de quo ait dicturam se nutrici diem apud Prætorem capitalem. Nug. *Quid rei est Prætor capitalis? an non Prætor omnis habet caput?* Tur. *Quid ego scio; sic illa dixit.* Grac. *Hem, qui sunt isti prænulati, & ocreati?* Nug. *Galli sunt.* Grac. *Quid, estne pax?* Tur. *Bellum narrabant futurum, & quidem atrox.* Grac. *Quid afferunt?* Tur. *Vinum.* Nug. *Exhilarabunt multos.* Grac. *Scilicet, non solum vinum exhilarat, sed vini mentio, & recordatio.* Nug. *Vinosos vtique; mea nihil refert, qui aquam bibo.* Grac. *Nunquam facies bonum carmen.* Tur. *Nosti illam mulierem?* Grac. *Non, quænam est?* Tur. *Aures habet gossipio obturatas.* Grac. *Quid ita?* Tur. *Ne quid audiat, quia male audit.* Nug. *Quā multæ pessimæ audiūt auribus patētibus, & bene perforatis.* Tur. *Credo huc pertinere, quod est apud Ciceronem in Tusculanis quæstionibus; Surdaster erat M. Crassus, sed illud peius, quod male audiebat.* Nug. *Non dubium est, quin hoc ad infamiam sit referēdum. Sed heus tu, Bambalio, inuenisti tuas Tusculanas quæstiones?* Bam. *Etiā; apud propolam; adeo interpolatas, vt non agnoscerem.* Nug. *Quis surripuerat?* Bam. *Vatinius; quod illi male sit.* Grac. *Vah hominem manibus aduncis, & picatissimis; ne admittas eum vnquam ad tuas capsas, nec ad scrinia, si vis omnia esse salua. Nescis illum crumenisecam existimari ab hominibus, & de crumenisecio, accusatum apud gymnasiarcham?* Nug. *Soror puellæ illius enixa est heri gemellos.* Grac. *Quid mirum? Mulier quædam via Salaria ad Leonem galeatum, peperit*

Picatissimis, idest pice maximè illicitis.

nudius

nudius sextus tergeminos. Nug. *Plinius dicit, ad septimum posse procedi.* Tur. *Quis vestrum audiuit de vxore Comitis Batauiæ? quam ferunt vno partu tot edidisse, quot sunt in anno dies, ex imprecatione mendicæ cuiusdam.* Grac. *Quid istuc fuit de mendica?* Tur. *Mendica hæc liberis onusta petijt ab hac comite stipem; illa, vbi conspexit tot pueros, conuicio illam abegit, scortum vocitans, negabat enim posse fieri, vt ex vno viro tantam sobolem suscepisset. Innocens mendica precata est diuos, vt si se castam, & puram scirent, darent Comiti ex marito suo tot fœtus vno conceptu, quot sunt in anno dies; & ita contigit: ostenditurque propago numerosa illam oppido quodam illius insulæ.* Grac. *Malo credere, quam exquirere.* Nug. *Omnia sunt Deo possibilia.* Grac. *Immo verò facillima.* Nug. *Non nosti illum onustum retibus, comitatū canibus, cum causia, & peronibus, vehementem canterio strigosissimo?* Tur. *Estne Mannius versificator?* Nug. *Est plane.* Tur. *Quanam tanta Metamorphosis?* Nug. *Ex Minerua transijt ad Dianam; idest, ab honestissima occupatione ad inanem, & stultum laborem. Pater eius mercimonijs faciundis auxerat rem; hic paternam artem dedecori sibi esse ducit, vertit se ad alēdos equos, & venationem, non aliter ratus posse nobilitatem generis venari; nam, si quid ageret vtile, non haberetur pro nobili. Sequitur eum venantem talis Curius pereruditus homo, aleator famosissimus, & qui probè nouit taxillos mittere compositos, domi habet sodalem Tricogium.* Tur. *Immo amphoram.* Grac. *Immo spongiam.* Nug. *Immo arenam Africæ aridissimam.* Bam. *Aiunt illum semper sitire.* Nug. *An sitiat, nescio: semper certè paratus est potare.* Bam. *Heu, ausculta lusciniolam illam.* Grac. *Vbi nam est?*

Caussa est pileus aduersus æstum.

Compositos id est vt cadant, vt ipse vult.

est? Bam. *Non vides eam in ramo illo sedentem? vide vt canit ardenter, nec intermittit.* Nug.

Flet Philomela nefas.

Er. *Quid mirum dulciter eam garrire, quæ sit Attica? vbi etiam fluctus maris non sine numero adduntur litori.* Nug. *Plinius scribit eam, præsentibus hominibus diutius, & accuratius cantare.* Tur. *Quid caussæ est?* Nug. *Ego tibi caussam aperiam. Cuculus, & Philomela eodem cantant tempore, verno scilicet, ab Aprili medio ad Maiũ exactũ, aut eo circiter. Hæ duæ aues in contentionem venerunt, de suauitate concentus, quæsitus est iudex: &, quia de sono erat certamen, aptissimus visus est ad eam cognitionem asinus, qui præter cæteras animantes grandes haberet auriculas. Asinus, repudiata luscinia, cuius se harmoniam negaret intelligere, victoriã Cuculo adiudicauit: Philomela ad hominem appellauit: quem vbi videt, agit statim caussam suã, canit diligenter, vt se illi approbet ad vindicandam iniuriam ab asino acceptam.* Grac. *Habeo caussam poeta dignam.* Nug. *Quid ergo expectabas Philosopho dignam? posce à nouis illis magistris Parisiensibus.* Grac. *Pleriq; illorum vestibus sunt Philosophi, non cerebro.* Nug. *Quid ita vestibus? nam coquos potius dixeris, aut muliones.* Grac. *Quia gestans eas crassas, detritas, laceras, lutulẽtas, immũdas, pediculosas.* Nug. *Erunt ergo Philosophi Cynici.* Grac. *Immo cimici; non, quod videri affectant, Peripatetici, quippe Aristoteles sectæ princeps cultissimus fuit. Ego verò longum Vale dico iam nunc Philosophiæ, si aliter non possum esse Philosophus. Quid enim pulchrius, & homine dignius, quàm munditiès, & ciuilis quidam cultus in victu, & vestitu? eam re- antistant mea sententia Louanienses Parisiensibus?*

Tur.

Tur. *Quid tu? non putas esse impedimento studijs nimiam curam munditiæ, atque elegantiarum?* Grac. *Ego quidem munditiem probo anxiam, & morosam illius curam improbo.* Nug. *Damnas tu elegantias, de quibus scripsit Valla tàm diffusè, quasque adeò diligenter commendant nobis nostri præceptores.* Grac. *Alia est verborum in loquendo elegantia, alia rerum in vestiendo.* Tur. *Scitis, quid est mihi narratum à tabellario Louaniensi?* Nug. *Quid tandem?* Tur. *Clodium ardere perditè in puellam quandam, & Lusconem transtulisse se ad mercaturam à litteris, hoc est, ab equis ad asinos.* Nug. *Quid audio?* Tur. *Clodium noratis omnes succi plenum, rubicundum, benè habitum, hilarem, vultu ridenti, comem, festiuum, confabulatorem; nunc refert ille, esse exsiccum, exsanguem, pallido colore, atque adeò lurido, imbecillum, horridum, trucem, taciturnum, fugitantem lucis, & humani consortij; nemo, qui illum vidisset prius, iam agnosceret.* Nug. *O miserum adolescentem; vnde id mali?* Tur. *Ex amore.* Nug. *At vnde amor?* Tur. *Quantum ex oratione tabellarij potui colligere, reliquerat seria, & solida studia, dediderat sese totum Poetis lasciuis, Latinis, & linguæ vulgaris: inde prima animi præparatio: vt, si qua ignis scintilla in illum incideret somitem, quantumlibet exigua, subito inflammaretur velut stupa; tradiderat se somno, & otio.* Nug. *Quid necesse habes plures, aut maiores caussas amandi commemorare?* Tur. *Nunc insanit, ambulat plerumque solus: semper autem, vel tacitus, vel cantillans aliquid, & modulans, scribit versus sermone vernaculo.* Nug. *Scilicet.*

Martial. lib. 2. Quos legat ipsa Lychoris.

Virg. Eclog. decima. Grac. *O Christe, auerte ab animis nostris, tàm perniciosum*

ciosum morbum. Tur. *Nisi me ingenium Clodij fallit, recipiet se aliquando ille ad frugem meliorem; peregrinatur animus eius in nequitia non habita.* Grac. *Et ille alter quas mercaturas exercet?* Tur. *Misit ad patrem epistolam, flebiliter conscriptam, de misera conditione studiorum, quam, quod esset apertilis, legit ipse tabellarius. Pater, homo crassæ Mineruæ, transtulit eum à chartis ad lanas, pannos, glastū, piper, gingiber, cinnamomū. Nūc ille succinctos braccas, mirè diligēs, & sedulus in aromataria taberna, vocat aduentores, excipit blandus, scindit, descendit per scalas infestissimas, profert suas merces, vertit, inuertit, mentitur, peierat: omnia sunt illi leuiora, quàm studere.* Nug. *A puero noui illum attentum ad rem, & delectari nummulis, itaque potiorem habuit nummationem, quàm litteraturam, & vile lucrum anteposuit excellentiæ eruditionis aliquādo pœnitebit eum.* Tur. *Sed sero* Nug. *Indubiè prouideat, ne accidat sibi, quod suo consobrino.* Tur. *Cui?* Nug. *Antonio in Angiportu pomorum, ad tres graculos. Non audisti illum superiore anno decoxisse.* Grac. *Quid decoxit, quæso? est ne hoc tantum malum? an non quotidie id fit in culinis omnibus?* Tur. *Decoxit rem.* Grac. *Quam rem?* Tur. *Alienam, & * conturbauit.* Grac. *Nihilne reddidit creditoribus?* Tur. *Ex cōpactione, nam receperat se in asylum, vncias ternas ex libris singulis.* Grac. *Hoc vocas tu decoquere? cum nihil sit crudius; sed, quomodo amisit?* Tur. *Audiui equidem nuper de patre; nō satis tamen intellexi; narrabat pater, eum fecisse versuras damnosissimas, quæ degluberunt eum, & deuorarūt vsq; ad ossa.* Grac. *Quid res est versura? Quid deglubere?* Tur. *Ne ego quidem noui: credo esse aliquid de furibus.* Nug. *Vides illum obesum?*

Apertilis, quæ aperiri possit integrè.

* Conturbauit rationes, scilicet nolens soluere creditoribus.

quem

Petaurista, idest, qui saltibus, vel scenis leuioribus mouetur.

quem putes vix se posse commouere petaurista est, & *funambulus.* Grac. *Ah, tace, rem narras incredibilem.* Tur. *Non ipse quidem suo corpore, sed calcibus.* Grac. *Afferebat aliquid alud noui tabellarius de nostris. sodalibus?* Tur. *Etiam de Hermogene, qui in omni nostro certamine semper ferebat primas, is admirabili mutatione, ex ingeniosissimo, & (vt ætas ferebat) doctissimo, repente factus es tardissimus, & rudissimus.* Nug. *Tale quiddam sæpè vidi accidere in quibusdam acutulis.* Bam. *Aiunt, id fieri, cum ingenij acumen non est solidū, vt in scalpellis, quorum acies facilè retunditur, præsertim si quid secet paulò durius.* Grac. *Quid est, ne acies in ingenio, sicut in ferro?* Bam. *Nescio; ferrū sæpè vidi, ingenium nunquam vidi.* Nug. *Quid factum est adolescenti illi pagano, qui superiore mense exhibuit nobis prandium aduentorium, refertum delicijs rusticis, ad quem à fuga retrahendum præceptor miserat quatuor fugitiuarios? & erat formosulus.* Tur. *Venustus Asinus.* *Puella amanuensis amitæ meæ, quæ puella est illi soror patruelis, conuenit illum nuper in pago suo nudo capite, impexum, horridum, sentum, cum gallicis, & tunica villosa leuidensa, vendentem in triuio quodam chartaceas imagines, & tabellas elementarias, cantantem cantiones nouas in circulis.* Grac. *Oportet illum esse ortum claro sanguine.* Tur. *Qui istuc?* Grac. *Quoniam pater eius est de genere Coclitum.* Nug. *Non tàm id arguit nobilem virum, quàm bonum iaculatorem; collimabit facilè.* Tur. *Aut fabrum tignarium, qui oculo rubricam dirigit vno.* Nug. *Nunquam placuit mihi ille puer, nec dederat mihi significationem aliquam virtutis.* Grac. *Quid ita?* Nug. *Quia nec amabat studia, nec præceptorem reuertebatur, quod est perditi animi ar-*

Prandium aduentorium pro suo felici aduentu.

Fugitiuarij, qui retrahunt fernosà fuga.

Amanuensis, quam hera habet semper sibi paratam ad manum.

Gallicæ, lignei.

Villosa, leuidensa, crassa, qualis est Frisia.

Collimabit attinget scopum.

hi argumentum euidentissimum; & senes irridebat, & calamitosos subsannabat. Sed, quis est iste sericatus, torquatus, bracteatus auro? Grac. *Ex genere clarissimo, matrem habet nobilissimam, & fœcundissimam.* Nug. *Quam.* Grac. *Terram, & vix credas, quas semper faciat delicias, dicas puerulum in cunis adhuc, & crepundijs vagientem* Nug. *Atqui lanugo illi incipit iam per malas serpere.* Bam. *Hem, obseruator venit, expedite libros, explicate, incipite euoluere.* Grac. *Nec fuit his multis hebdomadibus obseruator magis curiosus, & qui tàm gauderet deferendis ad magistrum criminibus.* Bam. *Vtinam saltem nos veræ culpæ reos ageret: sed calumniatur plerumque.* Nug.

Hic murus aheneus esto, — Horat. epist. 1. lib. 1. 74.

Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Sed quiescite, ego illũ statim hinc fugabo. Obser. *Quid tu dicis Vacia?* Nug. *Quid tu, Vatrax?* Obser. *Quid tu Vatrachomyomachia? sed, ioco, amoto, quid hic agitur?* Nug. *Quid ageretur? quid inter bonos scholasticos, & studiosos, legitur, ediscitur, disputatur. Dic, sordes, capitulum lepidissimũ, quid est apud Virg.* 17. Transuersa tuentibus hirquis? Ob. *Benefacitis, pergite studere, vt bonæ indolis adolescẽtes decet; mihi aliud nũc est negotij; vos valebitis.* Nug. *Satis nugatũ est: reuertamur ad ludũ, sed prius relegam[9], quę præceptor explicauit, tũ vt discamus, tũ, vt illi placeamus, & nos approbem[9]: quod cuiq; nostrũ debet esse in votis, non minus, quàm patri.* — Eclog.

ITER, ET EQVVS.

Misippus, Philippus, Misospudus, Planetes, Puer, Rusticus.

PHil *Vultisne proficiscamur animi gratia Bononiam, quæ est ad Sequanam?* Misip. & Misosp. *Nihil*

Nihil malumus, die præsertim sereno, & à ventis silenti, tum etiam in nostro pædagogio feriato. Phil. *Cur non est vobis operarius?* Misosp. *Quia Pandulphus madefacturus est hodie ingenti prandio magistros omnes, in honorem laureæ suæ magistralis.* Planet. *Vah, quãtum potabitur.* Misos. *Multò plus sitietur.* Misip. *Ego habeo asturconem.* Philip. *Et ego, & Planetes vehemur rheda; reliqui, si videtur, vel pedestres sequentur nos, vel vi brachorum agent cymbam contra cursus amnis.* Planet. *Immo equis trahetur.* Misosp. *Vt erit cordi; nam nobis pedestre iter magis placet.* Philip. *Eia, puer, frena equum meum, & insterne. Quid, malum, manno indis lupatum? orna potius frenulo illo leui cum bullis.* Puer. *Hui, nec oream habet, nec aureas.* Philip. *Si scirem, quis fregißet, ego illi frangerem.* Misip. *Quid tu nunc dices, concitatus?* Philip. *Panem in cœna. Accipe, vnde poteris, accommodato.* Puer. *Scilicet in medijs pædagogijs quæris tu, vel equos, vel equorum ornamenta.* Philip. *Supple igitur, quæ desunt, ex hoc fune.* Puer. *Erit deforme.* Philip. *Ab insane, quis videbit extra vrbem?* Puer. *Antilena est dissuta.* Phil. *Sarcias ligula adstrictiora aliqua.* Puer. *Non habet postilenam.* Phil. *Nec est opus* Plan *Magnum equitem, & exercitatum; delabetur ephippium ad collũ, & effundet te equus supra caput.* Phil. *Quid ad me? lutosa est magis via, quã lapidosa; inficiar cano, non cruentabor. Sed si hæc omnia apparanda, non hinc discedemus ante vesperum; adhuc equum qualicumque ornatu.* Puer. *Paratus est, conscende; ah, quid agis, pedem dextrum ponis priorem in stapeda?* Philip. *Vtrum ergo?* Puer. *Sinistrum, & habenas sinistra manu rege; dextera cape hãc virgulã, quæ erit pro calcaribus.* Phil. *Nõ indigeo; calcanei erũt mihi*

Asturcoequus ab Asturia, oppido Hispaniæ si adiectus pedestre, idem quod terrestre.

Mannus ronzino ageuole.

Orea corrigia quæ est sub ore.

Aureæ, corrigiæ ad aures.

Antilena est lorum ante pectus, Postilena, lorum ab tergo ad caudam.

mihi vice calcarium. Puer. *Iubellium Tauream videtis, aut, qui cum hoc eſt cõgreſſus, Aſellum.* Phil. *Apage hiſtorias in procinctu, vbi reliquis?* Puer. *Ite, ego comitabor vos pedeſter* Miſip. *O equum, moleſtiſſimum ſucuſſatorem, oſſa mihi omnia contuderit, priuſquam perueniamus in opidulum.* Phil. *Quid, malum, eſt ſtratum iſtud tuum? clitella eſt vt puto.* Miſ. *Paulo minus.* Phil. *Quanti, quanti?* Miſ. *Nummis Turonenſibus quatuordecim.* Phil. *Equum ipſum cum ſuo victu, & veſtitu tanti non emerim; nec videtur mihi equus vector; nec ephippiarius, ſed iumentum clitellarium, & iugale, aut doſſuale: animaduerte, quæſo, vt paſſim ceſpitat? vel in chartam, aut latum culmum impingeret.* Miſ. *Quid tu de eo dicis? pullus eſt adhuc. Sed garrias, quę voles; vides tu hunc equum? is, qualis eſt, me vehet, aut ego illum.* Puer. *Vngulam habet tenerrimam miſer.* Phil. *Quid admonuit te tàm accuratè vnoculus, cum tibi eum iſterneret?* Miſ. *Rogauit verbis amantiſſimis, ne duo inſideremus equo, alter in ſtrato, alter ſuper clunes, & vt in equili diligenter ei ſubſternerem* Pu. *Nimirum eget miſellus, qui latera habet nudata carne.* Phil. *Quid agitis vos? non adſcenditis in rhedam?* Pla. *Probe mones; rhedarius petit nũc altero tanto plus, quàm quanti eramus pacti.* Phi. *Cum rhedarijs eſt vobis res, & cum nauiculatoribus; facilè conficietis omnia, & ex animi ſententia; genus hominum eſt mite, manſuetum, come, vrbanum, pium, Rhedarij ſunt fæx terræ, nauiculatores fęx maris; date illi dimidium eius, quod plus poſcit.* Puer. *Quotam eſſe iam horam cenſetis?* Phil. *Ex Sole conijcio eſſe vltra decimam.* Puer. *Appetit iam meridies.* Phil. *Ita ne? heus, Miſippe, eamus, ſequatur qui poterit; inuenient nos ad Galerum purpureum; ea eſt taberna diuerſo-*

Iubellius Taurea Campanorum longè, fortiſſimus eques. Claudius Aſellus Ciuis Romanus.

Clitella, il baſto.

Doſſuale, quod dorſo aliquid ponat. Antiqui dorſum dicebant doſſum, vt Varro docet.

Vnoculus, quem ſupra vocauit luſcũ.

Subſternerem paleam ad cubandum.

uersoria sita contra regiam pyramidem, non procul à domo Curionis. Mis. *Qua egrediemur?* Phi. *Per portam Marcellinã, ad dextram, simplici via, & directa.* Mis. *Immo teneamus hanc semitam, via iucunda, & placida.* Phi. *Minime vero: nihil commodius, ac tutius, quàm via regia: nam transuersis itineribus amittemus comites: præsertim, quod trames ille, nisi me fallit memoria, est valde sinuosus, & ambagiosus.* Mis. *Qui sunt isti hastati? videntur milites ex istis mercenariis* Phi. *Quid agendum?* Mis. *Reuertamur, ne nos spolient.* Phi. *Progrediamur; nam facilè euademus eos cursu equorũ per campos.* Mis. *Quid, si gestent tormenta manuaria?* Phi. *Nihil tale cerno, sed solas sarissas.* Mis. *Accede propius, puer.* Puer. *Quid rei est?* Mis. *Nõ tu vides illos Germanos?* Puer. *Quos?* Mis. *Illos huc venientes aduersus nos.* Puer. *Plane sunt Germani, sed Parisienses, rustici duo cum suis baculis.* Mis. *Profectò ita est: bene sit tibi; animã mihi, & vitam reddidisti. Sed, vbi Misospudus, & Planetes?* Pu *Rhedarius iratus, quod non quantum postulauerit accipiat, duxit eos via salebrosa: equi, dum magna enituntur vi, rotas in alto cœno hærentes extrahere, temonem, & belcia confregerunt; tum canthi reuulsi sunt cum clauis, & ipse rotam sufflaminauerat imprudens, bili excæcatus: nũc ea reficit stomachabũdus, & conuicians diuis omnibus, Vectores quoque diris deuouens atrocissimis.* Phi. *Quæ capiti illius sint?* Pu. *Puto eos, rheda relicta, transituros in sarracũ, quod sine onere habet iter Boloniam. Glaucus, & Diomedes ingressi erant in scapham quandam; sed nautæ negant, se hoc vento posse remis, aut contis agere nauigium; equos beleiarios; narrant omnes esse occupatos, nescio qua materia vehenda: ita nondum religarunt prymnesium.*

Curio est sacerdos, qui præest parochiæ, Curatus vulgo.

Tormenta manuaria scolpetas vocant.

Sarissæ, hastæ prolongæ, ita à Macedonibus vocatæ.

Heleium, ἀπὸ τοῦ ἕλκειν, quod est traho, valet spatium funis, quo pectori equorũ adnexo trahuntur onera.

Canthus, ferrum, quo superficies rotæ vincitur.

Equi heleiarij, qui trahũt nauigium, aut similia.

sium. Phi. *De naulo nihil noui?* Pla. *Nihil prorsum.* Phi. *Mirum est, sed coniicio, quid futurum sit: non peruenient illi Boloniam ante serum diei.* Mis. *Quid tum? Sumemus diem crastinum totum ad reficiendum animum. Adspice, vt fluuiolus ille leniter labitur: aquæ plane cristallinæ inter scrupos aureos, quàm iucundum murmur? Audis lusciniolam, & carduelem? Profectò territorium hoc Parisiense amœnissimum est.* Phil. *Quod spectaculum potest esse huic par? quàm placido agmine fluit Sequana? vt fertur nauicula illa plenis sinibus, & secundo vento? mirifice his omnibus redintegrantur animi; optatum miro artificio vestitum.* Mis. *Nempe ab admirabili artifice.* Phil. *Quem suauem odorem eructat.* Mis. *Hac, hac, ad sinistram, flectito, vt vites cœnum tenacissimum, in quo gradarius tuus statim vnguem amitteret. Quàm contrarius hic campus suo vicino obsitus, squalidus, cariosus, horrens petris, & spinis armatus?* Pu. *Non vides esse agrum ruderatum ex villæ ruinis? & alioqui frumentarius est, Hyberno puluere, verno luto, magna farra, Camilla, metes.* Phil. *Quæso, cantilla versus aliquot, vt soles.* Mis. *Placet.*

Prymnessum, funis est, quo nauiculæ terræ alligantur.

Gradarius equus, qui sine succussatione molliter incedit.

Fœlix illa animi, diuisque simillimus ipsis,
Quem non mendaci resplendens gloria fuco
Sollicitat, non fastosi mala gaudia luxus:
Sed tacitos sinit ire dies, & paupere cultu,
Exigit innocuæ tranquilla silentia vitæ.

Virgil. 1. Georg.

Phi. *Versus facetissimos, & grauissimos; cuius quæso sunt?* Mis. *Non agnosti?* Phi. *Non.* Mis. *Angeli Politiani.* Phi *Vetustiores putaui, & habent gratiam antiquitatis. Suspicor nos deerrasse.* Mis. *Heus bone vir, qua itur Boloniam?* Rust. *Aberrastis, obuertite cantheria vestra ad biuium illud, & tenete viam quam rodit flu-*

In Rusticos, circa initium.

Cantheria lechine.

men, ea vos non sinet falli; recta est, & simplex vsque ad vetustam quercum, inde ad manum hanc vos præcipitatote. Mis. *Habemus gratiã.* Rust. *Ducat vos Deus.* Mis. *Mallem currere, quàm sic ab equo isto concuti.* Rust. *Tantò cœnabis auidiùs.* Mis. *Immo non potero cœnare delaßatus, & confractus toto corpore citius quæram de lecto, quàm de mensa.* Phil. *Sede coniunctis cruribus, non diuaricatis: minus senties laborem.* Mis. *Hoc est fœminarum, & facerem, nisi metuerem derisus, & sannas prætereuntium.* Pu. *Siste parumper, Philippe, dum hic faber ferrarins calcearit asturconem tuum, cui excußa est solea dextris pedis.* Mis. *Quin potius moremur hic, vt, clauso diuersorio sub die dormiamus.* Phil. *Quid tum? in aperto mundo, an non id præstabilius, quàm in clauso, grauius esset, quod incœnes.*

Non diuaricatis, cioè à caualcioue. Hoc est coniunctis cruribus, caualcar con le gambe tutte due da vn lato.

SCRIPTIO.

Manricus, & Mendoza, Puer, Magister.

MAn. *Affuistin' hodie, cum ille haberet orationẽ de vtilitatibus scribendi?* Men. *Vbinam?* Man. *In adiutorio Antonij Nebrissensis.* Men. *Minimè vero; sed tu recense, si qua hæserunt memoriæ.* Man. *Quid ego recẽseam? dixit tàm multa, vt omnia prope exciderint.* Men. *Ergo contigit tibi, quod de vasis angusti orificij: Quintilianus dicit, quod superfusam humoris copiam respuunt; sensim si instilles, recipiunt. Sed nihil retinuisti penitus?* Man. *Propemodum nihil.* Men. *Aliquid igitur.* Man. *Perpusillum.* Men. *Isthuc ipsum perpusillum fac mihi etiam commune.* Man. *Primum omnium aiebat esse perquam admirabile, tantam varietatẽ humanarum vocum paucis potuisse litteris comprehendi:*

Lib. 1. cap. 2. circa fin.

deinde

deinde amicos absentes posse inter se beneficio litterarum colloqui. Addebat, nihil esse visum admirabilius apud insulas istas à regibus nostris recens inuentas, vnde aurum affertur, quàm posse inter se homines aperire, quæ sentiant tanto interuallo regionum missa chartula aliqua maculis nigris distincta. Rogabant enim, an papyrus sciret loqui. Hæc ille, & alia permulta, quæ sum oblitus. Men. *Quamdiu dixit?* Man. *Horas duas.* Men. *Ex tàm longa oratione, tàm paucula mandasti memoriæ?* Man. *Mandaui quidem memoriæ, sed ea noluit retinere.* Men. *Plane dolium habes filiarum Danai.* Man. *Immo excepi cribro, non dolio.* Men. *Accertamus aliquem, qui tibi ea, quæ ille dixit, redigat in memoriam.* Man. *Mane tamen: nam aliud quiddam cogitatione quæro, teneo.* Men. *Eloquere tandem, cur non excipiebas penna?* Man. *Non erat ad manum.* Men. *Ne pugillares quidem?* Man. *Ne pugillares quidem.* Men. *Exprime hoc tandem.* Man. *Aufugit iam; tu excussisti menti, tàm odiosè interpellando.* Men. *Hui, tam cito?* Man. *Rediit in memoriam. Ex auctoritate nescio cuius scriptoris affirmabat, nihil esse ad magnam eruditionem compendiosius, quàm probè, ac celeriter pingere.* Men. *Quis est auctor?* Man *Nomen sæpè audiui, sed memoria effluxit.* Men. *Vt alia; sed huic præcepto non paret vulgus nostræ nobilitatis; quæ pulchrum, & decorum sibi esse ducit, nescire litteras formare; dicas scarificationem esse gallinarum, & nisi præmonitus sis, cuius sit manus, nunquam diuinaris.* Man. *Et ea de caussa vides, quàm crassi sint homines, quàm amentes, & opinionibus corruptissimis.* Men. *Quo modo sunt vulgus, si nobiles, an non hæc multum inter se distant?* Man. *Quia vulgus non vestibus, & possessio-*

nibus distinguitur, sed vita, & iudicio de rebus integro. Men. *Vin' ergo, vt nos à vulgari, ista in scientia vindicemus? tradamus nos huic exercitamento.* Man. *Nescio quo pacto naturale est mihi, distortè, inæqualiter, perturbatè exarare litteras.* Men. *Hoc habet nobilitatis exerceas te; nam assuefactio mutabit, quod naturale esse ducis.* Man. *Sed, vbi is habet?* Men. *Ex me tu id queris? qui nec audiui hominem, nec vidi, cũ ipse eum audieris; tu, quantum intelligo, velles omnia ingeri tibi præmansa in os.* Man. *Nunc commemini; aiebat sibi domum conductam iuxta ædem DD. Iusti, & Pastoris.* Men. *Est ergo vicinus vester; eamus.* Man. *Heus, puer, vbi est magister?* Puer. *In illo conclaui.* Men. *Quid agit?* Pu. *Docet quosdam.* Man. *Significa illi, adstare hic præ foribus, qui huc etiam veniunt, vt ab eo doceantur.* Mag. *Qui sunt pueri isti? quid petunt?* Pu. *Te cupiunt conuentum.* Mag. *Admitte eos ad me recta.* Man. & Men. *Optamus tibi salutem, & omnia prospera, Magister.* Mag. *Et ego vicissim vobis felicem huc ingressum. Sospitet vos CHRISTVS; quid est? quid vultis?* Man. *Doceri abs te artem istam, quam profitere, si modò vacat, & si vis.* Mag. *Profectò oportet vos esse pueros honestissimè educatos, qui & sic loquamini, & tàm modestos sitis ore. Nunc verò magis, cum tota facie suffudit se vobis robur, confidite, filij; nam iste est color virtutis: qui vocamini?* Man. *Manricus, & Mendoza.* Mag. *Nomina ipsa testantur ingenuam educationem, & generosos animos. Ita demum eritis verè nobiles, si ijs artibus excolatis animos, quæ maximẹ sunt dignissimæ claris natalibus; quantò magis sapitis vos, quàm multitudo ista nobilitatis, qui eò se habitum iri generosiores sperant, quò imperitius pingant litteras.*

Sed

Sed minimè est hoc mirandum: quandoquidem persuasio hæc dementiam nobilitatis iampridem inuasit, nihil esse abiectius, aut vilius, quàm aliquid scire. Ergo videre est, illos epistolis à librarijs suis compositis subscribentes, id quod legi nullo pacto potest, ne scias, à quo tibi epistola mittatur, nisi sit à tabellario prædictum, aut signum agnoscas. Man. *Id modo ego, & Mendoza querebamus.* Mag. *Sed venitis huc armati?* Man. *Minimè verò bone præceptor; vapularemus à vestris pædagogis, si ausi essemus arma hac ætate, vel adspicere, nedum tangere.* Mag. *Ab, ab, non loquor de armis crudelitatis, sed de istis scriptorijs, quæ ad præsentem rem faciunt. Habetis thecam pennariam cum pennis?* Men. *Quid est rei theca pennaria? an ea, quam nos calamariam nominamus?* Mag. *Ea ipsa, nam antiquissimi homines solebant stylis scribere: quibus successerunt calami, & potissimum Milotici. Agareni, si quos vidisti, harundinibus scribunt à dextra in sinistram, sicut omnes penè ad orientem nationes; Europa, Græcos secuta, contra à sinistra in dextram.* Man. *Etiam Latini?* Mag. *Latini quoque filij, sed hi à Græcis habent originem, & olim veteres Latini scribebant in membrana deletili; quæ vocabatur Palimpsestos; tum vna tantum facie, nam qui vtrinque erant libri conscripti epistographi dicebantur; qualis fuit Orestes ille Iuuenalis; scriptus, & in tergo, necdum finitus. Sed hæc aliàs. Nunc ea, quæ instant. Anserinis pennis scribimus, aliqui gallinaceis. Vestræ istæ sunt egregiæ habiles; nã sunt caudæ amplæ, & nitidæ, & firmæ, detrahite plumulas scalpello, & detruncate aliquid è caudà; tum eradite, si quam habent scabriciem; nam leuigatæ fiunt aptiores.* Man. *Nunquam ego gero nisi deplumatas, & nitidas; sed insti-*

Palimpsestos, Id est charta deletilis.

Sat. I.

tutor meus docuit me eas leues facere saliua, & astricatione aduersum tunicam, vel seminicruralia. Mag. *Pręsens consilium.* Men. *Doce nos aptare pēnas.* Mag. *Primum omnium rescindetis vtrinque caput, vt fiat bifurcata, tum in superiore parte incisuram facie scalpello sensim ducto, quæ crena vocatur; hinc æquate duos illos pedunculos, seu mauultis nominare crusculа, ita tamen, vt altius sit dextrum, in quod penna scribendo incumbit, id tamen discrimen vix perceptibile oportet esse. Pennam, si firmius vix chartæ imprimere, tribus digitis teneto; sin celerius duobus, pollice, & indice, more Italico. Nam medius inhibet magis cursum, & moderatur, ne se immodicè effundat, quàm adiuuat.* Mag. *Profer atramentarium.* Men. *Hem, cornu atramentarium elapsum est mihi venienti.* Mag. *Puer, profer ampullam illam atramentariam; ex ea effundemus in hoc mortariolum plumbeum.* Men. *Sine penniculo?* Mag. *Ita haurias pēna liquidius, & commodius, nam in gossipio, vel filo bombycini, aut lini, cùm pennam intingis, adhæret semper crenæ fibra aliqua, vel flocculus, in quo detrahendo fit mora scriptioni; aut, si non detrahas, lituras verius effingas, quàm literas.* Men. *Ego ex sodalium consilio linteolum Melitense indo; aut bombycinum leue, ac tenue.* Mag. *Istud vere est satius. Cæterū multò præstat, solum atramentum infundere in mortariolo quidem fixo: nam, quod circum gestandū est, huic omnino opus est penniculo. Cæterum habetis chartam?* Men. *Hanc.* Mag. *Asperam admodum, & quæ pennam remoretur, ne inoffensè decurrat, quod est studijs noxium. Nam dum luctaris cum scabricie chartæ, elabuntur multa ex ijs, quæ scribenda cogitaueras. Hoc genus chartæ amplæ, dēsæ, duræ, scabrę librarijs relinquite, quæ*

te, quæ ideò libraria nuncupatur, quod ex eis fiant ad diuturnitatē libri; nec illam quotidiano vsui paraueris grandem, augustanam, siue imperialem, quæ de rebus sacris hieratica nominatur; quales videtis in libris sacrarum ædium acquirite vobis chartam epistolarem, quæ ex Italia affertur optimā, tenuissima, & firma; vel vulgarem illam, quam ex Gallia important, quam passim inuenietis venalem in singulos codices nūmis octonis plus minus; dabitur vobis pro corollario philura vna, aut altera chartæ emporeticæ, quam bibulam dicimus. Men. *Quæ est horum nominū ratio? nam sæpè dubitaui.* Mag. *Emporetica de Græco venit, ab inuoluēdis mercibus, & Bibula, quod atramentum absorbeat: ita non erit vobis opus furfuribus, aut sabulo, vel puluere de pariete eraso. Sed omnium optimum est, cum per se litteræ exsiccantur; eo enim modo diuturniores fiunt. Proderit tamen emporetica, quam sub manum extendatis, ne sudore, aut sordibus maculetis papyri candorem* Man. *Cedo iam nobis si videtur, exemplar.* Mag. *Primum abecedarium, deinde syllabatim, tùm verba coniuncta, ad hunc modum; Disce puer, quibus fias sapientior, & proinde melior. Voces sunt animorum signa inter præsentes, litteræ inter absentes. Hæc effingite, & redite huic à prandio, vel cras vt scripturā vestrā emēdem.* Man. *Faciemus, intereà commendamus te CHRISTO.* Mag. *Et ego vos eidem.* Men. *Sedeamus, vt absque interuentu sodalium, & interpellatione meditemur, quæ à magistro hoc accepimus.* Man. *Placet mihi ita fiat.* Men. *Ventum est, quo volebamus. Assideamus in his saxis.* Man. *Etiam, sed aduersis à Sede.* Men. *Mutua mihi dimidium chartæ folium, quod reddā cras.* Man. *Sufficit tibi hoc frustulum.* Men. *Hui, non capiet sex*

versus, ex meis præsertim. Man. *Scribe in vtraque faciei, & duc versus densiores; quid necesse habes tam magna interstitia relinquere?* Men. *Egone? vix interuallum est vllum, nā litteræ sese vtrinque attingunt, præsertim, quæ longos habent apices, aut pedes, vt b, & p, sed, quid, tu? iam ne duos versus exarasti? & quidem eleganter, nisi quod sunt praui.* Man. *Scribe tu seorsum, & tace.* Men. *Enimuero penna, & atramento hac scribi nullo pacto potest.* Man. *Quid ita?* Men. *Non cernis, vt pēna respergit chartam atramento extra litteras?* Man. *At atramentum meum adeò est crassum, vt limum esse credas; adspice, amabo, vt hæret in summa crena, nec ad characteres formandos defluit. Quin igitur vtrique incommodo medemur, tu de cuspidibus pennæ rescinde scalpello, quod atramentum commodè colligat in litteras; ego in atramentarium, quò sit atramentum liquidius, instillabo guttas aquæ aliquot.* Men. *Immerito potius.* Man. *Ob ne lotium? fatebit atramentum ipsum, & quidquid scripseris: nec facilè deinceps odorem hunc elueris è penniculo, optimum esset acetum, si haberes ad manum, nam hoc vi sua statim diflarat densum atramentum.* Men. *Verum; sed periculum est, ne acrimonia sua chartā penetret.* Man. *Nihil tale metuas; hæc charta maximè omnium continet atramentum, ne effluat.* Men. *Extremæ huius tuæ chartæ oræ inæquales sunt, rugatæ, & asperæ.* Man. *Demarginato chartam aliquantum forficibus; nam hoc est etiam elegantius, aut citra eam asperitatem scribendo subsiste. Tibi semper leuissimæ offensiones satis magno impedimento sunt, ne pergas; sed quidquid est in manibus, abijcias illicò.* Men. *Redeamus iam ad præceptorem.* Man. *Videtur tibi tempus?* Men. *Metuo, ne præterierit iam tempus.*

tempus, nam solet maturè cœnare. Man. *Eamus, ingredere tu prior, qui habes minus cordis.* Men *Immo tu potius, cui minus frontis.* Man. *Vide, ne quis ab illo exeat, qui deprehendat hic nos iocantes, & lasciuientes. Pulsemus fores annulo, etsi patentes; nam hoc fuerit vrbanius. At. At.* Pu *Quis istic? rectà introeas, quisquis es.* Man. *Nos sumus; vbi est institutor?* Pu. *In conclaui.* Men. *Omnia sint tibi fausta, præceptor.* Mag *Feliciter veneritis.* Men. *Effinximus quinquies, aut sexies tum exemplar in eadem charta, referimus hoc opus nostrum ad te emendandum.* Mag. *Rectè facitis. Ostendite: posthac relinquite maiorem intercapedinem versuum, vt sit vbi ego possim corrigere vestra errata ad emendationem. Hæ litteræ sunt admodum inæquales, quod est in scribendo fœdum. Animaduertite, quanto, n, maius est quam e: & o, quam orbis huius p? nam litterarum corpora omnia oportet esse æqualia.* Men. *Quid, quæso, vocas corpora?* Mag. *Media in litteris, præter apiculos, & pedunculos, si quos habent; apices habent b, & l; pedes p, & q. Iam in eodem m, crura sunt imparia. Primum breuius est medio, & nimis magnam caudam trahit sicuti, & illud, a; nec satis imprimitis pennam chartæ, vix hæret atramentum, ne dignoscas, quæ sint elementa. Quod litteras has transformare tentatis in alias, erasis particulis cuspide scalpelli, magis deturpasti scripturam; satius fuisset, tenuem lituram inducere, tum, & quod superest verbis in fine versus transferre in caput sequentis, modò integræ sint semper syllabæ, quas secari non patitur lex latinæ scriptionis. Augustum Cæsarem produnt memoriæ non solùm verba diuidere, nec ab extrema parte versuum abundantes litteras in alteram transferre, sed ibidem statim subijcere,*

cere, & circũducere. Man. *Nos id libenter imitabimur, quoniam exemplum est regis.* Mag. *Rectè facitis, quomodo enim aliter approbaretis vos, ex illius esse satos sanguine? Sed, ne coniugatis omnes litteras, nec omnes separetis. Sunt, quæ vinciri inter se postulent, vt caudatæ cum alijs, velut a, l, u, item hastatæ vt f, & t. Sunt, quæ recusent, nempe orbiculatæ, p, o, b. Quantum poteritis, recto capite scribite; nam inflexo, atque incumbenti, defluunt humores ad frontem, & oculos; vnde morbi nascuntur multi, & videndi imbecillitas. Accipite alterum exemplar, quod exprimatis Deo propitio.*

Bombycinũ, tafetanum vulgo.

Ouid. 1. de rem. Am.

Sed propterea, nec te venturas differ in horas.
Qui non est hodie, cras minus aptus erit. *Et aliud;*
Currant verba licet, manus est velocior illis;
Nondum lingua suum, dextra peregit opus.

Men. *Visne etiam, vt lituram hanc reddamus?* Mag. *Lituram sane, modò, & alia probe exarata.* Men. *Intereà optamus te bellissime valere.*

VESTITVS, ET DEAMBVLATIO matutina.

Bellinus, Maluenda, Ioannius, Gomezulus.

Perf. Sat. 3.

MAL. *Nempe hæc assiduè iam clarum mane fenestras intrat; Stertimus indomitum quod despumare Falernum sufficiat.* Bel. *Apparet profectò insanire te; nam alioqui nec tàm multò mane esses experrectus, nec versus funderes, & quidem satyricos, quo manifestiùs rabiem tuam patefacias.* Mal. *Accipe ergo epigrammatarios, edentulos, & falsos: Surgite, iam pueris vendit ientacula pistor, Christatæ quæ sonant vndique luci...* Bel. *Istud de ientaculo citius mihi somnum excu-*

Matt. l. 4. in fi. lib 3.

Dilia fluuius est Louanij.

exeu-

excuteret, quàm clamores tui. Mal. *Festiuissimè nugator, precor tibi felicem hunc diem* Bel. *Et ego tibi faustam noctem, & bonum cerebrum, vt simul, & dormire possis, & soluta oratione loqui.* Mal. *Quæso te serio responde, si modò serio potes vnquam loqui: quàm horam censes nunc esse?* Bel. *Mediū noctis, vel plus paululum.* Mal. *In quo horologio?* Bel. *In meo domestico.* Mal. *Vbi tandem est tuum horologium domesticū? tu vt horologium vnquam habueris, aut inspexeris, cui omnis hora est semper dormiendi, edendi, ludendi: studendi verò nunquam?* Bel. *Atqui hìc ego habeo horologium mecum.* Mal *Vbi? ostende.* Bel. *In meis oculis? vide, vt nulla vi aperiri possint; obdormi rursus obsecro, aut certe tace.* Mal. *Quid, malū est carosis hæc, seu verius lethargus, & mos quædā, quādiu putas nos tam dormisse?* Bel. *Horas duas, vel ad summum tres.* Mal. *Tres ternas.* Bel. *Qui fieri istud potest?* Mal. *Gomezule, i curriculo ad solariū Franciscanorū, & contemplare, quota sit hora.* Bel. *Apage solarium, cum sol nondū sit ortus.* Mal. *Ortus verò? aperi fenestram istam vitreā, heus tu, puer, vt verberet Sol huius oculos suis radijs, plena sunt iā Sole omnia, & vmbræ minores.* Bel. *Quid tibi est rei cum ortu Solis, & Occasu? sine illam priorem te surgere, cuius maius est conficiundum iter diurnum. Gomezule, cursim contendit ad D. Petri, ibi adspicito, & in horologio machinali, quæ sit hora, & in gnomone.* Gom. *Vtrumque sum intuitus; in solario parum abest vmbra à secunda linea, in horologio digitus indicat horam, paulo plus quintam.* Bel. *Quid narras? aliud ergo agendum restat tibi, vt hic sistas mihi fabrum ferrariū ex vico Lapideo, qui forcipe defungat has palpebras tàm efficax, dic ei, reuellendam esse è foribus seram aliquam,*

quam, cuius sit amissa clauis. Gom. *Vbi nam habet?* Mal. *Iste verò serio accerseret. Desine iam nugari, & surge.* Bel. *Surgamus tandem, quando ita obstinasti animo. Vah, quàm es odiosus sodalis. Exsuscita me, CHRISTE, ex somno peccati, ad vigiliã iustitiæ, transfer me ex nocte mortis ad lucem vitæ Amen.* Mal. *Feliciter tibi procedat hæc lux.* Bel. *Et tibi hæc eadem, & aliæ quamplurimæ lætæ, ac faustæ; hoc est, vt eam ita transigas, ne cuius virtutem lędas, nec quis tuam. Puer, afferto subuculam mundam, nam hanc iam toto sex dies gestaui; hem, arripe pulicem illum saltitantem. Omitte nunc venationem publicatam, quantulum erit pulicem vnum in cubili hoc extinxisse.* Mal. *Quantum guttam vnam aquæ Diliæ huic adimere.* Bel. *Immò verò mari ipsi Oceano. Nolo hanc subuculam collari rugato, sed alteram illam plano, nam rugæ hæ, quid aliud sunt hoc tempore, quàm nidi, aut receptacula pediculorum, & pulicum?* Mal. *Inepte, existes repente diues, habebis pecus album, & pecus nigrum.* Bel. *Peculium numerosũ magis, quàm quæstuosum; & comites quos malim semper videre in vicinia, quàm domi meæ. Iube famulam resuere latera huius subuculę, & quidẽ filoserico.* Gom. *Non habet.* Bel. *Lineo igitur, aut laneo, aut etiam, si ita lubet ei, sparteo; nunquam famula hæc habet, quod est opus; quod verò non est opus, affatim; te verò, Gomezule, volo ego esse diuinatorem; exsequere mandatum meum, & renuncia, ne arioleris, quid sit futurum. Excute puluerem, e feminicruralibus concussu; hinc purga diligenter muscario illo setaceo, vdones dato itidem mundos; nam hi sunt iam exsudati, & pedore olidi quã, amoue eos istinc continuò offendit me fœtor grauissimè.* Gom. *Vis interulam?* Bel. *Non, nam ex*

Fex populi videntur. Muscarium setaceum, scopula vocatur vulgo. Vdones, sunt calceoli lintei.

Interula est indusium subuculæ proximum, quod per hyemem gestatur.

luce

luce Solis colligo diem fore calidam; sed cedo mihi thoracem illum dimidijs manicis serici gausipini, & tunicam simplicem fustadicam, cum vinculis vestiarijs oblongis Mal. *Immo fustanicam. Quid istuc rei est? quo nam ire cogitas, vt tàm ornes te præter morem tuum, præsertim cum sit dies profestus? & poscis ligulas deuinctorias castrenses.* Bel. *Et tu cur induisti bombycinam leuem, recentem ab officina, cum habeas capripiliam, & damascenam detritam?* Mal. *Dedi hæc resarcienda.* Bel. *Ego verò in hisce meis magis commoditatem specto vestitus, quàm ornatum, vncinuli isti, & orbiculi sunt luxati: tu improbè, inconsideratè semper dissoluis.* Mal. *Ego potius vtor globulis, & ocellis, quod est decentius, & minus in induendo, & exuẽdo molestum.* Bel. *Nõ est idem omnium iudicium in his, vt in reliquis omnibus. Pectorale hoc tunicæ condito in arcã, nec perferas tota æstate; adstrigmenta hæc strenuè sunt exarmata suis ferris; limbus hic est diffutus, & discerptus, cura resarciendum; sed vide, ne assuantur deformes cõmissuræ* Gom. *Non poterit id perfici ante sesquihoram.* Bel. *Affige ergo acicula, ne pendeat; dato periscelides.* Gom. *Adsunt; calceolos cum crepidis longi obstraguli parauì tibi, puluere benè excusso.* Bel. *Calceos potius exterge situ, ac nitida.* Mal. *Quid est ligula in calceo? de qua inter Grammaticos fuit controuersia peracerba, vt solet de omnibus, dicendum esset Ligula, an Lingula.* Bel *Illa assuitur calceis Hispanicis in summa planta, hic non habent.* Mal. *Et in Hispania iam desuescunt apponere, calceatu Gallico.* Bel. *Accommoda mihi tuum pectinem eburneum.* Mal. *Vbi est tuus ligneus, & quidem Parisiensis?* Bel *Non audisti me heri obiurgantem Gomizulum?* Mal. *Obiurgare vocas tu ferire?* Bel. *Hoc*

Sericum gausapinum, vulgo vellurum.
Fustadicæ, est pannos Italis, qui in Britannia texitur.
Vincula vestiaria, sunt adstrigmẽta.
Fustanica, pannus ex gossipio, qui texitur in Germania.
Capripillam, quæ vulgo vndulata.
Orbiculi.
Vincinuli.
Globuli.
Ocelli, hæc omnia sunt, quibus ad pectus, & manicas, vestes adstringuntur.
Matt. 1, 14.

illud erat, fregerat quinque, aut sex radios pectinis ex densis, ex raris pœne omnes. Mal. *Legi nuper scriptorē quendam præcipere, vt eburneo pectine pectinamus caput, quadragies ducto à brechmate ad verticem, & inde ad occipitium. Quid agis? hoc non est pectere, sed mulcere, cedo pectinem.* Bel. *Neque istud est pectere, sed radere, aut vertere: credo habere te caput testaceū.* Mal. *Et ego te butyraceum, adeo non audes attingere.* Bel. *Vin' tu igitur, vt mutuo arietemus capita.* Mal. *Nolo te, cum contendere insania, nec committam bonam mentem meam cum tua dementia. Ablue iam tandem manus, & faciem; sed os potissimùm, vt mundiùs loquaris.* Bel. *Vtinam adeo cito animū per purgarem, vt manus; dato malluuium.* Mal. *Confrica paulò diligentiùs nodos istos manus, quibus hærent sordes densissimæ.* Bel. *Falleris nam puto esse potius decoloratam pellem, & rugatam. Abijce has maluuias Gomezule, in cloacam illam, & cedo mihi reticulum, & pileum clauatū; affer iam ocreas.* Gom. *Itinerarias ne?* Bel. *Non, sed vrbanas.* Gom. *Vis cucullionem, an pallam?* Bel. *Sumus feras prodituri?* Mal. *Quidni?* Bel. *Affer igitur lacernā.* Mal. *Prodeamus iam tandem, ne amittamus è manibus deambulandi tempus.* Bel. *Duc nos, CHRISTE, per vias tibi gratas, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Amen. O quàm formosa Aurora, verò rosca, & (vt poetæ vocant) aurea; quàm gaudeo me surrexisse? exeamus vrbe.* Mal. *Exeamus; nam ego, hac tota hebdomada pedem porta non extuli; sed, quò ibimus primum? inde quo?* Bel. *Ad .. rcē, an ad mœnia Cartusiana?* Mal. *An potius ad pra.. a D. Iob?* Bel. *Minimè illuc de mane, ad serū potius.* Ma *Ad Cartusianos ergo per Frācìscanos, & Bistū, inde pe. portāBruxellēsē, tū redibimus*

Pileum clauatum, clauis, vel aureis, vel eiusmodi affixis.
Cucullio, pallium Hispanicum.
Palla vestis est longa, & lata.
Lacerna pallium itinerarium.

bimus per Cartusianos, ad rem diuinam. Ecce tibi Ioannium. Sis saluus, Ioanni. Io. *Et vos plurimum. Quid istuc est insolitum? tàm bene mane surrexisti?* Bel. *Ego verò arctissimo somno eram consopitus; sed Maluenda hic clamando, & tundendo, auellit me è lectulo.* Io. *Rectè fecit; nam totum te reficiet, ac recreabit hæc deambulatio. Eamus ad pomerium: ò admirabilem, & adorandum artificem tantæ pulchritudinis! non immeritò vocatur opus hoc mundus, & à Græcis κόσμος, quasi ornatus, & elegans.* Mal. *Ne contentè deambulemus, sed lentè, ac molliter. Conficiamus, quæso, in hac meniali ambulatione duo, aut tria spatia, vt otiosiùs, & liberiùs tàm decoram speciem contemplemur.* Io. *Attende: nullus est sensus, qui non egregia aliqua voluptate perfundatur: oculi primum, quæ varietas colorum, qui vestitus terræ, & arborum, qui tapetes, quæ picturæ comparari huic possunt? hæc sunt naturalia, & vera, illa altera ficta, & falsa. Non iniuria Vates ille Hispanus Maium appellauit pictorem mundi. Iam aures, qui concentus auium, & potissimum luscinia? ausculta eam è salice, à qua (vt Plinius inquit) perfectæ Musicæ scientię modulatus editur sonus. Animaduerte accuratè, & annotabis varietates omnium sonorum; nunc non interquiescit, sed continuo spiritu in longum æquabiliter, sine mutatione: nunc inflectitur, iam minutiùs, & concisiùs canit: nunc intorquet, & quasi crispat vocem: nunc extendit, iam reuocat: alias longos concinit versus, quasi heroicos; aliàs breues, vt sapphicos; interdum breuissimos, vt adonicos. Quin etiam quasi Musicæ ludos, & scholas habent. Meditantur aliæ iuniores, versusque, quos imitentur, accipiunt. Audit discipula intentione magna (vtinam nos præceptores nostros pari) &*

Vates Hisp. Ioan. Mena.

Plin. lib. 10. cap. 29.

redit, vicibusque reticent. *Intelligitur emendare corre-ctio, & in docente quædam reprehensio. Sed illas ducit natura recta, nos voluntas praua. Adde his, qui odor spirans vndique, siue ex pratis, siue ex segetibus, siue ex arboribus, etiam ex ipsis agris cessantibus, & squalidis. Sapor, quicquid ori admoueas, vel ex ipso aere, qualis primi, & tenerrimi mellis.* Mal. *Hoc puto esse, quod à nonnullis audiui, apes consuesse mel suum colligere Mense Maio, ex cælesti rore.* Io. *Ea fuit multorum opinio. Si aliquid vis dari tactui, quid mollius, aut salubrius hac aura vbique spirante? quæ salutari spiritu per venas, & vniuersum corpus sese insinuat. Venit mihi nunc in mentem versuum aliquot Virgilij de vere, quos vtique cantilabo, si me potestis ferre voce mea, non olorina, sed anserina, tametsi hanc malo, si non aliàs cycnus canit dulce, nisi fato suo proximus.* Bel. *Ego quidem, vt pro me respondeam, vehementer eos versus aueo audire, qualicumque voce, modo etiam exponas eos nobis.* Mal. *Nec ego ab hoc dissentio.* Ioan.

Georg. 2.

Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim: ver illud erat: ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri,
Cum primũ lucem pecudes hausere, virumque
Ferrea progenies duris caput extulit aruis,
Immissæque feræ siluis, & sidera cœlo:
Nec res hunc teneræ poscẽt perferre laborem,
Si non tanta quies iret, frigu[...]que, caloremque
Inter, & exciperet cœli indulgentia terras.

Bel. *Non satis intellexi.* Mal. *Ego, vt reor, multò minus.* Io. *Ediscite nunc eos, aliàs intelligetis; sunt enim desumpti ex intima Philosophia, vt alia vatis illius per-*

permulta. Mal. *Quæremus ab Orbilio litteratore, quē habemus obuium.* Io. *Immo est homo non admodum obuius; salutemus modò, & sinamus abire hominē rabiosum, & plagosum ingentis supercilij, imbutū magis litteris, quàm eruditum, tametsi persuasit sibi serio, se esse litteratorum alpha. Cæterum diximus de corpore, quid porro animum, & mentem, quātopere exhilarat, & excitat huiusmodi Aurora? nullum est tempus ad ediscendum æque idoneum, nullum ad percipiendum, continendumque quæ audias, quæque legas, nec aliud ad meditandum, & excogitandum, quocumque applicaris animum; non immeritò quidam dixit, Aurora gratissima Musis.* Bel. *Sed ego iam extimulor appetētia; redeamus domum ientatum.* Mal. *Quid tandē?* Bel. *Panem, butyrum, cerasa, pruna, cereola: quæ tātopere videntur nostris Hispanis placuisse, vt illarum nomine pruna omnia nuncupent; vel, si hæc non sint domi, decerpemus folia aliquot buglossæ, & saluiæ, quæ addamus butyro.* Mal. *Bibemus vinum?* Bel. *Minimè verò, sed ceruisiam, & quidem teunissimam, ex flaua ista Louaniensi; vel aquam puram, & liquidam, haustā è fonte Latino, aut Græco.* Mal. *Quem tu fontem Latinū vocas, quem Græcum?* Bel. *Illum, qui iuxta portam est, Græcum solet nominare Viues: vlteriorem illum, Latinum: caussas ipse reddet tibi, cum illum conuenies.*

Huius nominis fuit Horatij præceptor, quem ipse ep. 1. lib. 2. Plagosum appellat.

Imbutum, intinctum, perfusum.

D O M V S.

Iocundus, Leo, Vitruuius.

IOcundus. *Est tibi notitia cum insulario amplæ, atque elegantis huius insulæ?* Leo. *In primis, & est asseclè patris mei admodum propinquus.* Ioc.

Rogemus eum, ut nobis eam omnem patefaciat; nã ferunt nihil fieri posse amœnius, nec delectabilius. Leo. *Adeamus, pulsemus fores tintinnabulo, ne irrumpamus inexpectati. At, at.* Vitr *Insul. Quis istic?* Leo. *Ego sũ.* Vitr. *O salue multum, pusio dulcissime; unde tu nunc?* Leo. *E ludo.* Vitr. *Qua igitur gratia huc?* Leo. *Sodalis hic meus, & ego vehementer cupimus hasce ędes visere.* Vitr. *Nunquam spectasti?* Leo. *Non totas.* Vitr. *Ingredimini. Heus, puer, affer mihi claues ostiorum domus. Primũ hoc est vestibulum; patet semper interdiu absque ianitore, quod nec intra domum est, nec tamen extra; noctu clauditur. Cõtemplamini portam magnificam, valuas è robore munitas ære, vtrũque limen, & infimum, & supernum, ex marmore alabastrite. Olim Hercules solebat præfigi ostio domus; ille ἀλεξίκακος, hic est Christus, verus Deus; nã Hercules erat crudelis homo, & maleficus; hoc custode nihil mali ingreditur in ædes.* Ioc. οὐδὲ ἰσῦ γίγαντας πολλοὺς ἄνας. Vitr. *Quid dicis Græcè?* Ioc. *Quod, cur tàm multi ingrediũtur mali?* Vitr. *Etiam si mali ingrediuntur, nihil tamen inferunt mali.* Leo. *Non vtimini cardinibus?* Vitr. *Desijt esse mos apud quasdam nationes. Sequitur ostiũ atrij, quod atriensis seruus custodit, præcipuus in familia, vt mediastinus extremus. Tum atrium spatiosum ad deambulandum, multæque, ac variæ in eo picturæ.* Ioc. *Quænã, quæso?* Vitr. *Illa est cæli facies ichonographica, illa terræ, & maris ortographica, illa orbis nuper Hispanis nauigationibus aperti sciographica, in tabella illa est Lucretia se interficiens.* Ioc. *Quid, quæso, dicit? nam moriens, vt videtur, loquitur.* Vitr. *Multæ hoc mirantur, quia non cuique tantum dolet.* Ioc *Intelligo, quid dicat.* Leo. *Quid sibi vult tabella illa, tàm*

varie

variè delineata? Vitr. *Ea est graphis huius ædificij; reduc à tabula hac velum* Ioc. *Quid hoc est rei, vetulus suggens papillam fœminæ?* Vitr. *Non legisti exemplum hoc apud Valerium Maximum, titulo de pietate?* Ioc. *Legi; quid dicit illa?* Vitr. *Nondum tantum rependo, quantum accepi.* Ioc. *Quid ille?* Vitr. *Iuuat genuisse. Ascēdamus has scalas cochlides; singuli gradus lati, vt cernitis, ex singulis sunt saxis marmoris Basaltis. Hæc prima contignatio habitatio est domini, cœnaculum superius hospitale est; non quod herus meus faciat cœnaculariam, quod absit: sed paratum est hospitibus amicis, ornatum, semper instructum, & vacuum, nisi cum adsint hospites. Hoc est triclinium.* Ioc. *Bone Christe, quæ fenestræ speculares, quā scitè depicta pictura sciographica? qui colores, quàm viuidi, quæ tabulæ, quæ signa, quæ coassatio? Quænam est historia vitrearum?* Vitr. *Fabella Gryselidis, quàm aptè, & ingeniosè confinxit Io. Boccacius Florentinus; sed herus meus decreuit addere rei fictæ rem veram, de Godelina Flandrensi, & Catharina Angliæ Regina, quæ superat inuentum Gryselidis. Signa sunt, primum illud Pauli Apostoli.* Ioc. *Quod est lemma?* Vitr. *O quantum tibi nos debemus, tu Christo?* Ioc. *Quid ipse loquitur?* Vitr. *Gratia DEI sum quod sum, & gratia DEI in me vacua non fuit. Alterum illud est Mutij Scæuolæ.* Ioc. *Nec is est mutus etiā si Mutius; quid mutit?* Vitr. *Non incendet, inquit, me hic ignis, quoniam alius maior ardet intus. Tertium signū est Helenæ, titulus est; Vtinam fuissem semper talis, minus nocuissem.* Ioc. *Quid signat cæcus ille seniculus recaluaster, indicem ad Helenam verso?* Vitr. *Homerus est, dicit Helenæ: Quæ male tu fecisti, ego bene cantaui.* Ioc. *En lacunar est deauratum, admistis marga-*

Facere cœnaculariam, locare cœnacula, & inde quæstum facere.

 ritis.

ritis. Vitr. *Margaritæ quidem sunt, sed pretij exigui.* Ioc. *Quò spectant fenestræ?* Vitr. *Hæ in hortos, illæ in impluuium, hæc est dieta, seu æstiua cænatio; en vobis cubiculum, & conclaue. Cubiculũ ornatum est tapetibus, pauimento contabulato, florijs tecto, & imagines aliquot Diuæ Virginis, Christi Saluatoris; illæ alteræ sunt Narcisi, Euryali, Adonidis, Polyxenæ, qui dicuntur fuiße formosissimi.* Ioc. *Quid scriptum est in limine superiore ostij?* Vitr. *Recipe te in portum tranquillitatis affectum.* Ioc. *Quid in interiore poste forium?* Vitr. *Ne induxeris in portum tempestatem. In conclaui illo clauso asseruantur ferè prima vtensilia. Hoc alterum membrum est hibernum? vides omnia obscuriora, & magis tecta tum hypocaustum.* Ioc. *Amplius mea sẽtentia, quàm pro cænatione.* Vitr. *Non animaduertis etiam cubiculum interius eodem vapor ario excalfieri?* Ioc. *Dicunt cubicula esse calidiora, vbi nullum sit fumale.* Vitr. *Non solent esse in æstuarijs.* Ioc. *Quę est illa camera, tàm eleganter fornicata?* Vitr. *Larariũ, seu sacellũ, ubi agitur res diuina.* Ioc. *Vbi latrina?* Vitr. *Supernè, in granario habemus foricã, ne oleat; in cubiculis enim scaphis vtitur herus meus, & trullis, & matulis.* Ioc. *Turriculæ illæ, & pyramides, & pilæ, & indices vẽtorũ, omnia quã venustate, quã admirabili arte?* Vitr. *Descendamus, hæc est culina, hoc promptuariũ, hęc cella vinaria, illa penuaria: in qua mirè infestamur rapacitate furũ.* Ioc. *Quà tandẽ est huc furibus ingressus? omnia video probè clausa, & fenestra cũ clathris ferreis.* Vitr. *Per rimulas, & foramina.* Leo *Mures ergo sunt, & mustelę, quę nobis vniuersã penũ diripiũt.* Vitr. *Illud est posticũ domus, clausum semper duabus seris, affixa, & pensili, nisi cum adest dominus.* Leo.

Prima vtensilia quæ parata seruantur, quam vsus poscat.

Cur

Cur fenestræ hæ non habent cancellos? Vitr. *Quoniam rarò aperiuntur; spectant enim ad angustum angiportum, vt cernis, & obscurum; rarò quisquam hic assidet, aut profert caput, ideò & clathrare eas statuit herus meus.* Leo. *Quibus clathris?* Vitr. *Fortasse ligneis; nondum est certum: intereà repagulum hoc sufficit.* Ioc. *Quàm amplæ columnæ, & porticus plenæ maiestatis? vide, vt Athlantes illi, & Caryatides speciem præferunt enitentium, vt fulciant ædificium, neruat, cum nihil agant.* Leo. *Tales sunt multi, qui magna videntur præstare, cum otiosi, & segnes viuant, fuci, fruentes alienis laboribus. Sed, quænam est domus illa inferior, huic adiuncta, tàm male materiata & ruinosa?* Vitr. *Est vetus ædificium, quod quia ducebat rimas, & vitium faciebat ingens, herus meus decreuit hanc alteram à fundamentis erigere; illa nunc nidulatio est auium, & habitatio murium; sed breuiter eam demoliemur.* Alias rimosa.

SCHOLA.

Tiro, Spudæus.

TIro. *Quàm elegans gymnasium, & magnificum? haud esse in Academia hac reor vllum præstantius.* Spud. *Rectissimè indicas; adde etiam, quod magis ad rem facit, nec alibi etiam eruditiores magistros, aut prudentiores, quique maiore dexteritate tradant doctrinam.* Tir. *Oportet igitur magna hic fieri disciplinarum operæ pretia.* Spud. *Et quidem magnis compendijs discendi.* Tir. *Quanti docent?* Spud. *Amoue te hinc ocius, cum interrogatione ista tàm praua, tamque importuna; in re tanti momenti inquirendū est de mercede? nec ipsi, qui docent, paciscuntur; nec discipulos conuenit id vel*

cogitare, ecquod pretium potest esse par? nunquamne Aristotelicum illud fando audiuisti? Dijs parentibus, & magistris, parem gratiam non posse rependi? Deus creauit totum hominem, parens genuit corpus, magister format animum. Tir. Quid docent isti, & quandiu? Spud. Habent sua singuli auditoria separata, & sunt doctores varij. Alij prima elemẽta artis Grammaticæ laboriosè, atque ærumnosè pueris toto die ingeminant; alij penitiora tradunt artis; alij Rhetoricen, Dialecticen, & reliquas disciplinas enarrant, quæ Liberales, seu Ingenuæ dicuntur. Tir. Cur eo nomine? Spud. Quia illis decet vnumquemque ingenuum imbui; contra quæ sunt illiberales, circumforaneæ, sordidæ, quæ vel labore corporum, vel manibus exercentur, seruis potius congruunt, & hominibus, qui ingenio parum valent. In istis sunt alij tirones, alij batalarij. Tir. Quid istuc verbi est? Spud. Et tirones, & batalarij, ex militia sunt nomina desumpta; tiro vetus est verbum de eo, qui in militia exerceri incipit; batalarius, Gallico nomine, dicitur is miles, qui iam semel prælio (quod illi batallam vocant) interfuit collatis signis, & manum conseruit cum hoste; ita, in palestra litteraria batalarius capit nuncupari Lutetiæ is, qui publicè de arte quapiam disputasset. Hinc designantur doctores, quos, à licentia, Licentiatos appellant; melius Designati dicerentur; postremo Docturam adipiscuntur, imposito in celebritate Academiæ pileo, vt quasi donetur libertate, & fiat emeritus. Is est hic supremus honor, & summus dignitatis gradus. Tir. Quis est ille in tanto comitatu, quem clauarij præcedunt cum clauis argenteis? Spud. Is est Rector Academiæ: multi eum assectantur officij gratia. Tir. Quoties in die docentur pueri? Spud. Aliquot horis, vna pœnæ antelu-

telucana, duabus matutinis, & duabus postmeridianis. Tir. *Tamdiu?* Spud. *Ita fert mos, & vetus Academiæ institutum; quin & discipuli duabus horis, quæ à magistris acceperunt; retractant, & recolunt, &, quasi mansum cibum, ruminant.* Tir. *Tantis clamoribus?* Spud. *Nunc se exercent.* Tir. *Ad quidnam?* Spud. *Ad discendum.* Tir. *Immo verò ad clamandum; videntur enim non disciplinam meditari, sed prætonium. Et ille alter plane furit; nam, si haberet sanum cerebrum, nec ita vociferaretur; nec gesticularetur, nec se torqueret.* Spud. *Hispani sunt, & Galli, paulò feruentiores; & vt sunt diuersorum dogmatum, tantò ardentiùs concertant, quasi pro aris, & focis, vt dicitur.* Tir. *Quid? doctores hic sequuntur diuersa secta?* Spud. *Interdum tradunt placita contraria.* Tir. *Quos auctores interpretantur?* Spud. *Non eosdem omnes, sed vt quisque est peritia, & ingenio præditus. Eruditissimi, & acerrimo iudicio scriptores sibi sumunt optimos quosque, & eos, quos Classicos vos grammatici appellatis; sunt qui ex ignorantia meliorum ad proletarios descendunt, atque etiam capite censos. Ingrediamur, ostēdam vobis publicam gymnasij huius bibliothecam. Hæc est bibliotheca, quæ ex magnorum virorum præcepto ad ortum æstiuum spectat.* Tir. *Pape, quantum librorum, quantum bonorum auctorum! Græci, Latini, Oratores, Poetæ, Historici, Philosophi, Theologi, & imagines auctorum!* Spud. *Et quidem quantum effici potuit ad viuum expressæ, atque eò pretiosiores; foruli omnes, & plutei querni, aut cupressini, cum suis catenulis; libri ipsi plerique omnes membranacei, & varijs coloribus miniati.* Tir. *Quis est primus ille rusticano ore, nasò repando?* Spud. *Lege titulos.* Tir. *Socrates est, & dicit; Cur in bibliotheca col-*

ta collocor, qui nihil scripsi? Spud. Respondent sequentes, Plato, & Xenophon: quia, quod alij scriberent, dixisti. Longum esset persequi singulos. Tir. Hem, qui sunt illi abiecti in grandi illa strue? Spud. Catholicon, Alexander, Hugucio, Papias sermonaria dialectica, & physicæ, sophysticæ: hi sunt, quos Capite censos nominabam. Tir. Immo capite diminutos. Spud. Soluta sūt omnia, tollat qui volet, molesto nos liberabit onere. Tir. Vah, quot asinis esset opus ad istos asportandos! miror non esse ablatos, cum tanta sit vbique asinorum frequētia. Aliquando in eundem cumulum conijcientur Bartoli, & Baldi, & huius farinæ homines. Tir. Immo furfuris. Spud. Non id esset humanæ tranquillitati damnosum. Tir. Heus, quid rei sunt illi in tàm fluxis cuculionibus? Spud. Descendamus. Batalarij sunt, qui in palestram ingrediuntur altercatoriam. Tir. Quæso, introduc nos illuc. Spud. Ingredere, sed tacitè, ac reuerenter. Aperi caput, & specta attētus singula; nam magnis de rebus disseritur, & quas plurimum conducat cognoscere. Ille, quem sedentem adspicis sublimem solum, & preses est certaminis, & contentionum decretor, quasique agonotheta. Primum eius munus est loca concertantium designare, ne qua sit conflictio, aut perturbatio præire volentium. Tir. Quid sibi vult pellitum epitogium? Spud. Ea est ephestris doctoralis, insigne ordinis, ac dignitatis illius. Homo est in paucis eruditus, quippe, & in lectione candidatorum Theologiæ primas tulit, & ad eum doctissimus quisque primas defert hoc ordine. Tir. Et Baldum aiunt lectum esse primum suo anno. Spud. Is verò vidit competitores omnes ambitu, & astu, non scientia. Tir. Quis est macilentus ille, & pallidus, quem reliqui impetunt? Spud. Is est propugna-

pugna-

pugnator, qui impetũ omnium sustinet, & ex immodicis vigilijs maciem, ac palorem contraxit; magnos is habet in re Philosophica, & Theologica progressus. An, tace iam, & ausculta nam, qui nũc oppugnat, acutissimè, ac subtilissimè solet excogitare argumenta, & acerrimè vrget propugnatorem, omniumque sentẽtia cum summis in hac disciplina cõparatur, & sæpè adigit concertatorem ad recantandum. Perpẽde, quomodo ille conatus est eludere; quomodo alter cõfutauit valide, ratione inconfutabili, & quid ille diluere non poterit; iam, & iaculũ hoc est ineuitabile, argumentum est plane Achilles inuincibilis, iugulum petit, non poterit propugnator se tueri, statim dabit manus, nisi subterfugium aliquod mittat ei diuus aliquis in mentem. Hem profligata est quæstio, solertia decretoris. Iam soluo tuam linguam, loquere quantum voles; nam iste, qui nunc impugnat, vappa est pugione pugnat plũbeo, & altius tamen clamat, quàm cæteri. Obserua, videbis eũ à pugna raucum discedere; hoc est ei perpetuum, & quantumcumque repulsa sint eius tela, vrget nihilo secus pertinaciter quidem, sed inefficaciter: nec vnquam vult habere argumentum suum pro derelicto, nec acquiescere, vel defendentis responsione, vel decreto præsidis. Is, qui nunc certamen ingreditur delicatulè petit veniam à decretore, comiter præfatur, argumentatur inualide, discedit semper fessus, etiam anhelans, tanquam arduo munere fortiter perfunctus, discedamus.

CVBICVLVM, ET LVCVBRATIO.

Plinius, Epitectus, Celsus, Didymus.

PLinius. *Hora est à meridie quinta; heus Epicte te, claude mihi fenestras istas, & infer huc lumina*

mina ad lucubrandũ. Epi. *Quæ lumina?* Plin. *Intereà, dum hi adſunt, candelas ſebaceas, vt cereas; vbi receſſerint, tolletis eas, & ſtatuetis hic mihi lychnuchum.* Cel. *Quorſum id?* Plin. *Ad lucubrandum.* Cel. *Quin ſtudes potius de mane? tum enim videtur & temporis ratio, & qualitas corporis inuitare, cum eſt minimum vaporum in cerebro peracta concoctione illa euaporatoria.* Plin. *Etiam hęc hora trãquilliſſima eſt, cum quieſcunt, & ſilent omnia, atque iis, qui prandent, & cœnant, non incommoda. Nam ſunt, qui cœnant tantum more priſco, alij prandent ſolum ex placitis recentium medicorum, alij & prandent, & cęnant more Gothico.* Cel. *An non ante Gothos erant prandia?* Plin. *Erant, ſed leuia. Gothi morem induxerunt bis in die ſaturum fieri.* Cel. *Qua de cauſa Plato menſas Syracuſanas damnat; in quibus quotidie exſaturetur bis?* Plin. *Ex eo colligas fuiſſe rariſſimas.* Cel. *Sed miſſa iſthæc faciamus. Cur lucubras ad lychnum potius, quàm ad candelam?* Plin. *Propter flammam æquabilem, quæ minus lædit oculos. Illa enim criſpatio myxi officit oculis, & ſaui odor inamœnus eſt.* Cel. *Vtere cereis, quorum odor non eſt ingratus.* Plin. *Myxus eſt in his magis tremulus, nec vapor ſalubris, & in ſebaceis ellychnium eſt lineum plerumque, non xylineum, vt propolæ iſti ex rebus omnibus quærunt compendium cum fraude. Infunde oleum in lucernam hanc, profer acumyxum, & exſunga.* Epi. *Quàm hæret fungus acui? ſignum dicunt eſſe pluuiæ, quemadmodum eſt apud Virgilium.*

Georg. Scintillare oleũ, & putres cõcreſcere fungos.

Plin. *Affer etiam furcinulam, & emunge candelam hanc; ne proijcias fungum in pauimentum ne fumiget; ſed opprime intra furcinulam, quando eſt contecta.*

tecta. Profer mihi pallam lucubratoriam, prælongam illam pellitã. Cel. *Ego te tuis libris commendabo Mineruam tibi opto propitiam.* Pli. *Paulum, malim, vel, quod dicere debui, CHRISTVM IESVM, Dei sapientiam.* Cel. *Fortasse CHRISTVS Mineruæ fabula adũbratur, vt quæ ex Iouis cerebro sit nata.* Pli. *Statue mẽsam super tibicines in cubiculo.* Epi. *Mauis mensam, quàm pluteum?* Plin. *Etiam hoc quidem tempore, sed pone supra mensam pluteolum.* Epi. *Stabilem, an volubilem?* Pli. *Quem males. Vbi est Didymus meus ab studijs?* Epi. *Eo illum accersitum.* Plin. *Et huc adducito puerũ exceptorem; nam lubet aliquid dictare. Da mihi illos calamos, & pennas duas, aut tres cãnæ amplæ, & thecam puluerariam. Profer mihi ex armario Ciceronem, & Demosthenem, tum ex Pluteo codicẽ exceptorum, & regesta mauiscula; audin'? Et mea S hedia, in quibuslibet nõnulla expolir?* Didym. *Nõ arbitror esse schedas tuas in pluteo sed in scrinio cõclauis,* Pli. *Id verò ipse scrutator. Affer mihi Nazianzenum.* Did. *Non nosco.* Pli. *Liber est minimè spissus, consutus, & tectus membrana, ruditer. Affer quoque codicẽ quintum à primo.* Did. *Quod est lemma illius?* Pli. *Xenophontis commentarij liber est expolitus, tectus corio cũ vncinulis, & vmbilicis cupreis.* Did *Non inuenio.* Pli. *Nunc memini, in quarto loculamento non sunt nisi libri soluti, & rudes, quales recens afferuntur ab officina.* Did. *Ecquod corpus Ciceronis poscis? nam sunt quatuor.* Plin. *Secundum.* Epi. *Nondum est relatũ à librario glutinatore, cui dedimus nudius, vt puto, quintus.* Did. *Quàm placet tibi hæc penna?* Plin. *Non sum in eo valde sollicitus, quæcumque in manus venit, ea sic vtor tanquàm bona.* Did. *Hoc habes Ciceronis.* Plin.

Con-

Pallam lucubratoriã, pellicia graue.

Regesta registrum, vt Budæus.

Cup. eis, vel cypreis, vt quidam putant genus æris ex Cypro insula. Lib. 2. ad Q. Fratrem. Sed hoc facio semper vt qui cumque calamus in manus meas venerit eo vtar tanquam bono.

Conquiescite;recludite mihi Ciceronem,aperi;euolue adhuc tria, aut quatuor folia ad quartum Tusculanarum quæstionum,quære ibi de mãsuetudine,& lætitia. Epi. *Cuius sunt hi versus?* Did *Eius ipsius,quod de Sophocle vertit quod facit sanè lubens, ac proinde sæpè.* Epi. *Erat,credo,ad carmen componẽdum satis aptus.* Did. *Aptissimus,ac facillimus:nec,vt illo sæculo,infelix,contra quã existimãt plurimi.* Epi. *Sed tu,quomodo intermisisti Studium Poetices?* Plin. *Aliquando repetemus successiuis horis,vt spero; nam habet multũ leuamenti ab studijs grauioribus. Defessus sum tam studendo,meditando,scribendo;sterne mihi lectum.* Epi. *In quo cubiculo?* Pli. *In lato illo,& quadrato,& tolle ex angulo anaclinterium,transfer in cœnationem,pone super culcitram plumeam alteram tormenti lanei, vidẽ, vt fulcra lecti sint satis firma.* Epi. *Quid refert tua,qui non cubas in alterutra spondarum,sed in medio?sed salubrius foret,si lectus esset durior,& qui corpori resisteret.* Plin. *Tolle ceruical,& pro eo repone puluinos duos, & in hoc æstu malo plagam illam, quàm arcta isthæc linea.* Epi. *Sine lodice?* Plin. *Etiam.* Epi *Algebis,nam surgis,ab studijs extenuato corpore.* Pli. *Inijce ergo peristroma aliquod leue.* Epi. *Istud,nullum aliud stragulum?* Plin. *Nullum: si sentiam frigus in lecto, poscam plus vestium; aufer illa peripetasmata,nam ad culices excludendos malo conopeum.* Epi. *Culices paucos hic sensi pulices,& pediculos satis multos.* Plin. *Ego verò miror te aliquid sentire, qui sic dormias, & stertas.* Epi. *Nemo dormit melius quàm qui non sentit,quàm male dormit.* Plin. *Nihil horum animalculorum,quibus per æstatem in cubiculis infestamur, tàm mouet nauseam,quàm cimices odore illo teterrimo.* Epi. *Satis bo-*

tis bonus prouentus est eorum Lutetiæ, ac Louanij. Plin. *Est genus ligni, quod illos creat Lutetiæ, & argilla Louanij. Colloca hic mihi horologium excitatorium, & obicem infingito ad horam quartam matutinam; neque enim volo diutius dormire. Excalcia me, pone hic sellam plicatilem, in qua sedeam; matula in scabello sit mihi iuxta lectulum parata; nescio quid hic olet male, suffias paulum turis, aut iuniperi. Cane hic mihi lyra aliquid lectum ingredienti; more Pytagorico, vt citius obdormiam, & somnia sint placidiora.* Epi.

Sõmne, quies rerũ, placidissime somne deorũ, — Ouid. 11. Metamor.
Pax animi, quem cura fugit, qui pectora lõgis
Fessa ministerijs fulcis, reparasque labori.

C V L I N A.

Lucullus, Apicius, Pistillarius, Abligurnus.

LVcul. *Es tu popino?* Api. *Sum.* Luc. *Vbinam agis?* Api. *In popina galli gallinacei; nũc eges me?* Luc. *Etiam ad nuptias.* Api. *Sine me domum trãscurrere, vt præcipiam vxori quemadmodum sint tractandi ganeones, quos scio non solere in hac ciuitate deesse, tum etiam aduentores.* Luc. *Audin' tu? reperies me in vico Lapideo in ædibus sutorum.* Api. *Continuò adero.* Luc. *Bene est, ingredere culinam.* Api. *Heus, Pistillarie, & tu Abligurine ignem in lare exstruite sub fumali grandibus lignis, & quantum fieri poterit, acapnis* Pis. *Putas te esse Romæ? hic tabernas coctilicias non habemus, è quibus ligna coctilia promuntur: habebis bene arida.* Api. *Ni ita sit, tu Abligurine suffitor perdes oculos sufflando.* Abl. *Immo bibam largius, væ vino.* Api. *Væ aquæ; nam vinum hodie non attinges: si sum sanus,*

Acapna ligna arida fumum non emittentia.

nolo

Sulfuratum, vulgo il solfarino.

Metallarius, qui vulgo Alchimista.

nolo mihi euertas ollas, & auxillas confringas, & cibo corrumpas. Abl. Non vult ardere hic ignis. Api. Iniice fasciculum aliquem sulfuratorum, & fomitem, frustula aliquot cum his assulis. Abl. Extinctus est prorsum. Api. Transcurre ad ædes proximas cum batyllo, & affer nobis torrem aliquem prægrandem, & prunas bene incensas. Abl. Metallarius est illic dominus, nec sinet carbonem vnum sub fornacibus sibi detrahi, citius oculum. Api. Non est metallarius, sed metallicida; ite ergo ad furnum. Quid affers, titionem magis, quàm torrem? Abl. Non habebant prunas carbonis. Api. Quid malum carbonis? cespitum hic dixeris. Tu furcilla hac moue ligna, & agita fomitem, vt ignem cõcipiat, sume pyrolabum, asine. Abl. Quid rei est istuc verbũ? Api. Forfex ignaria, pruniceps. Abl. Quid mihi cum verbis Græcanicis? quasi desiat Latina. Api. Etiamne asini sunt Grammatici? Abl. Quid mirum, cum & Grammatici sint asini. Api. Fac finem altercandi; volo carbones aliquot, aut cespites accendas mihi in hoc foco, ad testuaceam lentem incoquendam; suspẽde ahenum ad ignem, ne desit aqua calida; tum in cacabum iniice armum illum veruecinæ, cum bubula salita; cucumam igni admoue cum vitulina, & agmina; in chytropode elixabimus oryzam. Abl. Quid pulli? Api. Coquẽtur in auxilla ærea, quæ stanno est illita; quo sapor sit gratior, sed non tàm maturè; verua, profer es sub nonam, & pinguaria; lucium hunc sine in aqua lusitare paulisper, tum exenterabis. Abl. Carnes, & pisces in eadem mensa? Api. Maxime, more Germanico. Abl. Atqui hoc non placet medicis. Api. Medicinæ non placet, medicis placet. Ego stipitem hunc grammaticam tantum esse existimabam, medicus etiam est. Abl. Nunquamne de

Pinguaria, in qua decidit pingue carnium, cum assantur.

quæstio-

quæstione illa audiuisti, vtrū sint in ciuitate plures medici, an stulti? Api. *Quis te detrusit in culinam, cùm sis tàm saperda?* Abl. *Aduersa mea sors.* Api. *Immo quod manifestum est, segnities tua, & socordia, & gula, & lurcacitas, & ingluuies, & animus degener, ac abiectus; ideò ambulas nudis pedibus, semicinctus, veste obsoleta, & natibus breuiore.* Abl. *Quid tibi cum mea paupertate?* Api. *Nihil omninò, nec velim esse. Sed ad rem, ne præter rem plura quàm oportet: satis ne sunt hęc iussa, superque infixa, & inculcata? scilicet vobis vmquam satis. Da mihi meam braccam, nam foras lubet prodire, continuò adero, cedo tudiculam, insigne artis nostræ; hoc est meum fulmen, & tridens.* Pis. *Heus Abligurine, statue hydrias illas in vrnario, & hanc bubulam abluito diligenter, & confricato in labro.* Abl. *Etiamne tu hìc quoque imperas: vnus imperator vnis castris sufficit, non sufficiet culinæ vni? facito ipse: tu es acrior exactor operæ, quàm ipse magister culinæ: non vocabo te posthac pistillarium, sed stimulum acutum.* Pis. *Immo voca me Onocentrum. Frange tu ergo vitulinam hanc in epixenio. Comminue paulum huius casei, vt spargamus super hanc offam.* Abl. *Quomodo manu?* Pist. *Non, sed tyrocnesti instilla huc guttas aliquot olei ex lecytho.* Abl. *Dicisne ex hoc capsace?* Pis. *Statue hìc mortarium.* Abl. *Quod istorum?* Pis. *Illud æneum cum pistillo eiusdem metalli.* Abl. *Qua gratia?* Pist. *Ad terendum petroselinum hoc.* Abl. *Satius est in pilla id fieri marmorea, pistillo ligneo.* Pist. *Quæso cantilla, sicut consueuisti.* Abl. *Ego nolo Cæsar esse.*

Onocentrum asini stimulum.

Ambulare per Britannos.
Scythycas pati pruinas.
Vt fatua Fabiorum, prandia betæ,

Florus Poeta Adriano Cæsari, vt Spartianus in eius vita.

Matt. 13. sic Fabiorum dicit, vt ineptũ hominem significet.

O quam sæpe petet vina piperque coquus?

Pistil. *Fabiorum, an fabrorum?* Abl. *Quare à ludimagistro loripede, & pro fabris, & fabijs referes egregium colaphum in gena, vel in bucca.* Pis. *Sic est homo?* Abl. *Vir strenuus, & fortis, & manu promptus, celeritate manuum compensat linguæ tarditatem.* Pis. *Cedo vrnulam ceruisiariam, exsiccatum habeo palatum, guttur, fauces.* Abl.

Virg. Ecl. 6. Matt. 15.

Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

Claudere quæ cænas lactuca solebat auorum,
Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes.

Matt. 13.

Filia Picenæ venio Lucanica porcæ,
Pultibus hinc niueis grata corona datur.

Apic. *Vnde tu didicisti adeo ῥαψῳδεῖν.* Abl. *Inseruiui nuper in Calabria ludimagistro cuidam poetastro, qui sæpenumero cœnam aliam nõ dabat mihi, quàm cantillationem centum versuum, quibus mirificum aiebat saporem inesse: ego verò paulum panis, & casei maluissem: aqua erat satis domi, & licebat nobis de puteo bibere ex animi sententia: inde ego cum esuriens concessissem cubitum pro epulis versus illos ruminabam, & concoquebam, nec mihi aliud visum est remedium ad bulimiam illam depellendam, quam culinariam arripere.* Apic. *Quæ illi præbebas ministeria?* Abl. *Quæ Cæsar Reipub. ego eram illi omnia, eram illi à consilijs, & si nihil vnquam ageret consilio; à secretis, quum nihil haberet secreti, ne latrinam quidem; ego fundebam ei aquam lauandis manibus, quas nunquam abluebat: ego seruabam eius thesaurum.* Apic. *Quem thesaurum?* Abl. *Schedas aliquot pessimarum cantilenarum, quas tineæ exedebant, & opici mures arrodebant.* Apic. *Immo docti mures, qui malis poematis dentem infigebant.*

Opici sordidi.

TRI-

TRICLINIVM.

Aristippus, Lurco.

ARistip. *Quid tu tam serò surgis, & quidem semisomnis?* Lur. *Mirum est me esse toto hoc die experrectum, adeo heri edimus, & bibimus.* Ari. *Immo, vt apparet, deuorasti, ingurgitasti, obruisti te epulis, & vino, sed, vbi nam onerasti celocem?* Lur. *Apud Scopam in conuiuio.* Ari. *Quin potius more Græco* συμπόσιον *vocaris, quàm Latino verbo conuiuium?* Lur. *Bucca buccam impellebat; intrituræ, & condimenta, vellicabant, atque instigabant desidentem stomachum, & appetentiam non patiebantur delassari.* Ari. *Refer, quæso, ordine omnia, vt, vel auditione ipsa videar mihi interesse, & quasi vobiscum potare; vt ille, qui in caupone Hispaniæ duos grandes panes comedit ad nidorem perdicis assæ, quo nidore vtebatur pro obsonio.* Lur. *Quis enarrabit omnia? maius negotium id fuerit quàm, vel emisse, vel apparasse, vel, quod omnia supera, comedisse.* Ari. *Assideamus in hoc saliceto ad crepidinem huius ripulæ, &, quando sumus otiosi, pro collocutione aliis de rebus vtemur hac ipsa; gramen erit nobis vice puluinorum; innitere hac vlmo.* Lur. *In herba? an non humor nocebit.* Ari. *Quid insanis? humor in ortu caniculæ?* Lur. *Antea recusabam, nunc animus prurit mihi recensere tibi plus quàm postulas; de conuiuio solum quærebas, accipies etiam de domino, & de triclinio, rogabas vt loquerer; efficiam, vt mox paulò silentium roges, indicas, imperes: vt Arabius tibicen, qui ad canendum obolo conducitur, ad tacendum tribus.* Ari. *Tu verò, quantum libuerit non eris*

Celocem per metaphoram ventrem intelligit, est autem Celox genus nauis onerariæ breuis, & velocis. Arabius tibi, iam erat in prouerbio Græcorum. Ἀ'ράβιος αὐλητὴς de ijs, qui nimia loquacitate, aut rei nullum finem facientes molesti sunt, citat versum Apostolius in adagijs. δραχμῆς μὲν αὐλεῖ τεττάρων δὲ παύεται.

molestus, quandoquidem in opaco loco consedimus, & orationem tuam carduelis illa, vel adiuuabit, vel ad harmoniã moderabitur, vt orationẽ, C. Gracchi seruus fistulator. Lur. *Quid istuc est rei?* Arist. *Postquam tu feceris narrandi finẽ, audies de Gracchis, & gracchulis, & de Graculis.* Lur. *Deãbulabamus fortè trãsuerso foro ego, & Thrasybulus, nacti plusculum otij, quàm solemus, adiũxit se nobis Scopas. Is à nobis post primas salutationes, & blandum congressum, cœpit vt vehemẽter contendere, vt postero die, qui hesternus fuit, apud se essemus; excusare nos primum, alius alia: ego autem vadimonium graue, & apud prætorem valde irritabilem. Sed ille, vt libenter ostentat suam magnificentiã, quasi de capite ageretur, orsus est accuratum sermonem; quid multa? addiximus, ne molestus esse pergeret.* Ari. *Scimus quæ nam fuerit causa conuiuij?* Lur. *Quæ tandem quæso?* Ari. *Est quidem ipse homo locuples, ornatus argento, veste, suppellectile; sed emerat phialas argenteas tres deauratas, & pateras sex: petijsset pretium; ni aliquos inuitasset, quibus ostentaret; & alioqui eum ille existimat esse diuitiarum fructũ; habetque vxorem, à qua existimulatur ad profusionem, quam illam magnificentiã nuncupat.* Lur. *Heri ego sub meridiem conuenimus in eius triclinium.* Ari. *Qualis erat cœnatio.* Lur. *Hypetra, in opaco frigore; omnia sane apparata, ornata, exculta; nihil deerat ad elegantiã, splendorem, & lautitias. Plane primo ingressu exhilarati sunt omnium oculi, & animi, adspectu illo pulcherrimo, atque amœnissimo. Erat abacus ingens plenus bonis vasis materia omnis, ex auro, argento, crystallo, vitro, ebore, murrha; alia etiam viliores materiæ stannea, cornea, ossea, lignea, testacea, seu figlina, in qui-*

Gracchi seruus. Ci. de Orat.

Hypetra, Idest sub dio posita.
Murtha lapidis pretiosi genus ad conficienda vasa.

in quibus ars commendabat vtilitatem substantiæ; nã erãt toreumata pe, multa, omnia expolita, extersa, fulgor pene perstringebat oculos. Illic vidisses duo magna malluuia argentea, oris deauratis, vmbilicus erat aureus cum insignibus illius. Habebat vtrumque malluuium suum gutturnium , quorum epistomium erat deauratum, stabat, & alterum aquiminarium vitreũ, fistula deaurata cũ pollubro figlino, operis Malacẽsis, probe sandaracato. Phialæ omnis generis, & argenteæ duæ ad vinum generosissimum. Ari. *Ad vsum meum ampullas vitreas malim, aut etiã testaceas, ex ijs, quæ lapideæ dicuntur.* Lur. *Quid facias? ita est hominũ ingenium; non tàm in his quæritur commoditas, quàm opinio diuitiarum.* Ari. *Isti opulẽtissimi sæpius videntur alij: tales sibi inopes; ideo nullus finis proferẽdi, & ingerendi oculis, præsertim qui nullã habent aliam bonam artem, qua fidant. Sed perge.* Lur. *Erat cymatium abacita pete villoso tectum, ex turcia vsque allato; positæ erant duæ mẽsulæ procul ab abaco, cum quadris, & orbibus argenteis; vnicuiq; additum erat suum salinulum, cultellus, panis, & mantile. Sub abaco refrigeratorium, & œnophora grandia. Tum sedilia varia, sellæ, bisellia, subsellia, & dominæ sella plicatilis parata, viscẽdi operis cum puluino serico, & suppedaneo.* Ari. *Pone tãdẽ mensam, & explica mappam; nã mihi intestina præ fame rugiunt.* Lur. *Erat mẽsa cibilla ingens, segmentata operis tessellati iniqui, quæ fuerat principis Dicæarchi.* Ari. *O mensa antiqua, quàm dispari domino.* Lur. *Illam ipse emit in auctione satis magno, solum quod illius fuisset, vt aliquid haberet principis.* Ari. *Datur aqua lauandis manibus primum magnis recusationibus, & inuitationibus mutuis,*

Malaca Ciuitas est in Hispania. O mensa antiqua imitatio eius, quod a Cl. in 1. Offic. adducitur.

O domus antiqua, heu quam dispari dominaris domino.

tuis, & cedendo inuicem. Lur. *Idem factum est in confessu, cum quisque se inferiorem altero faceret, illum extollere comitare arrogantissima, cum vnusquilibet potiorem se reliquis omnibus censeret.* Ari. *Sed dominus iure suo distribuit loca; sacrata est mensa à puerulo breuiter, & perfunctoriè, & non sine rhytmo.*

Rhytmo, vt nos dicimus rima, quod in fine horum versuum est.

Quod appositum est, & apponetur,
CHRISTVS benedicere dignetur.

Explicat quisque suum chiromactrum, & iniicit super humerum sinistrum; hinc cultellulo repurgat panem, si quid non satis putabat à ministro purgatum, nam decrustatus erat appositus. Lur. *Sedebatis commodè?* Ari. *Numquam commodiùs.* Lur. *Non potuistis male prandere; nam reliqua sat scio suppeditatum iri, redundanter, si qua modò fuerant in macello.* Ari. *Nusquam verius, copiaque ipsa nocet. Adstat mensæ structor, cultellos, & furcinulas componens. Ingreditur magna pompa archi triclinius cum longo agmine puerorum, & exoletorum, qui gestabant fercula primi missus.*

Primi missus, vt nos dicimus primo seruito.

CONVIVIVM.

Scopas, Simonides, Crito, Democritus, Polæmon.

SCop. *Vbi nobis Simonides?* Cri. *Illicò dixerat se venturum simul ac conuenisset debitorem apud forum.* Scop. *Rectè habet; à debitore faciliùs se extricabit, quàm à creditore.* Cri. *Qui istuc?* Scop. *Sicut in victoria, belli conditiones fert victor non victus. Nam à debitore, cum ipse idem volet à creditore, cum alter. Sed conuenistis: ne omnes, vt erat condictum, relicta domi seueritate, afferentes vobi-*

scum

ftum hilaritatem, lepores, venuſtates, gratias? Cri. *Plane ita ſpero, & erimus, ſicut monet M. Varro, belli homines.* Scop. *Reliqua meæ curæ ſunto.* Cri. *Ecce tibi, Simonides,* Scop. *Feliciter.* Sim. *Et vobis fauſtè.* Scop. *Expectatiſſimæ.* Sim. *Plane ruſticanæ: nam ad prandendum eram inuitatus, non ad expectandũ. Sed, quæſo, fui vobis diu in mora?* Scop. *Non valde.* Sim. *Cur non accumbebatis ſine me? eſſetis ſaltem præmiati de fructibus, quibus ego non admodũ capior.* Scop. *Bona verba, te abſente aſſediſsemus?* Cri. *Satis comitatum, exordiamur iam opus. Optimum panem, & leuiſſimum nõ plus habet ponderis, quàm ſi eſſet ſpongia; ſiligineus eſt ſetaneus induſtrium habetis pollinctorem.* Scop. *Roſcius eſt priſtini curator.* Sim. *Nunquamne in id conyicitur?* Scop. *Abſit, tam frugi ſeruus?* Dem. *Affer mihi autopyrum.* Sim. *Mihi verò ſecundarium, aut typhaceum.* Scop. *Cur talem?* Sim. *Quoniam audiui, & ita ſum expertus, minus me eſſe, cum panis non eſt ſciti ſaporis.* Scop. *Herus, puer, afferto ei panem cibarium, & vulgarem, etiam ex atro, ſi ita mauult; ita demum iucundiſſimè conuiuabimur, ſi quiſque quod maximè collubitum erit ſumpſerit.* Pol. *Panis hic, quem tu tantopere probas, ſpongioſus, aquaticus eſt; malo denſiorem.* Cri. *Mihi verò non diſplicet ſpongioſus, modò ne ſit ſpeuſticius; hic verò etiam bellas attollit, quod ſocacei ſolent facere; cum ſit, vti ſatis apparet fornaceus.* Pol. *Cibarius hic panis, & acetoſus eſt, & aceroſus, typhaceum dicas.* Scop. *Sic conſueuerunt noſtri agricolæ triticum omne, quod huc important, acerare prius in villa, & miſcere multis generibus ſeminum, ſapor autem ſex fermento eſt nimio.* Pol. *Nullum hominum genus eſt hoc fraudulentius; non malefaciunt, niſi quum neſciunt.*

Siligineum tritici delicias ait. Plin. l. 18. c. 8. Inde ſiligineus panis, vt idem lib. 18. cap. 9. Pro delicato accipitur. Inde illud Senecæ: Siligineum fames reddet.

 ſciunt.

sciunt. Cri. *Panis hic non est satis fermentatus.* Dem. *Puta te hodie Iudæum, qui azymo vescebantur iussu Dei.* Cri. *Id quidem, quod homines essent pessimi: vt interdicta est illis suilla, qua nihil palato gratius; nec, si moderatè sumas salubrius. Et quidem azyma iussi sunt comedere cum lactucis agrestibus, quæ sunt perquàm amaræ.* Pol. *Illa omnia sensus habẽt altiores, omittamus hæc.* Scop. *Et quidem disputationẽ de pane. Si de obsonijs fuerit tanta controuersia, magna erit in toto cõuiuio discordia.* Cri. *Accidet nimirum, quod Horatius inquit.*

Tiphaæum vulgo, pane nero.

Tres mihi conuiuæ propæ dissentire videntur,
Poscente vario multum diuersa palato.

Epist. 2. l. 2.

Sco. *Appone lances illas, & tympana cum cerasis, & prunis, & melis granatis, & persicis pomis, & persicis præcocibus.* Pol. *Cur M. Varro dixit, conuiuas non debere excedere numerum Musarum, cum de eo numero nõ constet? alij enim ponunt tres, alij sex, alij nouem.* Cri. *Dixit tanquam si constaret esse nouem, & ita erat vulgo receptum; vnde Diogenis iocus in ludimagistrũ, qui paucos haberet discipulos, depictas autem Musas in ludo; Præceptor, inquit, σὺν τοῖς θεοῖς multos habet discipulos.* Dem. *Sed estne verum, Persas pomum hoc quod apud ipsos esset lethale, inuexisse in Græciam, ad pestem eorum quibuscum bellum gerebant?* Cri. *Sic accepi.* Dem. *Admirabilis est ingenijs terrarum varietas.* Cri. India mittit ebur, *inquit Virgilius*, molles sua tura Sabæi. *Hem, cydonipersica.* Si. *Nouum insitionis inuentum: priscis incognitum: cedo nobis pateram illam cum ficis duricorijs, qui sunt (vt nostis) prodromi.* Sco. *Satis est fructuum; expleamus nos rebus alijs salubrioribus corpori.* Cri. *Quid his salubrius?* Sco. *Nibil, si salubre, & sapidum idem sunt,*

Cum Musis idest si cum his enumerentur Musæ pictę in ludo. Laert. in vita Diog. lib 6.

1 Georg.

sicut

ficut in meridiano somno. Cri. *Ego condono illis nocumentum propter oblectamentum.* Sco. *Non meminisli versiculum Catonis.*

Somno merid. Nam vt Plaut. in Must. Non bonus est somnus hominis de prandio.

Pauca voluptati debentur, plura saluti.

Dato singulis singulos gabatas cũ iure carnium, vt sorbeant; id verò, & calefaciet intestina, & blandè abluet ad molliendum ventrem. Si. *Profectò; puer, amo te de suilla hac salita, ò pernam sapidissimã, maialis est. Brassicas illas cum larido, si mihi vis ascultare: redde coquo, per hoc quidem temporis, aut serua in brumam. Lucanicæ huius scinde mihi bucceam vnam, aut alteram, quo suauius ebibam primum cyathum.* Cri. *Pareamus medicorum consilio; admonentium, vt porcinæ addatur merum; funde vinum.* Sco. *Sequitur actus fabulæ, fortassis hoc anni tẽpore præcipuus. Spectate huius actus apparatum primum omnium à caliculis custos abaci scyphos exposuit vitreos cristallini vitri cũ vino albo purissimo; aquam putes solo aspectu. Sanmartinium est, & partim Rhenense, non infectum, vt solent in Belgia: sed quale in media Germania bibitur. Oenophorus releuit hodie serias duas, alteram vini Heluoli, seu Flaui ex agro Parisiensi; alteram sanguinei Burdegalensi; habetis in apyroto alia parata, fuscum, Aquitanicum; & nigrum è Sagunto; petat quisque ex sententia palati sui.*

Perna, vulgò Bersuto.

Sanmartinium, ex illo Hispaniæ oppido.

Cri. *Quid potest nunciari lætius? vt nihil est durius, quam perire siti. Ego verò mallem optimam nobis aquã prospexisses, hunc nuntium audiuissem libentiùs quàm de vino.* Sco. *Nec ea deerit.* Sim. *Nuper; cũ essem in vrbe Roma, bibi apud Cardinalem quendam vina generosissima omnifaria saporis, nam eram præfectò cellæ vinariæ perquàm familiaris; vinum dulce, leue, acutum, suaue, austerum.* Dem. *Mihi vehementer pla-*

Aiglauces, idest vinum dulce, & muliebre.

cet adglauces. Pol. *Sic fere Belgicis fœminis.* Sim. *In pagis quibusdam Galliæ floces apponuntur, secundarium autem vinum, & tertiarium, habent in delicijs. Sed ea villa sunt magis, quam vina, & alioquin vinum Gallicum toto genere nec aquam, nec ætatē fert. Itaque paulo post, quàm est diffusum, bibitur, quippe post annum inclinat illicò, & fit dubium, tuum fugiens, & acuit; quod si manserit diutius, emucet, & in vappam vertitur. Hispanum vinum, & Italicum bene fert & aquam, & ætatem.* Dem. *Quid rei est vinum fugiens? vinciantur probe dolia, & obscretur cella, immo & domus claudatur, si sit opus.* Pol. *Vt poma fugientia, quæ ætati cedunt nec seruantur, & discedere vulgò dicimus, cuius contrarium est vinum consistens.* Dem. *Funde mihi prius aquam ad dimidium calicem, super hanc infundes vinum more veteri.* Cri. *Immo & hodierno, multarum gentium. Galli, & Germani contra faciunt.* Dem. *Quæ nationes volunt bibere aquam vinatam, aquæ addunt vinum; quæ vinum aquatum, vino super infundant aquam.* Cri. *Quæ verò vino aquam non adfundunt, quid bibunt?* Dem. *Vinum purum putum.* Cri. *Etiam, nisi prius sit à vinario irrigatum.* Pol. *Baptizare id vocant, vt vinum sit Christianum; ea erat meo tēpore elegantia philosophica.* Dem. *Illi baptizant vinum, & seipsos exbaptizant.* Pol. *Peius agunt, qui iniijciunt calcem sulphur, mel, alumen, & alia dictu tetriora, quibus nihil est corporibus perniciosius: in quos publicè deberet animaduerti, vt in latrones, aut sicarios; inde sunt enim incredibilia morborum genera, & potissimum arthretrica.* Cri. *Ex conspiratione cum Medicis id agunt, vt vtrique rem augeant.* Dem *Nimis mihi porrigis plenum calicem; deple quæso te aliquantum,*

Inclinat, idest mutatur.

Arthretica, vulgò la Gotta.

vt sit

vt sit locus aquæ infundendæ. Cri. *Funde mihi in scyphum illum coloris castanei; quid rei est?* Scop. *Nux prægrandis indica, ab labris argento circumclusa; visne in cullulo illo ligno hebeni? quod ferũt esse saluberrimum. Ne addas tantum aquæ; nescis vetus verbum: Perdis vinum infusa aqua.* Dem. *Immo perdis vtrũque, aquam, & vinum.* Pol. *Malim vtrumq; perdere, quã ab alterutro perdi.* Sco. *Lubetne potare more Græco ex illis pateris, & capacioribus poculis?* Cri. *Minimè verò. Admonebas nõ modò antiqui prouerbij, vicissim admoneo te præcepti Pauli: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria: & Saluatoris Nostri: Videte ne grauẽtur corda vestra crapula, & ebrietate.* Cri. *Vnde est hæc frigida, tã pura, & pellucida?* Sco. *E fonte proximo.* Cri. *Ad vinũ diluẽdũ malim cisternam, modo defecatissimã.* Dem. *Quid putealem?* Cri. *Vsibus lauandi aptior est, quam bibendo.* Pol. *Fluuiatilem commendant plurimi.* Cri. *Rectè, si fluãt amnes per venas auri, vt fere in Hispania; & sit quieta, & liquida.* Sim. *Mihi verò in phiala illa Samia affer aliquãtũ ceruisiæ, quam puto refrigerando corpori hoc æstu vtilissimam.* Sco. *Ex qua tandem ceruisia?* Sim. *Ex tenuissima; nam aliæ nimium incrassant spiritus, & reddũt obesum corpus.* Pol. *Mihi item dato, sed in vitro illo terete.* Sco. *Curre ad culinam, quid illi cessant? quin mittunt missũ alium? vides iam hinc neminẽ attingere? Affer pullos gallinaceos, elixos cum lactucis, buglossa hortensi, & intubo; veruecinam quoque, & vitulinam.* Cri. *Adde etiã in scutellis paulum sinapi, aut petroselinati.* Dem. *Violenta res videtur sinapis.* Cri. *Non admodum congruit biliosis; ijs tamen qui crassis, & frigidis humoribus redundãt, haud inutilis.* Pol. *Idcircò sapiunt popu-*

Vt Cat. Procul hinc abite lymphæ, vini pernicies.

Nolite ad Eph. 5. Videte. Luc. 21.

Terete, idest longo, & rotundo.

li Sep-

Missum alium, vn'al tro feruitlo in tauola.

Vermiculi. vulgò vermicelli.

li Septentrionales, quibus illa est magno vsui præcipuè cibis crassis, & duris addita, vt bubulæ, & salsamẽtis. Scop. *Hoc loco existimo pultes, & ptisanas venturas in tempore, leucophagum, similaginem, amylum, orizam, vermiculos, edat quisque ex quibus volet.* Dem. *Vidi, quia vermiculis huiusmodi vehementer abhorreret, quod autumaret collectos fuisse ex terra, aut cœno, & vixisse aliquãdo.* Cri. *Scilicet metuebat, ne in aquilaculo suo reuiuiscerent, Orizam ferunt nasci in aqua, mori in vino, cedo igirur vinum.* Dem. *Ne bibe statim à cibo calido, intermisce prius frigidi aliquid, & solidi.* Cri. *Quid?* Dem. *Crustam panis aliquam, vel turundam vnam, aut alteram carnium.* Sim. *Vah pisces cũ carnibus in eadem mẽsa? mare miscetur terræ? hoc vetãt medici.* Sco. *Immo hoc placet medicis.* Sim. *Credo, quia illis vtile.* Sco. *Cur ergo vetãt medici.* Sim *Errarui, à Medicina prohiberi dictum oportuit, nõ à medicis. Sed qui sunt pisces isti?* Sco. *Appone ordine, primũ lupum illum assum cum aceto, & capparibus, tum passeres elixos cum succo lapathi acuti. soleas frixas, luciũ recẽtẽ, & capitonem: lucium salitum serua tibi; thymnum assum recentem, & thymnum in salsamento, menas recentes frixas, crustulata, in quibus insunt mulli barbati, murenæ, & crutæ multis cõdita aromatis, gobios frixos, cãmaros, & cancros elixos. Admisce scutellas cum intritis alliato, piperato, erucato.* Sim. *Ego verò de piscibus loquor, non edã.* Cri. *Si philologus cœperit de piscib. mouere cõtrouersiã, hoc est, de re incertissima, & cõtrouersissima, incipite nobis lectulos insternere, hic erit cubãdũ.* Sco. *Nemo dignatur, vel gustare, tolle hęc.* Si. *Atqui conuiuia olim Romę lautissima, & (vt ipsi soliti erãt) pollucibilia, ex piscib. cõstabãt.* Cri.

Crustulata, quæ vulgo pastelli.

Arrocreæ pastilli excarne.

Ita

Ita sũt mutata tempora, & si hoc etiamne durat apud quosdam. Sco. *Importate aßa, pullos, perdices, turdos, anaticulas, querquẽdulas, palumbulos, cuniculos, lepusculos, vitulinam, & hædinam, & instinctus, seu embammata, acetum, omphacium, oxypora, mala etiam medica, & cytronia, & oliuas Balearicas conditiuas, quassas, & in muria asseruatas.* Dem. *Non adsunt Bæticæ.* Sco. *Magis sunt saporis sciti Balearicæ.* Cri. *Quid fiet grandibus illis Belluis, anseri, cygno, pauoni?* Sco. *Ostende tantum, & refer in culinam.* Pol. *Hem pauonem! Vbi est? Q. Hortensis, cui erat in delicijs?* Sim. *Tolle agninam.* Sco *Cur tolletur?* Sim. *Quia est insalubris, ferunt eam nõ aliâ exire, quàm quâ intrauit.* Cri. *Vidi quemdam deuorare ossa oliuarum Struthionice.* Sco. *Ex quibus carnibus sunt craterę istę.* Cri. *Hęc est excernina,* Sco. *Hæc ex damica, illa est, vt puto, aprugna.* Cri. *Cõdituras ipsas malim, quã carnes.* Sim. *Plane ita est; etiam res amaras condimentũ reddit suauissimas* Cri. *Ecquid est vitæ totius condimentum?* Dem. *Aequus animus.* Cri. *Aliud quiddam ego proferã amplius, & augustiùs.* Dem. *Quid tandem hoc meo?* Cri. *Pietas, sub qua & animi æquitas comprehenditur, & ad res vniuersas asperas, faciles, medias condimentũ aptissimum, & iucundissimum.* Sco. *Infunde vinũ album Hispanicum in charchesium illud, & circũfer per conuiuas.* Dem. *Quid paras agere? sub prandij finem propinas nobis vinum forte, ac generosum: dilutius erit post hac bibendum, si consultum cupimus valetudini.* Sim. *Recte mihi videris admonere; frigida enim oportet eße in conuiuio postrema, quæ pondere suos cibos ad imum ventriculum detrudant, & vapores caput impetentes cohibeant.* Scop. *Tolle ista, muta orbes, & quadras,*

Aprugna, di Porco seluatico.

Nota bene filij.

dras, da secundam mensam; nam nemo extendit usquã manum. Cri. *Adeo voraui initio auidè, vt statim amiserim appetitum.* Dem. *Ego item non appetitione, sed impetu feror ad primas dapes; inde me expleo.* Pol. *Nescio quid edi de piscibus, id gustum meum prorsus retulit.* Sim. *Tantũ ne bellariorũ apparatum, & cupedines, cum nihil superest amplius cupediæ? pyra, mala, caseus multiplex, sed palatu meo congruentissimus est hippax.* Cri. *Non reor hippacem esse hunc, sed Phrygium, ex lacte asini, qualis è Silicia vsque aduehitur, columellari forma, & quadra; qui, cum frãgitur, in laminulas finditur, siue phyluras.* Dem. *Caseus hic, & si Brittanicus, fistulosus est, non erit, mea vtique sẽtẽtia, vobis gratus.* Cri. *Sed neque hic spongiosus Hollandicus. Parmensis hic est bene cõpactus, & satis (vt videtur) recens, & ille Penafelius, facilè cum Parmẽsi certarit.* Dem. *Non est Parmensis, sed Placentinus.* Cri. *Etiam, si placet, vulgo Germanorũ suauissimus est caseus vetus, putris, confricatus, & vermiculosus.* Sim. *Qui talẽ edit caseum sitim venatur; & edit, vt bibat.* Sco. *Pistor dulciarius nimiũ moratur, quin affert scriblitas, & artolagana testuacia, & sartaginę cõspersione in cacabum iniecta olei feruentis, melle superfuso?* Cri. *Caryota da mihi aliquot, & ad edendum, & ad seruandum: fortasse nocte hac nihil edã aliud.* Scio. *Cape igitur spathalium hoc integrum: vin' ex melograna' is?* Po. *Heus, puer? spolia nobis hãc palmã agrestẽ, & da quod est esui.* Sco. *Potionis vos admoneo; scitis Aristotelis esse opinionem, tragemata esse inuẽta, vt ea nos ad bibendum inuitent, ne cibus in arido coquatur.* Cri. *Oportet ergo inuentorem fuisse, vel nautam, vel piscem, qui adeo timeret ariditatem.* Sco. *Affer ea, quæ solent*

Hippax caseus est equinus.

Penafelius, ex illo oppido Hispania.

Spatalium ramo colmo d. Dattoli. Arist. Problema. Sc. 22. 6

vocari

vocari sigillum stomachi , post quæ nihil est nec edendum, nec bibendum: bucellatum, cynodiatum, coriandrum sacchàro contectum; hoc verò manducandum est, non edendum; sed quod ex manso reliquum est aridum, expuendum. Collige frusta, & reliquias in canistris; affer aquas odoriferas, rosaceum, floris mali medici moscatum. Po. *Agamus Christe gratias.* Puer. *Agimus tibi gratias Pater, qui tàm multa ad hominum vsus condidisti; annue, vt tuo fauore ad cœnam illam veniamus tuæ beatitudinis.* Po. *Agamus nunc Domino gratias.* Cri. *Age tu.* Po. *Immo agat Democritus, qui in hisce rebus multum valet.* Demo. *Gratias tibi non possum agere pro merito hoc statu reipublicæ: vides enim omnia à Baccho perturbata, sed recitabo quas Dionysio egit Diogenes, nam mandaui memoriæ: tu labenti memoriæ, & linguæ titubanti, in tanta eluuione habebis veniam.* Sco. *Dic quicquid libuerit, scribetur in vino.* Dem. *Defatigasti teipsum, Scopa, vxorem, famulos, famulas, vicinos, coquos, pistores, vt nos magis comedendo, & bibendo delasseres. Socrates sapienter, qui in mercatum celeberrimum ingressus exclamarit: O Dij immortales! quàm multis ego non indigeo, tu contra posses dicere: Hæc omnia quotula portio sunt corũ, quibus ego indigeo? Naturæ placent modica, & illis ea sustentatur, ac fulcitur, hæc tàm multa, tàm varia obruunt naturam; meritò Plinius, Varietas ciborum homini pestilens, pestilentior condimentorum, referimus hinc domum grauata corpora, referimus animos obrutos, ac demersos cibis, & potionibus, vt nullo hominis officio rite possimus fungi. Tu ipse iudicato: ecquam tibi gratiam debemus.* Sco. *Hæccine est gratia quam habetis, sic rependitis prandium tàm opiparum?* Po. *Ita planè*

Tragemata, idest secundæ mensæ cibi, sacharo, & melle conditi, & vulgò tutti i frutti, e confettioni dopò mangiare.

quod

quod enim maius beneficium, quàm, vt fias sapientior? tu nos domum remittis planè bruta, nos te domi tuæ volumus hominem relinquere, vt scias consulere tuæ, ac alienæ valetudini, & secũdùm naturæ desideria viuere, nõ iuxta corruptas ab stultitia opiniones. Vale, & sæpe.

EBRIETAS,

Asotus, Tricongius, Abstemus, Glaucia.

ASotus. *Quid tu dicis Tricongi? quàm lautè nos heri accepit Barbanthus ille?* Tri. *Male sit illi, nõ potui tota nocte quiescere. Vomui (sit habitus honos vestris auribus) conuolui me subinde toto lecto, modò ad spondam interiorem: modò ad exteriorem; fauces, & stomachum videbar mihi reiecturus; nunc præ dolore capitis, nec oculorum officio possum fungi, nec aurium, lamina ponderosa plumbi videtur mihi in frontem, & oculos incumbere.* Asot. *Frontem, & tempora fortiter adstringe fascia, & rex videberis.* Tric. *Seu ipse potius Bacchus, à quo institutum manauit diadematum in reges.* Asot. *Recipe te domum, & edormi crapulam.* Tric. *Domum verò? nihil æque fugio, & auersor, vt domum, & vxorem clamosissimam; ea si me nunc adspiceret, longiores haberet homilias, quàm Chrysostomus.* Abst. *Hoccine appellas tu, lautè tractari?* Glauc. *Plane ita est; nam lauerunt probe guttur, & fauces.* Abst. *Manus verò?* Glauc. *Ne semel quidem.* Asot. *Immo sæpè vinò, & lacte, dum alij in aliorum pateras immittebamus manus.* Glauc. *Quid potest dici lautius? & quidem digitos pingui carnium, & embammatis inuiscatos.* Abst. *Tace, per diuos quis posset absque nausea rem adeo audire obscenam? quantò minus videre, aut de eius-*

Plin. lib. 7. c. 56.

de eiusmodi vino, aut lacte gustare? Abso. *Diui, vestram fidem, adeon' es Abstemi, delicatus, vt hæc de auribus quidem possis deuorare? quid faceres palato, vt nos? Sed heus tu, Tricongi, compotator suauissime, mittamus puerum aliquem, qui nobis in illa phiala fictili afferat ex eodem vino: nulla est certior huic veneno Theriaca.* Tri. *Est hoc exploratum?* Aso. *Quidni esset? memineris versus, quos cantat Colax, ad sanandum morsum canis nocturni, sume ex pilis eiusdem canis.* Glau. *Narra, quæso, de conuiuio.* Abst. *Ne narres nisi velis me remouere quidquid habeo in ventriculo, cum ipsis vitalibus.* Glau. *Facesse igitur paulisper.* Asot. *Ego narrabo quam commodissimè, vt nusquam sit bonos præfandus.* Glau. *Incipe, obsecro, aduerte animum, Abstemi.* Asot. *Glaucia mi, ante omnia istud ex me habe, nullum esse hominum genus, quod comparari possit cum festiuo, & largo conuiuatore. Quidam ostentant eruditionem rerum variarum, id est, mera nugamenta; alij iactant experientiam, & vsu collectam prudentiã, quorsum id? Sunt qui habent quidem opes, sed non audent expendere, miseri, quid eos iuuat asseruare? benignus conuiuator vbique prodest, vbique est gratus, vel solus illius adspectus exhilarat tristitiam animi, & discutit, si qua est in eo miseria, siue recordatione conuiuij, siue spe, atque expectatione; alia omnia, quæ dicuntur bona animi, nec ego video, & sunt ieiunia, atque infrugifera.* Abst. *Rogo te, Asote, quis est auctor tàm bonæ sententiæ?* Asot. *Ego, & omnes mei similes, idest, plerique ex Gallia Belgica à Sequana ad Rhenum flumen; tantum dissentiunt inter nos humili quidam, vel miseri, & præparci, qui Abstemio suum inuident cognomen, frugi volunt appellari; vel quidam magna sa-*

Allusio ad locum Plautinum.

Abstemium aquæ potorem vocat.

F pien-

' Horat. lib. 1. ep. 5. ad Maced. Dicitur ab abstineo, & temetum, quòd antiquis valebat vinum.

pientiæ opinione suffarcinari, id est, inani nomine, quos etiam (id est, maxima pars hominum, & præcipua) ridemus. Abst. *Quid audio?* Glau. *In hoc iste non fallitur, & si ebriosus: nam nusquam eruditio minus habet pretij, quàm in Belgica, non aliud esse rentur virum eruditione præstantem, quàm sutura, vel textura.* Abst. *Atqui student hic multi, & nō infelici profectu.* Glau. *Deducuntur à parentibus parui filij ad scholas, tanquam ad opificum, quo parent sibi deinceps victum. Ipsi etiam scholastici, dictu incredibile, quàm parui institutores suos faciant, quàm prosequantur bonore exiguo, & præmijs adeo tenuibus, vt doctores insignes, ne primi nominis tolerare sese vix possint.* Abst. *Ista sunt ab instituto sermone aliena, reuertamur ad conuiuium.* Asot. *Hoc malim audire, & missos faciamus iam tandem sermones istos studiosos, qui sunt profectò infrugiferi. Nescio quemadmodum vos Itali de eruditione statuatis, mihi certè res videtur non solùm inutilissima, sed etiam damnosa.* Abst. *Idem videtur boui, & sui, quod tibi, & nobis, quoque videretur, si non plus haberemus mentis, quàm tu.* Asot. *Nō esset finis. Itaque audi iam; primum omnium accubuimus seueri, & tristes, sacrata est mensa, silentium vbique, & quies, cæpimus expedire cultellum quisque suum, speciem præbebamus non inuitatorum, sed futurorum, adeo id diceres facere nos coactos, & faciebamus re vera admodum segniter: nondum enim incaluerat animus ardere illo libero; aptat quisque mantile suum humeris, nonnulli etiam pectori, alij de mappa extendunt super gremium: sumit panem, adspicit, voluit, purgat si quid esset carbonis, aut cinerum decorticat, & hac omnia lentè, & cunctabundè. Quidam auspicati sunt cænam à potione; alij*

alij priusquā biberent, paululum sumpserunt acetari, & bubulæ salitæ, ad excitādum dormiens palatum, & stimulandum languidulum; primus scyphus fuit ceruisiæ, vt frigidum cæmentum substerneretur ardori vini. Allatus est sacer ille liquor, primum poculis angustis & exiguis, quæ magis sitim irritarent, quàm restringerent. Dominus homo festiuissimus, quin potiorē in hac tota regione nullum habet, ac ne parem quidem mea vtique sententia (quod sit dictum sine cuiusquam iniuria) iubet afferri poecula capacissima, & cæptum est largiter potari more Græco, vt dicebat illic philogræcus quidam, qui Louanij olim studuerat. Ibi cæpimus loqui, tum incalescere, hilaritas vbique, & risus diffusissimus, ò cœnæ, noctesque deorum, alijs alijs præbibimus, & magna æquitate faciebamus paria: nefas erat sodalem fraudare, tali præsertim tempore. Abst. *Meritò, cum agitur non de calice vini, sed de sensu, & mente, rebus in homine præcipuis. Sed vt hac de re tàm læta, tàm festiua, tu, & ego, colloquamur, primum rogandus es, an sis ebrius.* Asot. *Non reuera, & facilè est cognoscere ex ordine orationis meæ, nam si essem, putas me hac referre potuisse adeo composita?* Abst. *Rectè est, alioquin iuxta Mimi versiculum, cum absente litigarem. Principio cur non extruitis tēplum aliquod in hac regione Baccho, cœlestis huius liquoris repertori?* Asot. *Hoc vestrum est, qui ædem habetis Romæ Sergij, & Bacchi: nobis satis est quotidie illi passim sacra facere. Et fortasse erigeremus templum, si constaret fuisse illum inuentorem, nam de ea re audiui disputari inter studiosos quosdam. Sunt qui putent primum fuisse Noe, qui vinum biberit, quique sit inebriatus.* Abst. *Dimittamus ista. Cedo, quod vinum bibetis?*

Philogræcus. Varronis vocabulum.

Asot. *Quid nostra refert, quod sit vinum, aut cuius habeat modò nomẽ, & colorem vini, id satis est nobis; delicias illas quærat Gallus, aut Italus.* Abst. *Quæ ergo potest esse delectatio, cùm id non gustas, quod in corpus ingeris?* Tric *Fortasse nonnulli initio aliquid gustant, integro palato; mox verò deprauato, ex tanta humoris redundantia, gustum omnem amittunt.* Abst. *Siti iam extincta, nulla superest voluptas, quæ tota sita est in satisfaciendo desiderijs naturalibus; itaut tormenti sit genus sine siti bibere, aut sine fame edere.* Tri. *Putas nos, Abstemi, ad voluptatem potare, aut quod sit iucundũ?* Abst. *Tãtò ergo estis peiores bestijs, quæ cupiditatibus naturalibus agũtur: vos neque illuc ducit ratio, & retrahit natura.* Tri. *Ducit nos eò sodalitas, & paulatim inebriamur imprudentes.* Abst. *Quoties estis inebriati? quoties alios ebrios vidistis?* Tric. *Quotidie plurimos.* Abst. *Non sufficiunt ergo tàm multa experimenta ad deuitandum rem tàm fœdam? atqui bellua vel vno experimento fieret cautior.* Glau. *At sodales istos, in quorum gratiam transeunt ex hominibus in bestias, scis quàm habent charos? dum potant, darent illis præcordia, digressi illinc, vix agnoscunt vitam, & animam cuiusuis illorum, nollent redemptam sibi nummo sestertio.* Abst. *Quibus ex poculis hauriebatis vinũ, & quomodo?* Aso. *Primum allata sunt vitrea paulò post, ob periculum sublatis illis, exhibita argentea. In vinum inijciebamus à primo herbulas, quod id suaderet anni tempus; paulò post ius carnium, lac, butyrum, cremorem.* Abst. *O spurcitiem, ne belluis quidem tolerabilẽ!* Tric. *Quantò in τραγικώτερον exclames, si scias alios in aliorum pocula manus sordentes immittere? conijcere ouorum, & pomorum, & nucum putamina, &*

oliua-

diuarum, ac prunorum ossa? Abst. *Abstine ab hisce narrandis, si vis, ne me hinc in siluas, aliquas fuga abripiam.* Tri. *Audi tu in aurem, Glauciam. Quidam hornum gestant in faciendo itinere cornu, venatorium, plenum, vt necesse est, puluere, & stipulis, & floccis, & sordibus alijs, ex hoc bibimus.* Glau. *Quid?* Tri. *Quid verò? vinum.* Glau. *Immo verò mentem.* Tri. *Plane ita est, & post epotam mentem, matulis non admodum mūdis, sumptis de scamno lecticari, vsi sumus pro calicibus.* Abst. *Quis fuit conuiuij exitus tanquam fabulæ?* Asot. *Natant vino pauimenta. Inebriati sumus omnes, hospes in primis homo strenuus, deiectis sub mensā, magna victoria duobus, aut tribus.* Abst. *O præclaram victoriam, & de re pulcherrima, ac prædicanda! Sed omnes tamen vinum vicit?* Asot. *Etiam.* Abst. *Miserum te, quid putas esse ebrium?* Asot. *Probe, & ex animi sententia indulsisse Genio.* Abst. *Cui genio? bono, an malo?* Glau. *Si rectè omnia scruteris, nusquam inuenies cui indulgeant: neque enim animo, nec voluptati, nec vlli rei alteri, cui alij indulgent, qui vitijs obtemperant, & prauis animi cupiditatibus. Sed inebriari est sensuum facultates amittere, exire de potestate rationis, iudicij, mētis; plane ex homine fieri, vel pecus, vel saxum. Quæ deinceps sequantur, & si nunquam ebrios vidi, tamen facillimum est coniectare: loqui, & nescire quid loquaris; si quid commissum est tibi arcanum maximè celandum, effutire; atque ea dicere, propter quę te, & tuos, & sæpè Patriam, ac prouinciam vniuersam in graue discrimē adducas; nulla distinctio amici, & inimici; vxoris, & matris; rixæ, iurgia, inimicitiæ, plagæ, vulnera, mutilatio, occisio.* Tri. *Etiam sine ferro, & sanguine: nam non pauci continuant ebrietatem cū morte.* Glau.

 Quis

Quis non malit domi se cum cane aliquo, aut felle includere, quàm cum ebrio? plus enim mentis est in illis animantibus. Abst. *Post ebrietatem verò cruditas, debilitatio neruorum, paralyses, arthetrici cruciatus, grauedo capitis, & corporis totius, hebetatio sensuum omnium, memoria extinguitur, ingenij acies retunditur; vnde stupor in tota mente, & ad intelligendum, sapiendumque, & ad eloquendum.* Asot. *Iam incipio intelligere, magnum esse malum ebrietatem, posthac dabo sedulam operam, vt bibam ad hilaritatem, non ad ebrietatem.* Glau. *Hilaritas est ianua ebrietatis: nemo venit ad bibendum eo animo, vt inebrietur; sed bibendo exhilaratur, continuò post sequitur ebrietas. Difficile est enim signare hilaritatis metam, atque in ea sistere. Lubricus est gradus ab hilaritate ad ebrietatem.* Abst. *Dum vinum habes in scypho illud est in tua potestate; dum in corpore, tu es in illius, haberis iam, non habes: cum bibis, te tractas vinum pro tuo libito, postquam biberis, illud te tractabit pro suo.* Asot. *Quid ergo? nunquamne est bibendum?* Abst.

Vnde illud vinum memoriæ mors.

Dum vitant stulti vita, in contraria currunt.

Horat. in epistola, quæ vulgò poetica dicitur.

Bibendum quidem, non potandum: natura sola in hoc docet bruta, hominem non docebit eadem natura ratione adiuta? Edes cum esuries, bibes cum sities, fames, & sitis admonebunt quantum, quando, quatenus edendum, & bibendum. Asot. *Quid si semper sitiam, nec sitim possim mitigare, quin fiam ebrius?* Abst. *Bibe, quod inebriare non possit.* Asot. *Non fert cōstitutio mei corporis.* Abst. *Quid si tātum esuries, vt exsatiari nullo cibo posses, nisi disrumpereris?* Asot. *Ea verò non esset fames, sed morbus.* Abst. *Nimirum opus esset medicina ad eā famem tollendam, non dapibus; nonne?* Asot. *Quidni?*

Abst.

Abst. *Eodem prorsum modo medico tibi esset opus ad eam sitim, non caupone: & potione de pharmacopolio petita non de œnopolio; non est ea sitis, sed morbus, & quidem perniciosus.*

R E G I A.

Agrius, Sophornius, Holocolax.

AGr. *Quid est, quod tàm multi regem comitantur, tàm vario cultu?* Sop. *Quin tu potius vultus cōtemplaris, quàm cultus? magis sunt enim vultus varij, ac diuersi, quàm cultus, & vestitus:* Agr. *Istud quoque de vultibus quamnam habet causam?* Sop. *Vestiuntur quidem aliàs pro facultatibus, aliàs pro ratione dignitatis, aut generis, sæpè etiam, vt cuiusque est, vel ambitio, vel vanitas, multi quoque vestimentorum elegantia vtuntur pro hamo, & rete, ad fauorem captandum, vel Regis, vel procerum, animos puellarũ non raro. Vultus autem affectus animi sequitur; talis est ferè, qualis interior animi habitus.* Agr. *Sed cur tàm multi huc conueniunt?* Hol. *An non decet, vt plurimi sint, vbi est caput, & regimen prouinciæ totius?* Sop. *Optimè, sed plerique non adeo Rempublicam spectant, vt priuatã, & sequuntur eum, in cuius manu est regimen non tàm patriæ, quã fortunarum?* Hol. *Quidni? quandoquidem omnia sunt pecuniæ venalia.* Sop. *Sic iudicant illi, quibus animus, & mẽs nihil omninò est; valetudo autem, & dotes corporis viles.* Agr. *Quid opus est in hoc tumultu aulico tãta Philosophiæ speculatione? ego verò malim de vobis intelligere quinam sint isti tanto numero, tàm varia specie, ac forma?* Hol. *Ego tibi omnes percensebo ordine; nã Sophornius hic, quantum intelligo, non est admodum*

in Regijs versatus ; ego verò comitatus omnes Regios adij, penetraui, perscrutatus sum, perspexi, gratus sẽper omnibus, & iucundus. Sop. *Inde, credo, para stitubi cognomen illud Holocolacis.* Hol. *Rẽ tenes, sed tu, Agri, ausculta. Ille, in quem aures, oculi, mens omnium intenta est, ac defixa, est Rex, caput Reipublicæ.* Sop. *Verè caput, & ideò salus, cum est sapiẽs, ac probus, pernicies autem, cum malus, aut demẽs.* Hol. *Ille qui ponè sequitur, puellus, est filius eius hæres, quẽ in aula Græca vocabant δεσπόται, hoc est dominum; in Hispania vocant Principem; in Gallia Delphinum. Torquati illi in vestibus holosericis, & holobrizis, proceres sunt Regni, insignes dignitatum militiarum nominibus; principes, duces, præsides limitanei, quos Marchiones nominant, comites, viri, qui Barones voce barbara nominantur, equites. Ille est magister equitum, quem vulgò Comitẽ stabilem appellant, nomine ex aula Græca sumpto, ubi magnus Cõnestabulus cognominabatur, sicut præfectus maris, Admiralus. Est, & prætorio, præfectus, qui non solùm palatio præerat, sed etiam satellitio, quem Romuli tempore præfectum Celerum nominabãt, & satellites ipsos Celeres.* Agr. *Quinam sunt illi in vestibus talaribus, magna seueritate vultus?* Hol. *Sunt Regij consultores.* Sop. *Istos, quos in consilium adhibet Princeps, prudentissimos esse oportet, magni rerum usus, & in decernẽdo grauitatis, ac moderationis sũmæ.* Agr. *Qui istuc?* Sop. *Quia sunt oculi, & aures Principis, atque adeo Regni vniuersi, & eò magis, si cæcus, aut surdus sit Rex, captus suis sensibus, vel ab ignorantia, vel à delitijs.* Agr. *Etiamne biscus ille, & ille alter surdaster, oculi, atque aures sunt Regis?* Sop. *Peior est cordis cæcitas, & surditas.* Hol. *Eos, qui sunt à consilijs, sequuntur scriba, nec*

Holocolacis, id est penitus adulatoris.

Qui in limitibus regni constituuntur in præsidio.

Alias admirabilis.

nec ij pauci, vel vnius ordinis; tum qui pecuniã principalem tractant, vel procurant, coactores, tribuni ærarij, præfectus fisci, procurator fisci, & fisci aduocatus. Agr. *Qui sũt iuuenes illi comptuli, & festiui, qui semper Regem sectantur, & adstant illi, alij arridentes, alij ore aperto velut admirabundi?* Hol. *Hæc est cohors intimorum amicorum, deliciæ, atque oblectamenta Regis.* Agr. *Duos illos ingredientes cur affectantur tàm multi vultuosi?* Hol. *Quia ijs est apud Regem fides præcipua; alter est præfectus sacris scrinijs, siue princeps scribarum; alter à secretis arcanis, apud quem est Regni breuiarium, idem est Principi à memoria; eaque de caussa, offerent se illi quotidie tã multi, vt memoriam illius de se reficient, ac renouent, quandoquidem est Principis memoria. Illi autem, qui ducunt vultus, sunt litigatores, quique res suas persequuntur: nec eorum vnquam negotiæ finem inueniunt, longa cõtexata serie procrastinationũ. Duo illi, qui deambulant in porticu, præfecti sunt; alter cubiculo, alter Regio equili: habent hi sub se alios permultos cubicularios, & equisones. Sed ingrediamur Regiam cœnationem.* Agr. *Ah quanta turba, qui apparatus tàm anxius, & morosus!* Sop. *Id verò, maiore cum admiratione fueris intuitus, si scias, quàm leuem ad rem pertinet, nempe, vt sorbeat ouum vnum, & pauxillum vini bibat nauseabundus.* Hol. *Ille est hebdomadæ huius archítriclinus cum scirpo Indico; pocillator est adolescens ille: structor nondum est ingressus.* Agr. *Qui sunt cum Rege pransuri?* Hol. *Quinam esset tàm beatus, qui posset epulis accumbere diuum?* Sop. *Atqui olim Regiæ mensæ adhibebantur conuiuæ, modò duces exercitati, modò viri claro genere; Alias insignes, vel vsu rerum, vel eruditione, quorum sermone*

mone Rex fieret melior, ac sapientior. Sed Gothica, & aliorum Barbarorum superbia morem hunc nostrum inuexit. Hol. *Habent proceres asseclas suos armigeros, exoletos, pueros pedissequos, pueros à pedibus, siue à calcari. Sunt inter eos diuites magnificentissimi, qui plerosque excipiunt cœna recta; alij, quibus hoc molestum videtur mittunt amicis sportulas, idque est tenuioribus vtilius, sed recta conuiuari plus habet splendoris.* Agr. *Aliud hominum genus videre mihi videor in illo cœnaculo.* Hol. *Illud est gynæceum, ibi regina habitet cum matronis suis, & puellis adspice, vt ingrediuntur, & egrediuntur ex parthenone, tanquam apes ex aluearío, iuuenes amatores, mancipia Cupidinis.* Sop. *Sæpè, & senes, bis pueri.* Hol. *Nihil est maioris voluptatis, quàm audire illorum acutè excogitata dicta, vel poemata, cantiunculas, melodias, antelucanas, confabulationes cum puellis, videre saltationes, obambulationes, varietates colorum in cultu, habitus, & formas vestimentorum, habent pueros amanuenses, per quos mittuntur, & remittuntur mandata; hi verò nunciant, & renunciant vltro, & citro mandata, quæ solertia, diligentia, educatione? diui vestram fidem, nudis capitibus, flexo poplitè, atque etiam positis genibus, audire est quotidie, & videre aliquid noui inopinati, acutè, & subtiliter, & excogitati, vel dicti, animosè, aut dexterè, aut solutè facti.* Sop. *Immo dissolutè.* Hol. *Quæ felicitas maior? quis possit ab huiusmodi suauitate diuelli?* Sop. *Colax, Colax, & tu sine amore insanis, & sine vino ebrius es: quæ ineptia potest esse maior, quàm ista abs te descripta?* Hol. *Nescio qui fiat, vt ex scholis videas plerosque discedere, ingressi semel aulam in ea consenescant,* Sop. *Tanquam qui de Circes poculo biberant*

Procrast. vulgò diete, siue termini.
Gynæceũ est locus secretior in ædibus, mulieribus aptus.
Ex parthenone, idest è loco, vbi habitát Virgines.

berant

berant amissa mente, & in belluarum ingenium degenerantes, nolebant inde egredi, & ad hominum naturam, ac conditionem redire. Agr. *At hi omnes, cum se ad suam quisque domum receperunt, quid agunt? quibus se actionibus occupant, vt saltem fallant tempus?* Sop. *Plerique omnes nihil magis addunt serium, quàm quod cernis, atque adeo otium illis multorum vitiorum parens est, ac nutricula. Ludunt quidem taxillis, chartis, alueolo, aciebus; alij per occultam detractionem, & artificiosam maledicentiam, horas pomeridianas transmittunt, hoc est, quibus domi desident; aliqui mirificè capiuntur scurris, & planis, in quos sunt profusissimi, cætera præparci, & sordidi. Sed præcipua aulæ corruptella, est assentatio vniuscuiusque erga alios omnes, quodque peius est, erga semetipsum; ea efficit, vt nullus vnquam nec à se, nec à socio veritatem conducibilem audiat, nisi fortè iniurgio; quam is tum parum pro veritate accipit, sed pro contumelia.* Hol.

Scurra, vulgò buffone, bagatella.

Hic quæstus est nunc multò vberrimus.

Terent. In Eun. Act. 2. Scen. 2.

Tu cum tua veriloquentia esuries strenuè; ego, arridendo, adblandiendo, omnia adprobando, & laudando, euasi locuples. Agr. *Non possent hæc incommoda Reges corrigere?* Sop. *Perfacilè, vellent modò. Sed alijs hi mores placent, quia suorum similes, alij ipsi sibi eas occupationes accersunt, per quas nunquam vacet recti aliquid, aut sani cogitare: non desunt, qui remissis animis, & dissoluti, non arbitrantur vllius domus, ac familiæ mores ad curam suam pertinere; quæ non pertinet profectò minus, quàm ad vnumquemque nostrum sua domus priuata.*

PRINCEPS PVER.

Morobulus, Philippus, Sophobulus.

MOrobulus. *Quid agit tua celsitudo, Philippe?* Phil *Lego, & edisco, vt ipse intueris.* Mor. *Intueor sanè, & cum dolore; defatigas te, & maceras generosissimum istud corpusculum.* Phil. *Quid ergo agerē?* Mor. *Quod alij proceres, principes, viri nobiles, & opulenti, equitare, confabulari cum puellis Augustæ matris tuæ, saltare, discere artem tractandi arma, lusitare folijs, aut pila, salire, currere. Hæc vides esse studia nobilitatis iucundissima. Quod si tantis oblectationibus fruuntur: qui vix digni sunt, vt in familiā tuā admittantur, qui te facere conuenit, tanti Principis filium, & hæredem?* Phil. *Quid studium litterarum, nihilne prodest?* Mor. *Prodest quidem, sed ijs, qui sunt mādādi sacris, aut qui ea arte victum sunt sibi comparaturi, quemadmodū alijs sutoria, alijs textoria, & artes cæteræ quæstuariæ. Surge, quæso te, pone libros de manibus, eamus deambulatum, certè vt respires aliquantisper.* Phil. *Non licet mihi nunc per Stunicam, & Siliceum.* Mor. *Qui sunt hi Stunica, & Siliceus? an non subditi tui, in quos tu habes imperium, non illis in te?* Phil. *Stunica est educator meus, Siliceus autem institutor litterarius. Subditi sunt illi quidem mei, seu verius patris, sed pater, cui ego sum subditus præfecit illos mihi, & me illis subiecit.* Mor. *Quid ergo? dedit pater celsitudinem tuam in seruitutem illis hominibus.* Phil. *Nescio.* Mor. *Ah, facinus indignissimum!* Sop. *Minimè verò, ò fili, immo illos fecit seruos tuos, quos voluit tibi sēper adhærere, oculos, aures, animum, mentem in te vnum defixa gerere semper, & reli-*

relictis suis quemque negotijs, tuum vnius negotium agere: non, vt te imperiosè vexent, sed vt rudes tuos mores boni illi, & sapiētes viri ad virtutem, decus, atque excellentiam forment; non quo te reddant mancipium, sed, vt verè liberum, & verè principē, quibus si non obtemperaueris: tum demum seruus eris extremæ conditionis, peior ijs, qui inter nos versantur, empti, & venditi ex Aethiopia, vel Africa. Mor. *Cuius tādem esset mancipium, si illis educatoribus morem non gereret?* Sop. *Non certè hominum, sed vitiorum, qui domini sūt importuniores, atq; intolerabiliores quouis homine improbo, & sceleroso.* Phi. *Non satis ista intelligo, quæ dicis.* Sop. *At intellexisti, quæ Morobulus?* Phi. *Planissimè omnia.* Sop. *O quàm essent homines felices, si quā cito habent sensum, atque intelligentiam rerum leuium, & malarum, haberent etiam bonarum, & conducibilium. Nunc verò, contra euenit, ætate ista nugas, ineptias, immo insanias, ad quas te Morobulus est adhortatus, facilè intelligis, quæ ego de virtute, de dignitate, de omni laudis genere dicerem tàm caperes, quàm si Arabicè loquere, aut Gothice.* Phil. *Quid ergo faciendum consuleres?* Sop. *Vt saltem sustineret assensionem; nec huius suasibus, nec meis acquiesceres, quoad de vtriusque posses iudicare.* Phil. *Quis dabit hoc iudicium?* Sop. *Aetas, institutio, experimenta.* Mor. *Hui, quàm eßet longum ista expectare.* Sop. *Bene monet Morob. abijce libros, eamus lusitatum, & ludemus ludū, in quo vnus eligitur rex; is præscribit alijs, quæ sint agenda, parent cæteri iuxta leges lusionis; tu eris rex.* Phil. *Vt erit ludus? nam, si eum ignorem quomodo potero regem in illo agere?* Sop. *Quid dicis Philippule dulcissimæ, deliciæ Hispaniarum? in ludo, & rebus leuissimis,*

uissimis, in quibus error nihil affert periculi, nõ auderet regnum suscipere, ludi nescius, & vis tot, & tanta regna serìò capessere, ac regere, ignarus conditionum, populorũ, legum administrationis, denique rudis totius prudentiæ, instructus solùm ridiculis ineptijs, quas tibi Morobulus hic in animum instillat? Heus puer, dic præfecto equilis, vt proferat huc equũ illũ Neapolitanum, & ferocissimum calcitronẽ, & sternacem, in quo Philippus sedebat. Phil. *Minimè verò illum, sed alium cicurationem, nam regendi equi tàm refractarij nõdum artem habeo, nec vires.* Sop. *Quæso, Philippe, & putas tu Leonem illum esse æque ferocem, aut equum adeo calcitronem, & refractarium, & minus parentem frænis, quàm gentes, ac cœtus hominum, qui conueniunt, & congregantur ex omni vitiorum, flagitiorum, scelerum, & facinorum genere? ex animi perturbationibus concitatis, incensis, inflammatis, ardentibus? equũ non audes attingere, populnm poscis quouis æquò ad regendum, tractandumque difficiliorem. Sed missa isthæc faciamus. Vides in hoc flumine illam cymbulam? nauigatio est iucundissima, atque amœnissima inter prata, & salicta, quæso descendamus in eam; tu sedebis ad clauum, & ages cymbam.* Phil. *Ita plane, vt vos subuertam, & demergam, quemadmodum nuper fecit Pimentellulus.* Sop. *Ne cymbã quidẽ gubernare vis, in amne tã modico, & tàm placido, quia rudis, & cõmittis te mari illi, vndis, fluctibus, tempestati populorum, inscius, & inexpertus? plane vsu tibi euenit, quod Phaetonti: qui, aurigandi nescius ardore iuuenili currum patris gubernandum sibi depoposcit notam esse tibi fabulã reor. Præclarè Isocrates, duas res maximas in hominum via dicebat esse, Principatum, & Sacerdotium:*

Varro flexibul.

dotium: quas tamen nemo non expeteret tanquam dignus, nemo non crederet se rectè posse gubernare tanquam prudentissimus. Phil. *Intelligo nihil esse conditioni, ac personæ meæ perinde necessarium, vt artem, ac peritiam regendi Regni.* Sop. *Probe rem tenes.* Phil. *Quomodo eam assequar?* Sop. *Eduxisti tu illam tecũ ex matris vtero?* Phil. *Nihil minus.* Sop. *Quomodo igitur scies, nisi discas?* Phil. *Nullo modo.* Sop. *Quo igitur fronte audet Morobulus hic esse tibi auctor, vt ea studia reijcias, quibus & artis huius peritia, & aliarum rerum maximarum, ac pulcherrimarum cognitio paratur?* Phil. *A quibus ergo sunt hæc hauriẽda?* Sop. *Ab ijs, qui ea maximis ingenijs animaduerterunt, atque obseruauerunt, quorũ alij sũt mortui, alij viui.* Phi. *E mortuis quomodo discendum? possuntne mortui loqui?* Sop. *Nunquam nefando audiuisti nominari Platonem, Aristotelem, Ciceronem, Senecam, Liuium, Plutarchum?* Phil. *Magna nomina; sæpè, & cũ ingenti admiratione, ac laude.* Sop. *Illi ipsi, & alij permulti eorum similes, iam olim vita functi; cõfabulabuntur tecum, quoties, & quãdiu libuerit.* Phil. *Quomodo?* Sop. *Libris, quos ad docendã posteritatem reliquerunt.* Phil. *Quin dantur mihi iam in manus.* Sop. *Dabuntur breui, posteaquam didiceris eũ sermonem, quo possis loquentes illos intelligere. Sustine paulisper, atque hanc breuem molestiam prafer, quæ deuoranda est in accipiendis principijs; illicò post incredibiles sequentur delectationes; quas qui nondum degustarunt, mirandum non est à litterato studio abhorrere. Nam qui sunt experti, eò citius à vita, quàm libris, & rebus cognoscendis auelleris.* Phil. *Cedo verò, qui sunt viui, à quibus sapientia hæc discenda est, & mens bona?* Sop. *Si itereßes quopiam initurus, à*

qui-

quibus tandem de itinere percunctareris? vtrum ab ijs, qui iter illud nunquam vidissent, an qui aliquando confecissent? Phi. *Ab ijs scilicet, qui confecißent.* Sop. *Vita hæc nonne est velut iter quoddam, & profectio perpetua?* Phi. *Sic videtur.* So. *Qui ergo iter hoc perambularunt? senes, an iuuenes?* Phi. *Senes.* Sop. *Senes igitur auscultandi.* Phil. *Omnes indifferenter? Acute rogas: non omnes promiscuè: sed, quemadmodum de via, sic de vita; vtri norunt viam, qui eam peregerunt nihil animaduertentes, aliud agentes, animo non minus peregrinante, quàm corpore: an qui annotarunt diligenter, & attentè singula, & memoriæ mandarũ: ?* Phil. *Nimirum hi posteriores.* Sop. *Ergo in consilio de vitæ ratione capiendo non audiendi iuuenes, qui iter hoc nunquam sunt ingressi; quantò minus adolescentes, & quod stultissimum est, atque indignissimum, pueri? neque ad id admittendi senes imprudentes, lasciui, deuientes, deteriores pueris? quos diuina oracula execrantur, quod sint pueri centum annorum. Solis præbendæ aures senibus magni iudicij, vsus rerum, & prudentiæ.* Phi. *Quo signo eos dignoscã?* Sop. *Nimirum ætate iste, fili, nullo adhuc, sed vbi maius, & firmius accesserit iudiciũ, facilè id cognosces ex verbis, & factis, tanquam nota certissima. Interea verò, dum ea ingenij facultate nõ vales, crede te cunctum, & committe patri tuo, & ijs, quos tibi pater adiunxit institutores, ac magistros, infirmæque istius ætatis gubernatores, & quasi manuductores per eam viã, quam tu nunquam inijsti. Nam patri, cui charior es, quàm ipsemet tibi, maior est de te cura, quàm tibi ipsi; atque ad eam rem non solùm suo vsus est consilio, sed hominum sapientum.* Mor. *Nimis diu tacui* Sop. *Ita planè, præter morem tuum, eamque rem ego iamdudum vehementer*

menter demirabar. Mor. *An non pater tuus Philippus, & Rex Galliæ, & alij magni Reges, ac Principes, sine litteris, & labore isto tàm molesto, quem hic teneris tuis humeris inclementer imponit, regna, & ditiones suas regunt, & in officio continent?* Soph. *Nulla res tàm facilis est, quæ non fiat difficilis, si inuitus facias. Non est opera litteris impensa laboriosa ei, qui libens eam subit, qui autem inuitus, ei verò, vel lusitare, & in locis deambulare amœnissimis, graue, ac intolerandum est: tibi, Morobule, nugandi auidissimo, & nugis semper assueto, serium aliquid, vel agere, vel audire, instar est mortis: vicissim alij complures vitam sibi existimarent acerbam, si ad istum modum vitæ suæ rationes instituerent. Quàm multi sunt, in aulis præsertim, quibus nihil est dulcius, quàm otium torpēs, atq; inertissimum admouere manum alicui operi, tormenti est loco; quàm multi vicissim in populis, qui emoriantur citius, quàm sic dies omnes vacuos transigere; & celeriùs delassentur nihil agendo, quàm ab intensione animi in negotium aliquod? Sed vt respondeam tibi de Cæsare, & Rege Galliæ, audies à me in vniuersum de senibus, quos posui eos esse, qui spatium hoc vitæ decurrissent. Si omnes, quotquot viam quampiam peregissent cōcorditer narrarent se per viam in locum incidisse plenū difficultatis, & periculi, ex quo saucij, & pessimò affecti discesserint; quòd si eiusmodi iter rursum essent ingressuri, nihil diligentiùs cauerent, quàm illud discrimen: quid tu censes, an non hominis foret amentissimi, cū eadem ipse via insisteret, non recordari tanti periculi, non illud deuitare?* Phil. *Nondum teneo quid velis.* Soph. *Faciam igitur planius exemplo, finge esse supra flumen istud tabulam angustam pro ponticulo; referant tibi omnes, quotquot*

Villato, quod vulgò frisatum vocant.

Agere cymbam, vulgò gouernar la barca. Terent. In Heaut. Act. 4. Sc. 6.

equo insidentes tentarint illam transire, decidisse in aquam, adiisse vitæ discrimen; ægrè esse extractos semiuiuos: intelligisne hoc? Phi. *Bellissimè.* Sop. *Quid tu iam, an non tibi demens viderere, si faciens illac iter, non ex equo descenderes, & effugeres id periculum, in quod alios venisse audis?* Phi. *Nimirum ita agerem.* Sop. *Et meritò. Quære tu iam ex senibus, quid maximè senserint incommodi in vita, ecquid eos prætermisisse doleat, & vehementer pœniteat? omnes tibi vno ore respondebunt, qui aliquid didicerunt, Non plus didicisse: qui verò nihil, Non adhibuisse operam, vt aliquid scirent. In hanc querimoniam ingressi, non faciunt finem referendi, missos se fuisse à parentibus, aut educatoribus ad scholas, & magistros litterarum; se tamen, vanis delectatiunculis, vel lusionum, vel venationum, vel amorum, aut eiusmodi nugarum illectos, amisisse pulcherrimas è manibus discendi occasiones; itaque conqueruntur de fato suo, & sortem suam deplorant, ac semetipsos accusant, damnant, interdum quoque execrantur. Vides ergo locum hunc desidiæ, atque ignorantiæ esse in via hac vitæ maximè infestum, & periculosum, vnumque omnium præcipuè deuitandum? quoniam quidem audis tàm miserabiles eorum querelas, qui in illum sunt collapsi; is est igitur omni cura, & diligentia cauendus, & segnitie, otio, deliciolis, nugis reiectis, ac spretis, in studia litterarum, cultumque bonæ mentis, tota animi intentione incumbendum. Tu hac de re patrem tuum roga, tametsi iuuenem adhuc, & tu Morobule, tuum iam senem: intelligetis ex eis veram esse meam sententiam.*

LVDVS CHARTARVM, seu foliorum.

Valdaura, Tamayus, Lupianus, Castellus, Manricus.

VAld. *Quàm asperum tempus, quàm rigens, & sæuum cœlum, quàm obscœnum solum?* Tam. *Quid nos monet hic cæli, ac soli habitus?* Val. *Non egredi domo.* Tam. *Quid verò domi agere?* Val. *Ad luculentum focum studere, meditari, cogitare de rebus, quæ aliquid emolumenti afferant menti, & probi moribus.* Castel. *Id quidē agēdum præcipuè, nec aliquid esse debet homini antiquius. Sed, vbi ab intentione illa delassatus fuerit animus, quò diuertet, hoc dumtaxat tempore?* Val. *Alijs quidem aliæ sunt animorum refectiones; ego verò lusu foliorum magnoperè oblector, ac recreor.* Tam. *Et hæc temporis qualitas eò inuitat: vt abdamus nos in cubiculum bene clausum, & obseptum vndique à vento, & frigore, lucente camino, mensa posita cum chartis.* Val. *An, minimè chartas.* Tam. *Lusorias, dico.* Val. *Istud placet* Tam. *Tum pecuniæ promatur nonnihil, & calculi ad computandum.* Val. *Nihil opus erit calculis si minutili adsint nummi.* Tam. *Ego nullos habeo, præterquam aureos, & argenteos crassiores.* Val. *Commuta, aliquos ex argenteis minuta pecunia; heus, puer, cape stuferos hoc simplos, duplos, sesquiduplos, & à nummulario cura nobis nummos minutos; simplos, duplos, triplos, non maiores.* Tam. *Quàm nitidi sunt hi nummi?* Val. *Nimirum recentes adhuc, & asperi.* Tam. *Concedamus in forum aleatorium, vbi omniq inueniemus parata.* Castel. *Non expedit; nam*

haberemus arbitros plurimos. Quid refert ludas illic, an via publica? Consultius fuerit, vt recipiamus nos in cubiculũ tuũ, & accersamus ex sodalibus aliquot, maximè animo refocillando idoneos. Tam. *Tuum conclaue est ad id commodius: nam in meo cubiculo subinde à pedissequis matris interpellaremur, aliquid semper quæritantibus in arcã mundi mulieribus.* Val. *In cænatione igitur.* Tam. *Esto ita, eamus. Puer, siste hic nobis Franciscum Lupianum, & Rhodericum Manricum, & Zoilastrum.* Val. *Mane minimè verò Zoilastrum, hominem iracundum, rixosum, clamosum, calumniatorem, & qui minimis de rebus excitat sæpè atroces tragædias.* Cast. *Optimè profectò mones: nam si adolescens talis recreationi se nostræ admisceret, non esset id ludere, sed serio rixari, accerse igitur pro illo Rimosulum.* Val. *Neque hunc; nisi velis, quæcumq; hic fuerimus nugati, ante Solis Occasum notum esse toti Ciuitati.* Cast. *Tam bonus est præco?* Val. *Etiam rerum, quas sciri nihil attinet: nam res bonas sacratiùs retinet: quàm misteria eleusina.* Tam. *Veniant ergo Lupianus, & Manricus soli* Cast. *Hi sunt belli sodales.* Tam. *Et mone illos, vt afferant secum nummulos: quidquid est autem seueritatis, & serij, domi commendent Philopono tetrico; veniant facetijs, lepore, gratijs comitati.* Lup. *Salus sitis, sodales festiuissimi.* Val. *Quid sibi vult contractio isthæc frontis? exporrigite istos vulticulos: an non estis iussi, cogitationes omnes litteratas apud Musæa deponere?* Lup. *Cogitationes nostræ litterariæ adeo sunt illiteratæ, vt eas Musæ, quæ sunt in Museo, respuant.* Man. *Saluete.* Val. *Salus est dubia, quando ad acies, & pugnas vocamini, & quidem quibus reges sint interfuturi.* Tam. *Este bono animo; crumenæ impetuntur, non ingu-*

iugula. Lup. *Crumena plerisque est pro iugulo, & pecunia pro sanguine, ac spiritu; velut istis Caribus, quorum vitæ contēpus, instrumentū est regibus ad exercendos suos furores.* Man. *Nolo ego esse actor in hac fabula, sed spectator.* Tam. *Qui sic?* Man. *Quia sum infortunatissimus, semper à ludo discedo victus, & spoliatus.* Tam. *Scis, quid dicunt prouerbio aleatores? ibi quærendam esse togam, vbi amiseris.* Man. *Verum, sed periculum est, ne dum togam amissam quæro, perdā, & tunicam, & interulam.* Tam. *Accidit quidem hoc nō raro, sed qui non periclitatur, non ditescit.* Man. *Ea est metallicidarum sententia.* Tam. *Immo etiam. Iani medij Antuerpiensis.* Val. *Recte habet; non possumus nisi quatuor ludere, sumus quinque; sortiemur, quis erit aliorum spectator.* Man. *Ego ero sine sortitione.* Val. *Nihil tale nulli est facienda iniuria, non cuiusquam volūtas id decernet, sed sors; cui primus rex obtigerit sedebit otiosus spectator; &, si quid inciderit cōtrouersiæ, iudex.* Lup. *Ecce vobis fasciculos duos foliorum integros, alter est Hispamensis, alter Gallicus* Val. *Hispaniensis hic non videtur iustus.* Lup. *Qualitas?* Val. *Quoniam desunt decades.* Lup. *Non solent illi habere, vt Gallici. Chartæ enim Hispanæ, quemadmodum & Gallicæ, in quatuor sunt genera, seu familias diuisæ Hispaniæ habent aureos nūmos, carchesia, baculos, enses. Gallica chorda, rhombulos, trifolia, vomeculos, seu palas, seu spicula; est in quaque familia rex, reginæ, eques, monas, dyas, trias, quaternio, pentas, senio, heptas, ogdoas, enneas: Gallicæ habent etiam decades; & Hispanis aurei, & charchesia potiora sunt pauciora; contra enses, & baculi Gallis autem plura sunt semper meliora.* Castel. *Quo lusu ludemus?* Val. *Triumpho Hispanico, & distributor retinebit*

Caribus idest vilibus, auaris ac sordidis.

Iani medij locus est vbi negociatores congregantur.

Carchesia, vulgò le Coppe.

Rombulos vulgò i quadretti.

Vomerculos le picche.

Monas, vulgò Passo. Imago humana, la figura.

nebit sibi indicem chartam, si sit monas, aut imago humana. Man. *Sciamus iam, quis erit ludo exclusus.* Tam. *Probe mones, cædo folia, hoc est tuum, hoc istius, hoc Lupiani: tu es iudex.* Val. *Malim te mihi iudicem, quã collusorem.* Lup. *Bona verba, cur istuc, quæso?* Vald. *Quia es in ludendo admodum vafer, & cauillator; tum aiunt te artem tenere componẽdi folia, vt tibi expediat.* Lup. *Non habet fraudem mea lusio, sed imperitiæ tuæ industria mea videtur impostura, quod ferè ignaris contingit. Cæterum, qui tibi placet Castellus? qui simul ac lucratus est pauxillũ pecuniæ, deserit collusores.* Tam. *Eludere est hoc quidem, potius quàm ludere.* Vald. *Leuius hoc malum: nã si vincatur, affixus erit ludo, clauo plusquam trabali.* Tam. *Sed lusuri sumus bini, duo contra duos: quomodo erimus comparati?* Vald. *Ego, ludi huius insciens, adhærebo tibi, Castelle, quem audio esse callentissimum.* Tam. *Adde etiam callidissimum.* Cast. *Non est hic opus electionibus: sorti sunt committenda omnia, quibus obuenerint plura puncta, aduersus eos pugnabunt, quibus pauciora.* Vald. *Esto ita, assigna folia.* Manr. *Vt optaueram: ego, & Castellus, ab eadem stamus parte, contrarias tuentur partes Valdaura, & Tamayus.* Vald. *Sedeamus, vti solemus,* * *decussate: da mihi illam sellam reclinatoriam, vt quietiùs perdam.* Tam. *Appone scabella, assideamus iam sortire, cuius sint primæ partes.* Val. *Meæ sunt, distribue tu, Castelle.* Cast. *Quomodo? à sinistra in dexteram, more Belgico? an contra, Hispano more, à dextra in sinistram?* Vald. *Hoc more, quoniã ludo Hispanorum vtimur; & reiecistin decades?* Cast. *Etiã quot folia dabo singulis?* Vald. *Nouena. Sed, quænã erit sponsio?* Mant. *Terni in singulas manus denarij cũ geminatione sponsionis.* Cast. *Sensim,*

Clauo, trab. Horat. lib. 1. Ode 35.

sim, mi Manrice, nimium properas; non esset is lusus, sed furor, vbi tātum pecuniæ veniret in periculum: quomodo posses tu oblectari in anxietate illa, ne tot nūmi tibi pereant? denarij singuli sufficient, & auctus sponsionis erit dimidiū, nempè assium quinque. Vald. *Rectè consulis: ita nec nihil ludemus, quod est insipidum: nec quod doleat, quod est acerbum.* Cast. *Habetis singuli nouena folia? cordium est familia dominatrix, & hæc regina est mea.* Vald. *Nescio, quàm fælix est nomen hoc, certè est verissimum dominari vulgò corda fœminarum.* Cast. *Desine speculationes, responde ad hoc, augeo spōsionem.* Vald. *Ludum habeo dissipatum, & male cohærentem; cedo tibi.* Tam. *Et ego item, distribue tu, Manrice.* Vald. *Quid agis; non vertis chartam indicem?* Manr. *Volo prius meas computare, ne plures, aut pauciores acceperim.* Vald. *Vnam habes plus iusto.* Manr. *Deponam.* Vald. *Non est ea lex lusus, sed, vt vicem tuam amittas distribuendi, & transeat ad sequentem, cedo folia.* Manr. *Non faciam, quandoquidem nondum protuli iudicem.* Vald. *Immo facies, per Deum.* Cast. *Apage, quid tibi venit in mentem mi Valdaura? Iusiurandum admisces rebus leuissimis, quod vis grauissimis rebus adhiberi conuenit.* Manr. *Quid tu dicis,* Lup. *Profectò ignoro, quid sit in eo facto statuendum.* Manr. *Qualem iudicem nobis præfecimus sine iudicio? ducem sine oculis?* Vald. *Quid ergo fiet?* Manr. *Quid tandem? nisi vt mittamus Lutetiam, qui hac de re afferat nobis aliquod Senatusconsultum.* Cast. *Misce omnia, & rursum impartire.* Tam. *O, qualem ludum mitto de manibus, non abuenit mihi hodie similis.* Cast. *Misce probe isthæc folia, & præbeto singulis attentius.* Vald. *Rursum augeo sponsionem.* Tam. *Num non prædixi,*

non habiturum me hodie in manibus ludum illi parem? semper sum infortunatissimus: cur ego ludum, vel adspicio oculis? Cast. *Hoc verò non est ludere, sed se afflictare, hoc est, refici, & recreari animum: ita concitari: ludum oportet esse ludum, nõ molestiam.* Manr. *Sustine paulisper, ne abijcias folia: nam est panicum.* Vald. *Responde igitur, an recipias.* Manr. *Recipio, & rursum augeo.* Vald. *Quid tu speras me ferocibus tuis verbis protelare? non concedo.* Manr. *Effare tandem semel, & expedite, admittis ne?* Vald. *Etiam, & quidem libentissime, & animus instigat me tali ludo maiore pretio certare, sed istud inter amicos sufficit.* Tanr. *Quid verò me non computatis inter viuos? adeo nulla est mei mentio?* Cast. *Quid igitur tu ad hac, homo senee?* Tam. *Ego vero augeo mea ex parte depositam.* Manr. *Quid tu dicis Castelle?* Cast. *Nunc me consulis, postea quam tuo opere depositum creuit immensum: ego incrementum hoc non auderem hoc meo ludo sustinere.* Vald. *Responde affirmate.* Cast. *Non habeo, quod sic respondeam, sed valde ambiguè, & dubitanter, & cunctabundè, & timidè, & diffidenter; estne sic satis expresse dictum?* Manr. *Deum immortalem, quanta copia? non tam densa nuper cadebat grãdo. Sed quaeso te, periclitemur paulisper.* Cast. *Experiamur, quando ita tibi placet, à me verò ne speraris magnam opem.* Manr. *Feres tamen, quas poteris suppetias.* Cast. *Nihil necesse id habes admonere.* Manr. *Plane victi sumus.* Tam. *Vicimus denarios quatuor, misce.* Vald. *Addo asses quinque.* Cast. *Nescio an cedam: nam scio me certo victum iri.* Tam. *Rursum alteros quinque.* Cast. *Quid tu ad hanc pronocationes dicis?* Manr. *Quid dicam? fugio.* Cast. *Tu perdidisti proximũ ludum, sine me hunc arbitratu meo*

Panicum, vanus terror.

perde-

perdere. Sentio me esse inferiorem, sed sustinendum est, quamdiu aliquid videre superesse virium. Vald. *Quid ergo dicis? recusas?* Cast. *Non, immo addico.* Tam. *Tu, Valdaura, non nosti hunc Castellum? superiorem habet ludum tuo: sed ita solet callidos prouocatores illectare in suum rete. Vide, ne quo progrediaris temere, vbi tenearis irretitus.* Vald. *Diuum fidem, quomodo potuisti diuinare folium mihi postremum restare huius nationis?* Cast. *Noui omnia folia.* Vald. *Non omnino est istbuc incredibile.* Cast. *Ita plane noui à facie.* Vald. *Forsitan etiam à tergo.* Cast. *Nimium suspiciosus es.* Vald. *Tu me facis: eat hoc cum tua bona venia.* Tam. *Dispiciamus, num quæ sint chartæ auersæ maculatæ, vnde possint noscitari.* Vald. *Faciamus, quæso vos, ludendi finem, angit me hic ludus tàm infeliciter cedendo.* Cast. *Vbi voles, sed fortasse non in ludo est vitium, sed in tua imperitia, qui nescis ludum scienter ad victoriam accommodare, sed iacis folia absque arte, vt sors tulerit, ratus nihil interesse, quid prius, quid posterius mittas, quis pro loco sit iacturus.* Tam. *Omnium rerum est satietas, etiam voluptatum, & ego defessus sum iam sedẽdo, assurgamus aliquantisper.* Lup. *Cape testudinem hanc, & aliquid nobis antilla.* Tam. *Quid tandem?* Lup. *De ludo quippiam.* Tam. *Carmen Virgilij?* Lup. *Istbuc ipsum; aut si maius, Viuis nostri, quod ille nuper canebat deambulans in pomerio Brugensi.* Vald. *Anserina voce.* Lup. *Cane tu olorum.* Tam. *Deus meliora; non olor non canit, nisi fato iam vrgente.*

Satietas Isocratis sententia ad Demonicum. Γλυκεῖαν χάριν... [illegible]

Ludunt & pueri, ludunt iuuenesque, senesque:
Ingenium grauitas, cani, prudentia, ludus.
Denique mortalis, sola virtute remota,
Quid nisi nugatrix, & vana est fabula, vita?

Vald.

Vald. *Poßum vobis confirmare, eſſe carmen benè expreſſum, tanquam ex ſpongia arida*. Lup. *Tanta cum difficultate componit carmen?* Vald. *Magna, ſiue quod raro, ſiue quod non libenter, ſiue quod alio fert eum ingenij pronitas*.

LEGES LVDI.

Varius dialogus de vrbe Valentia.

Borgia, Scintilla, Cabannillius.

BOrg. *Vnde tu iam nobis, Scintilla iucundiſſimè?* Scin. *Lutetia.* Borg. *Quia tandem Lutetia?* Scin. *Qua tandē, quæris? quaſi ſint multæ.* Borg. *Etiam ſi ſit vnica, ea quænam ſit ignoro, aut vbi ſita.* Scin. *Lutetia Pariſiorum.* Borg. *Pariſios nominari audieram, & quidem ſæpe. Lutetiam nunquam, eſt ergo Lutetia, quos nos Pariſios dicimus, Ea igitur eſt cauſſa, cur tu tamdiu nulli es viſus. Valentiæ, & potiſſimùm in Sphæriſteria nobilitatis.* Scin. *Alia ego vidi Sphæriſteria Lutetiæ, alia gymnaſia, & alios ludos, longe iſtis veſtris vtiliores, ac præſtantiores.* Borg. *Ecquos, quæſo.* Scin. *Triginta gymnaſia plus minus in Academia illa, omni eruditionis ſcientiæ, & ſapientiæ genere referta; doctos præceptores, iuuentutem ſtudioſiſſimā, & optime moratam.* Borg. *Vulgus ſcilicet hominum.* Scin. *Quid tandem vocas vulgus?* Borg. *Fæcem plebis: filios ſutorum, textorum, tonſorum, fullonum, & eiuſmodi artificium, atque operariorum.* Scin. *Vos hic, vt video ex veſtra hac ciuitate metimini orbem vniuerſum, & eoſdem tota Europa exiſtimatis eſſe mores, quos hic dico iuuentutem illi eſſe frequentiſſimam principum, procerum, nobilium, & hominum locupletiſſimorum, non ex Gal-*

lia

lia modo, sed ex Germania, Italia, Britannia, Hispania, Belgica, admirabiliter addictam studijs litterarum, parentem institutorem preceptis, & iussis; quorum mares, non simplici tantũ admonitu formentur, sed acri reprehensione, cum est opus, etiam castigatione, plagis, verberibus: quae omnia, & accipiuntur, & perferuntur animis moderatissimis, & vultu modestissimo. Caban. *Audiui saepe numero eiusmodi narrari mihi, cum agerẽ in Gallia legatus Fernandi Regi. Sed omitte, quaeso, nunc ista, aut differ aliud in tempus: vides nos esse in ludo miraculi, cui est proximum Carrossorum: hoc age, de pila sit tam sermo, oblectandi nostri gratia.* Scin. *Amabo, ne assideamus, sed deambulãtes colloquamur, qua fuerit collibitum, qua ibimus? hacne per Diui Stephani: an illa ad portam regalem, & visemus in regia Fernandum Ducem Calabriae?* Caban. *Ne forte optimi Principis interpellemus studia sapientiae.* Bor. *Praestabit mulas accersere, vt vehentes loquamur.* Cab. *Ne ammittamus, quaeso, vsum pedum, & crurum tempus est sudum, ac serenum, & aura frigidiuscula, satius erit pedestres quã equestres incedere.* Bor. *Eamus hac igitur per Diui Ioannis Hospitalis, ad vicum marinum.* Cab. *Spectabimus obiter decoras formas.* Bor. *Apage pedestres, erit dedecori.* Scin. *Maiori est mea sententia dedecori, viros pendere de iudicio puellarum rudium, atque ineptatum.* Cab. *Visne, vt recta eamus per plateam Ficus, & Diuae Teclae?* Scin *Non, sed per vicum Tabernae gallinacei: nam in eo vico cupio videre aedes, in quibus natus est Viues meus: sunt enim, vt accepi, descendentibus ad sinistram postremae in vico, & inuisam eadem opera sorores eius.* Bor. *Omitte nunc, quaeso, muliebres visitationes, si mulierem vis alloqui, eamus*

potius

potius ad Angelam Zabatam, cum qua erunt cõfabulationes literatæ. Cab. *Vtinam, si id cupitis, adesset Marchiona Zeneti.* Scin. *Si vera sunt, quæ de illa, cum essem in Gallia, audiui, maius est id argumentum, quam vt de illo tractari leuiter, & ab aliud agentibus, vel possit, vel debeat.* Bor. *Ascendemus ad Diui Martini, an descendemus per vicum Valesij, ad plateã villæ Rosæ?* Cab. *Has, inde ad spheristerium Barzij, seu mauis Masconorum.* Bor. *In Gallia habetisne ad hunc modum ludos in publico?* Scin. *De alijs Galliæ vrbibus non possem tibi respondere. Lutetiæ scio nullum esse; sed in priuato multa, velut in suburbijs Diui Iacobi, Diui Marcelli, Diui Germani.* Cab. *Et in ipsa Ciuitate famosissimum, quod vocant Braccha.* Bor. *Luditur eadem illic ratione, qua hic?* Scin. *Eadem prorsum, nisi quod magister ludi præbet illic calceos, & pileos lusorios.* Bor. *Cuiusmodi sunt?* Scin. *Calcei sunt coactilcij.* Bor. *Non essent hic vtiles.* Caban. *Videlicet in via lapidosa: in Francia verò, & Belgica luditur super pauimentum lateribus constratum, planũ, & æquabile.* Scin. *Pilei sunt æstate leuiores, in hiemem autẽ crassi profundi, cum offendice sub mento, ne in agitatione, vel elabantur ex capite, vel decidant in oculos.* Bor. *Offendimento hic non vtimur, nisi cum est ventus vehementior, sed quales habent pilas?* Scin. *Nullos fere folles, vt hic; sed sphærulas minores vestratibus, & multo duriores ex corio albo: tomentum est, non, vt in vestris, lanugo è pannis tonsa, sed pili fere canini; eamque ob caussam raro luditur palma.* Bor. *Quomodo ergo percutiunt pilam? pugno, vt folles?* Scin. *Nec si quidem, sed reticulo.* Bor. *Confecto ex filo?* Scin. *Ex fidibus crassiusculis, quales fere sunt sexta intestitudine, habent funem tensum, & reliqua, vt hic*

Folles, nos dicimus palla, à vento, vel pallido.

vt hic in ludis domesticis; sub funem misisse globulum, vitium est, seu peccatum: signa sunt bina, seu, mauis metas; numeri quaterni, quindecim, triginta, quadragintaquinque, seu antegressio, æqualitas numerorũ: victoria, quę est duplex, vt cum dicitur, vicimus signũ, & vicimus ludum. Pila autem, vel ex volatu remittitur, vel ex primo resultu: ex secundo enim, ictus est inualidus, & ibi fit signum, vbi pila est percussa. Borg. *Non sunt aliæ lusiones, quam sphere?* Scin. *In ciuitate, quot hic, aut plures; sed inter scholasticos nulla alia permissu magistrorum exercetur, sed interdum clam luditur folijs, & aciebus, pueruli talis, nequiores taxillis. Nos institutorem habebamus Annæum, qui obscœno die lusum foliorum concedebat; sed de illo, & in vniuersum de lusione omni, tulerat sex leges, quas descriptas in tabella appenderat in cubiculo.* Borg. *Ne graueris, rogo te, & eas nobis referre, quemadmodum alia fecisti.* Scin. *Pergamus deambulare. Nam incredibili teneor desiderio patriæ adspiciendæ, tamdiu à me non visæ.* Borg. *Conscendamus mulas, vt ambulemus commodius, tum etiam honestius.* Scin. *Honestatem hanc non emerim crepitu digitorum.* Borg. *Ac ne ego quidem, vt verum fatear, manum ob eam mouerim; sed nescio quo pacto magis id videtur decere nostras personas.* Cab. *Istuc quidem recte; sed sumus tres, & in angustis vijs, aut hominum frequentia disiungeremur: vnde necesse esset, vel interrumpi sermonem, vel multa semper à nostrum aliquo non exaudiri, neque intelligi.* Borg *Esto sane ita; pergamus pedestres; ingredere per angiportum hũc ad plateam Pegnarogiorum.* Scin *Optime, inde per fabros clauiles ad vicum dulciarum, tum ad forum fructuarium.* Bor. *Quin potius olitorium?* Scin. *Vtrumque*

Sexta, quę scilicet sextum occupati quas nos dicimus i baffi.

Sphærea, vt nos palla.

que est; qui libentiùs oleribus vescuntur vocent olitorium; qui fructibus, fructuarium. Quæ amplitudo fori? quæ descriptio vendentium, & rerum venum expositarum? qui odor ex fructibus? quanta varietas, mundities nitor? non possunt horti excogitari huic foro pares, quæ autem ædilis nostri, & eius ministrorum solertia, & diligentia, ne quis emptor fraude à venditore capiatur? Estne ille, qui mula vehitur, Honoratus Ioannius? Cab. *Non, vt arbitror; nam vnus ex meis pueris, qui eum modo conuenit, reliquit illum abdentem se in Bibliothecam suam, qui si sciret nos vna esse, nõ deeßet, haud dubie nostro sermoni, & nostri ludis sera sua post haberet.* Borg. *Profer tãdem leges.* Scin. *Extricemus nos ab hac turba per plateam Diuæ Virginis redemptoriæ, ad vicum funalis, & D. Augustini, vbi minor est frequentia.* Cab. *Ne discedamus tam procul ab vrbis corpore, ascendamus potius per vicum Crumentarium ad cliuũ, inde ad vicum militarem, & ædes familiæ vestræ Scintilla, cuius parietes lugere adhuc videntur mihi heroẽ illum comitem Oliuanum.* Borg. *Immo luctu deposito talem iuuenem in tanti senis locum succeßiße serio triũphant.* Scintill. *O quàm iuuat intueri curiam, & quadruplex forum præfecti vrbis, quod iam fere familiæ vestræ Cabanilliæ hæreditarium videtur, ciuile, criminale, & tercentum solidorum? quæ ædificia? quæ facies vrbis?* Borg. *Numquam putes rectius leges ferre, quam in foro, & curia: ade tandem: nam de laudibus, seu de admiratione potius nostræ ciuitatis, alias erit dicendi locus aptior.* Scin. *Prima lex, quando ludendum, Homo propter res serias est conditus, non propter nugas, & lusus. Lusus autem reperti, ad reficiendum animum lassum à seriis: tunc igitur ludendum, cum animus, aut*

Redemptorię vulgò della mercede.

1. Lex.

corpus

corpus erit defatigatum; nec aliter sumendum, quàm somnus, cibus, potus, & alia, quæ vires renouant, ac reficiunt, alioqui in vitio est, quemadmodum alia, quæ nõ suo fiunt tempore. Secunda lex, cum quibus ludendum. 2. Lex *Quemadmodum facturus iter, aut iturus ad conuiuium, diligenter despicis, qui sint futuri sodales, aut comites; sic in ludo animaduertendum, cum quibus ludes, vt sint homines tibi noti: nam in ignotis magnum est periculum, & verum prouerbium Plautij; Lupus est homini homo,* In Asin. Act. 2. Sc. 4. *qui qualis sit, non nouit; sint etiam belli festiui, comes, cum quibus periculum non sit, ne rixeris, aut pugnes, aut aliquid, vel facias, vel dicas turpiter, atque in dedecore, ne sint blasphemi in Deum, aut deieratores; non in dictis spurci, ne quid ex contagione affricetur tuis moribus prauum, aut flagitiosum, denique sint ij, qui non aliam ad ludum mentem afferant, quam tu, nempe, vt à labore conquiescat, & leuetur animus. Tertia lex, quo* 3. Lex *ludo: primum noto; nam in ignoratione non potest subesse delectatio, nec ludentis; nec collusorum, nec spectatorum: deinde quod simul animum reficiat; & corpus exerceat, si quidem tempus, ac valetudo patitur. Sin secus, ludus sit, in quo non omnia possit mera sors, insit etiam peritia, quæ possit casum corrigere. Quarta lex,* 4. Lex *qua sponsione, nec nulla sponsione, quod est fatuum, & celerrime exatiat: nec ita magna, quæ in ipsa lusione inquietet animum, & si vincaris mordeat, ac descruciet; non estis lusus, sed carnificina. Quinta lex, quem-* 5. Lex *admodum. Vt, antequam ad ludendum assideas, reputes te ad refocillandum animum venire, in cuius aleam conijcias pauculos nummos, hoc est, emas illis refectionem defatigationis, cogita esse sortem; hoc est, variam, incertam, instabilem, communem, nul-*

lam

lam idcirco tibi fieri iniuriam, si perdas; vt id feras æquo animo, ne contrahas vultum, & suffundas eum tristitia; ne prorumpas in conuicia, & maledicta, aut aduersus collusorem, aut quempiam ex spectatoribus, si lucrifacias, ne sis in collusorem insolenter dicax; prorsum toto ludo sis comis, hilaris, facetus, iocosus, citra scurrilitatem, & petulantiam; ne des significationem vllam fraudis, sordium, aut auaritiæ, in contentione ne sis pertinax, minimè omnium iurator, memor rem illam totam (etiam si meliorem caussam habeas) non esse tanti, vt nomen Domini efferas in testimonium; spectatores memineris esse velut iudices ludi: si quid illi pronunciarint, cedito nullam edens notam improbationis, hoc modo, & lusus fit delectatio, & probi adolescentis grata est 6. Lex.
educatio ingenua. Sexta lex, quandiu ludendum. Quoad sentias animum renouatum iam, & reparatum ad laborem, & vocat hora ad negotium serium. Qui secus facit, improbè factum videri, velitis Quirites, iubeatis, Borgiæ, Cabanillius. *Sicuti rogauit.*

CORPVS HOMINIS EXTERIVS.

Duretius, Pictor, Grymeus, Velius.

DVretius. *Facessite hinc, nam vos nihil emetis, sat scio, & estis mihi impedimento, quominus accedant emptores propius.* Gry. *Immo verò nos volumus emere, modò vel pretium relinquas nostro arbitratui, & tempus ipse præscribas; aut contra, nos tempus, tu pretium.* Dur. *Bella negotiatio; mihi nihil est opus tricis eiusmodi.* Gry. *Cuius est hæc imago, & quanti indicas?* Dur. *Imago est Scipionis Africani, & indico sestertijs nummis quadringentis. aut non*

Trica, vulgò garougli, in tricamenti.

non multò minoris. Gry. *Quæso te, priusquam verbo vno eam addicas nobis, examinemus artem picturæ: & hic Velius est sesquiphisicus, peritissimus humani corporis*. Dur. *Iamdudum intelligo me à vobis intricari, sed intereà, dum mercatores nulli adsunt, nugamini quantum libuerit*. Gry. *Nugas tu vocas peritiam artis tuæ? quid faceres alienæ?* Vel. *Primum omnium verticem contexisti capillis multis, & planis, cum vertex dicatur quasi vortex, à vertendis capillis, vt in fluuijs videmus, cum aqua se cõuoluit*. Dur. *Inepte, non consideras eum esse male pexum, more illorum temporum?* Vel. *Brechma habet inæqualiter deflexum*. Dur. *Acceperat vulnus, miles ad Trebiã, cũ seruauit patrẽ*. Gry. *Vbi tu id legisti?* Dur. *In Decadibus Titi Liuij amissis*. Vel. *Tempora sunt nimis tumentia*. Dur. *Caua essent signum dementiæ*. Vel. *Occipitium vellem videre*. Dur. *Verte tabulã*. Gry. *Cur dixit Cato inter cætera oracula. Frons occipitio prior est?* Dur. *Quàm estis fatui an non in quouis homine prius cernis frontem, quàm occiput?* Gry. *Quosdam prius video auersos, quàm aduersos*. Dur. *Et ego libenter, vt tales emptores, & milites*. Vel. *Cato sensit, præsentiam domini potiorem esse ad curationem rerum, quàm absentiam cæterũ, curantias adeo longas?* Dur. *Loqueris de his caproneis?* Vel. *Etiã*. Dur. *Non habuerat multis mensibus tonsorem ad manum, velut in Hispania*. Vel. *Glabellam hãc cur contra ipsis verbis etymon fecisti hirtam?* Dur. *Tu ipse vulsellis pilos detrahito*. Vel. *Et vibrissas extãtes extra nares, sed tu, quæ tua est versutia, culpam abs te reijcies in tonsorem*. Dur. *Inscie, nõ animaduertis eos fuisse ætatis illius mores seueros, tristes rusticanos?* Vel. *Imperite, non legisti Scipionem hunc, ex omnibus sui temporis homini,*

Plut. in Annib. & in Scip.

Hirtus, idem quòd hirsutus, siue pillosus. Vulsellę, vulgò mollette da cauaȝ pelli.

minibus, excultissimum & politissimũ fuisse, & amantem elegantiarum? Dur. *Expressus est, cum exularet Linterni* Gryn. *Supercilium hoc est grande, & conueniens Latio; ciliciũ habet nimis cauũ, & genas depressas.* Dur. *Ex vigilijs castrensibus.* Gry. *Tu non solum es pictor, sed rhetor, valde versatus in translatione criminum.* Dur. *Et vos, quantum intelligo, in criminationibus.* Vel. *Malas habet nimium tumentes, & buccas istas.* Dur. *Inflat classicum.* Gry. *Et tu inflabas calicẽ, cum hæc pingeres.* Vel. *Immo verò vtrem, sed alibi fecisti pilosum: palpebras ferè nullas appinxisti.* Dur. *Ex morbo illi deciderũt.* Gry. *Quo morbo?* Dur. *Quære ab illius medico.* Gry. *Iamne intelligis ob tuam tantã imperitiam detrahi debere de summa centum sestertios?* Dur. *Immo ob vestras cauillationes, & interrogationes adeo molestas, addi ducẽtos oportere.* Vel. *Pupulas habet hic glaucas, atqui ego audiui cæruleas habuisse.* Dur. *Et ego cæsias, vt Mineruã bellatricẽ.* Vel. *Hirquos fecisti nimium carnosos, & sinus humentes.* Dur. *Flebat, accusatus à Catone.* Vel. *Mandibulę sunt nimis longæ, & barba densissima, ac profusissima; tũ pilos dicas setas porcinas.* Dur. *Vos sine modo vllo estis loquaces, & argutuli cauillatores: abite hinc, nam tabulæ non fiet vobis amplius copia.* Vel. *Amabo mi Dureri, dũ alios non habet licitatores, sine nos hic cauillari.* Dur. *Qua mercede?* Vel. *Adscribemus ambo hic tibi singula disticha, quo tabula fiat vendibilior.* Dur. *Nihil opus est meæ arti vestra commendatione: nam periti emptores, & picturæ intelligentes, non emũt versus, sed artificiũ.* Vel. *Sed nares habet nimium patulas.* Dur. *Erat iratus accusatoribus.* Vel. *Non videmus valleculã.* Dur. *Latet sub barba; ac ne mentum quidem cernitis, neque an-*

the-

threonem. Gry. *Horum omnium fecisti tu compendium, beneficio grandis barbæ?* Vel. *Collũ placet mihi rectum, & musculosum, item iuguli.* Dur. *Gratulãdum est superis, quod tibi aliquid probatur.* Vel. *At, ne nihil in hoc quoque desiderem, iugulos non habet satis cauos, quod in Socrate Physiognomon annotatum, tardi esse ingenij signum pronunciauit, armos istos voluissẽ paulò erectiores, & ampliores.* Dur. *Non tàm erat miles bellator, quàm imperator. Non audiuisti apophtegma huius: de quo cum milites quidam dicerent, non adeo eum esse valentem militem, ac Imperatorem sapientem? is respondit, Imperatorem me genuit mater mea, non militem. Sed discedite, si non estis empturi: nam video accedentes quosdam negotiatores publicanos.* Vel. *Eamus deambulatum, & inter nos de humano colloquemur corpore, sine Scipione, ac tabula. Simus nasus non decet generosam faciẽ.* Gry. *Quid bosimus, quales fuerunt Hunni?* Vel. *Apage monstra.* Gry. *Silones non sunt minus deformes. Persæ aquilos venerabantur, propter Cyrum, quem ferunt ea fuisse forma.* Vel. *Ancon, & cãpe sunt in brachio, quod in crure poples, & genu lacertus inde vsque ad manum à cuius musculis etiam crura dicuntur lacertosa.* Gry. *Nonne is est cubitus, vt apud mẽsores?* Vel. *Estis quidem cubitus, & ancon ipse cubitus.* Gry. *Vnde ergo rex Romanus Ancus?* Vel. *Ab incuruo cubito.* Gry. *Manus sequitur maximum omnium instrumentorum, facta in digitos, pollicem, indicem, medium, siue infamem, minimo proximum, minimum.* Vel. *Cur medius infamis? quid designauit flagitij?* Gry *Institutor noster dixit se quidem scire caussam, nolle tamen edisserere, quòd esset turpis. Ne quæsieris igitur non enim decet bonæ indolis adolescentes turpia*

An'hetco baculla submento.

Apophteg. vilinos il moro.

H 2 scru-

scrutari. Vel. *Atqui minimum proximum* δακτυλιαῖον *Græci appellant quasi anularem.* Gry. *Ita plane, sed in sinistra, non dextra, quòd in eo soliti essent olim anulos gestare.* Vel. *Qua de caussa?* Gry. *Aiunt à corde protē-di illuc venam, quæ cum anulo redimitur, velut cor ipsum coronatur. Nodi digitorum sunt cōdyli, & pro pugni percußu vox ea vsurpatur: inter nodos sūt internodia, & generali verbo artus, atque articuli. Tiberium Cæsarem memoriæ produnt tàm firmis fuisse digitorū articulis, vt digito recens malum terebraret.* Vel. *Didicisti chiromantiam?* Gry. *Nomen quidem ipsum audieram. Quid ita?* Vel. *Diuinasses hic nobis aliquid ex incisuris.* Gry. *Negaui me scire, & res sic habet; sed, si nunc me nosse aliquid profiterer, & attentius manum tuam contemplarer, libenter me auscultares, & homini: eiusce imposturæ imperitissimo, fidem non omnino abrogares.* Vel. *Quid sic?* Gry. *Quia id est hominum ingenium, vt libenter eos audiant, qui se recondita, vel euentura profitentur enunciaturos.* Vel. *Vnde sunt sceuolæ?* Gry. *Quasi scæue à scæa, quæ est sinistra. Aiūt in sexu fęmineo esse scæuas plures, quàm in nostro.* Vel. *Quæ est Vola?* Gry. *Cauum manus, vbi incisuræ.* Vel. *Quid inuolare?* Gry. *Id quod tu agis; libenter furari, surripere, quasi vola abscondere, & quod rabiosa Lucretia, inuolare in oculos pedissequarum. Reliquū corpus dempto capite est truncus, & ex trunco thorax; concauum pectoris vsque ad ventriculum, & costas; concauum quidem interius: nam exterius, inter brachia, & pectus, sinus est. Sub ventriculo est venter, & in venter immo pecten, & pudenda.* Vel. *An non pudendus magis podex, siue anus.* Gry. *Vtrumque pudendum; posterius ob turpitudinem, anterius ob flagitium, & dedecus. Femur,*

Sueton. in Tib. 68.

Scæua dicitur qui, vel quæ sinistra manu vtitur pro dextera.

mur, & vt olim loquebantur, femem nunc molunt pluratiuè fœmina: à genu est crus, cuius os tibia dicitur: carnosum verò illud posterius, sura: postremò pes manui non absimilis; nam & digitos habet, & volã, quæ vestigium dicitur, & solum pedis. Vel. *Quid num non vestigium, quod à pede imprimitur?* Gry. *Et illud ipsum, & solum pedis.* Vel. *Nostin', quæ sunt in corpore virtutum sedes?* Gry. *Quæ tandem.* Vel. *In fronte pudor, in dextra fides, in genu misericordia.* Gry. *Planta pedis non est ipsum solum pedis?* Vel. *At sic putant multi.* Gry. *Atqui Plinius scribit esse gentem, quæ sibi vmbram faciat in meridie planta pedis, quam habent vastam admodum, atque enormem; qui fieri id potest?* Vel. *Profecto planta est, à cruris vertebra ad digitos.*

Inde dicuntur Sciopodas, vide l.7. c.2.

E D V C A T I O.

* Flexibulus, Gryphærantes, Gorgopas.

* Varro Flexibula.

FLexibulus. *Quanam gratia misit te huc ad me pater tuus?* Gry. *Dixit te esse hominem egregiè institutum, sapienter educatum: eaque de caussa, gratum huic ciuitati; cupere se; vt ego eisdem, quibus tu vestigijs insistens perueniam ad similem fauorem populi.* Flex. *Quomodo igitur te id assecuturum censes?* Gry. *Ingenua educatione, quali te omnes prædicant esse præditum. Adiecit pater, eam ducationem magis decere me, quàm alium quemuis.* Flex. *Cedo, mi fili, quomodo ea in re venis à patre imbutus?* Gry. *Non tàm me pater præceptis instruxit, quàm patruus quidem meus, vir senex versatus multum, & diu in regum comitatibus.* Flex. *Quid ergo illi te docuerunt, mi fili, & amice?* Gorg. *Vide, vir prudentissime, ne fortasse per ignoran-*

tiam labaris in dictum aliquod, aut factum stultum, vel rusticanum, vnde amittas istud nomen optimè educati. Flex *Quid? tàm leuiterne apud vos perit?* Gorg. *Vel vnica vocula, vnico flexu poplitis; vnica inclinatione capitis.* Flex. *Nimis est inter vos delicatum, & infirmum, inter nos enim multò est robustius, & firmius.* Gorg. *Sic sunt nostra iudicia, vt nostra corpora, quæ nullam ferunt offensionem.* Flex. *Immo, vt est videre, faciliùs ferunt corpora, quàm animi* Gorg. *Fortasse tu non nosti hunc, ideo filium, & amicum nominas.* Flex. *An non sunt hæc honesta nomina, & plena beneuolentiæ.* Gorg. *Beneuolentiæ credo, quam nos haud magni sanè facimus; sed non reuerentiæ, neque officij, quæ nos anxiè venamur: nam hic dominus solet appellari, non amicus. An non animaduertis domini prefationem ante prænomen, & famulos versicolores? non annotasti in aui huius solemnibus parentalibus tot cereos, tot insignia, tot homines attratos?* Flex. *Quid ergo? affectas tu omnibus esse dominus, nullus amicus?* Gry. *Ita docuerunt me propinqui mei.* Flex. *Edat iam, mi domine, tua excellentia præclara illa tuorum consanguineorum documenta.* Gorg. *Videris tu mihi puerum hunc naso suspendere, at non est quilibet, ne feceris.* Gry *Primum esse me ex honestissima progenie, quæ nulli cedat per vniuersam hanc Prouinciam: idcirco curandum mihi diligenter, atque ad nitendum, ne degenerem à maiorum meorum virtute; illos parasse sibi magnus decus, n m ni concedendo de loco, dignitate, de auctoritate, de appellatione: me idem debere facere. Si quis quid velit de honore detrahere, pugnandum statim cum eo; de pecunia oportere esse largum, atque adeo profusnm; in honore adstrictum, & attentum: decere nihilominus, me, ac*

mei

mei similes assurgere alij, via cedere, ducere, reducere, nudare caput, poplitẽ incuruare: non quod alius quispiam id mereatur à me sibi exhiberi, sed, quod sic conciliabo mihi fauorem hominum; captabo auram popularem, & parabo illum, quem tantopere gestamus semper in ore, & in corde, honorem; in ea educatione situm esse discrimen nobilis, & ignobilis, quòd nobilis ad illa omnia dextere præstanda institutus est, atque assuefactus, ignobilis agresti more nihil illorum doctus est facere. Flex. *Et excellentiæ tuæ, domine, qualis videtur eiusmodi institutio?* Gry. *Qualis verò? nisi multò optima, & digna meo genere.* Flex. *Quid ergo est aliud, quod à me requiras?* Gry. *Nihil plane restaret mea sententia, nisi accessisset voluntas patris, qui iussit prorsum, seu veriùs imperauit rigidè, vt ad te venirem; vt, si quid in hac educatione noßes magis reconditum, & quasi mysterium sacratius, quod maius mihi decus acquirerem, in gratiam sui ne grauareris exponere, quo familia nostra, alioqui honestissima, & celsissima, altius ascenderet, quoniam sunt non pauci noui homines, qui, freti, sua opulentia, nactique dignitatem, & honores, per diuitias emerserunt, adeo, vt etiam audeant cum vetustate, & decoribus gentis nostræ contendere.* Flex. *Facinus nefandum.* Gry. *Nonne?* Flex. *Vel caco eßet clarum.* Gry. *Itaque noui illi homines ambulant comitati longo assectarum ordine, ipsi segmẽtati in vestibus, vel bombycini, villosi, intercisi, vel texti Attalici, vt nos nihil esse præ illis videamur, qui villato vestimur, dissimulãdæ paupertatis gratia. Præmium autem huius tui laboris, si operam hanc nauaris patri, erit, recipi te in numerum nostræ familiæ, & admitti ad illius gratiam, & meam, vt procedente tempore aliquod à nobis acci-*

Villato, quod vulgò friscatum vocant.

pias beneficium, sisque semper in nostrâ clientelâ, & quasi tutela. Flex. *Quid potest dici amplius, aut optabilius? Sed cedo iam, si aperias caput, ac cedas via, & loco, appelles blande, quam ob caussam eris gratus ijs, quibuscum versabere?* Gry. *Ob eam ipsam caussam, quia hac ago.* Flex. *Isthæc omnia exteriora sunt solùm signa, quæ denotant aliquid esse in animo tuo, propter quod diligare; nam ipsa per se nemo diligit.* Gry. *Quidni diligant omnes, quæ sunt honestæ conuersationis, in mea præsertim nobilitate?* Flex. *Parum admodum es progressus, quod liceat inter nos dicere, & tu te peruenisse iam arbitraris ad summum.* Gry. *Nihil necesse habeo parare mihi litteras, atque eruditionem; maiores mei reliquerunt mihi, vnde viuam: quod etiam si desit, non istis est mihi artibus quærendum, tàm ignobilibus: sed hastæ cuspide, & ense districto.* Flex. *Animosè istuc quidem, & ferociter, quasi verò quia es nobilis, non sis futurus homo.* Gry. *Bona verba.* Flex. *Ecqua tandem parte tui es homo?* Gry. *Me toto.* Flex. *An corpore, quo non differs à belluis?* Gry. *Minime.* Flex. *Non ergo te tota ratione igitur, & mente.* Gry. *Quidni?* Flex. *Si hãc ergo sinis incultam, & syluestrem, excolis autem corpus, & illi vni studes, an non transis ab humana in ferinam conditionẽ? Sed ad id, de quo cœperamus loqui: nam hæc digressio, si vellem mihi indulgere, longissimè nos à proposito adduceret. Vtrum cum tu cedis de via, & nudas caput, qualem te esse alij existimãt?* Gry. *Nobilem, & generosè informatum, atque institutum.* Flex. *Nimium durus es: nihilne domi audiuisti de animo, de probitate, de modestia, de moderatione?* Gry. *In templo, nonnunquam audiui de concionatoribus* Flex. *Cum illa abs te vident occurrentes fieri, indicant te esse adolescen-*

scen-

scentem, modestum, probum, bene de ipsis iudicantem: de te autẽ moderatè, qua ex opinione nascitur beneuolentia, & fauor. Gry. *Explica id, quæso.* Flex. *Huc pertinet mea ratio; si te homines existimarent adeo superbum, vt si omnes contemneres præ te, nudare tamen caput, & genuflectere, non quod ipsis is honor debeatur, sed quòd te deceat; putas te vllum fore, qui tibi haberet gratiam, aut te de honoris illa falsa simulatione diligeret?* Gry. *Quidni?* Flex. *Quia id tu tibi præstas, & tua gratia facis, non illorum: quis enim iudicabit se deiunctum tibi de eo, quod pro te ipso feceris, non pro se? an ego honorem eum velut mihi impensum accipiam, quem tu tribuis opinione de te, non meis meritis?* Gry. *Ita videtur* Flex. *Ergo paratur beneuolentia, si illi credant sibi honorem illum dari, non vt tu habearis comior, ac nobilior: istud verò non fiet, nisi eum de te induant opinionem, quod tu illos esse potiores ducas te, & dignos, quibus tu concedas* Gotg. *At non est ita tamen.* Flex. *Quantumcunque hoc sit falsum, in eo tamen necesse est eos falli, alioqui nunquam consequeris, quod tantopere expectis.* Gry. *Quæ igitur erit persuadendi via?* Flex. *Facilis, modò animum sedulo aduertas.* Gry. *Profer, quæso, nam ea de caussa huc sum missus, & eris semper in nostra clientela.* Flex. *Nimis crudum est hoc pomum.* Gry. *Quid tu mussas?* Flex. *Dico viã esse vnicam; si is talis, qualem te credi cupis.* Gry. *Qui istuc?* Flex. *Si vis aliquid calefacere, affers fictũ ignem.* Gry. *Non, sed verum.* Flex. *Si scindere, an pictum in tela gladium?* Gry. *Non, sed ferreum.* Flex. *Non est igitur eadem vis rerum verarum, quæ fictarum?* Gry. *Apparet non esse.* Flex. *Nec tu idem efficies simulata moderatione, quod veram: nam falsa ipsa se aliquando produnt: ve-*

ra semper sunt eadem. In ficta moderatione aliquid aliquando dices aut facies publicè, aut priuatim, cum tibi excides, (neque enim semper te, & vbique poteris obseruare) vnde fictus deprehendaris; & quantùm prius ignotus diligebare, tantùm postea cognitus sis odio, & longe plus. Gry. *Quomodo ergo mihi ipse indicam germanam illam animi moderationem, quam tu præcipis?* Flex. *Si persuaseris tibi id quod res habet, alios esse meliores te.* Georg. *Meliores vero? vbi tãdẽ? in cęlo, credo: nam in terra pares sunt paucissimi, melior nemo.* Gry. *Sic audiui sæpè de patre, & patruo.* Flex. *Multũ abducit vos à cogitatione veri, nominum ignorantia. Quid tu vocas bonum? vt sciamus, num sit aliquis te melior.* Gry. *Quid ego scio, quid sit bonum? ex bonis esse progenitum.* Flex. *Ignoras etiamnum, quid sit BONVM; & iam tenes, quid sit.* Mel. *Quomodo peruenisti ad cõparatiua, cum nondum positiua didiceris? ipsos autem tuos progenitores quomodo scis fuisse bonos? qua tu id nota cognoscis?* Gry. *Quid? negas tu fuisse illos bonos?* Flex. *Non noui illos, quomodo de illorum bonitate possum aliquid in alterutram partem statuere? quæro modo qua ratione assequaris tu fuisse illos bonos?* Gry. *Quia ita omnes prædicant, sed quorsum, rogo te, pertinent tàm molestæ interrogationes?* Flex. *Non sunt molestæ, sed necessariæ, vt accipias, quod ex me sciscitaris.* Gry. *Cõfer, quæso te, in pauca.* Flex. *Multis esset id explicandum, cuius tàm crassa ignorantia inuolueris; sed, quãdo ita es fastidiosus, dicam breuius, quam res tanta dici postulat: defige iam oculos tuos in me, dum dissero. Qui sunt dicendi eruditi? an non ij, qui habent eruditionem? qui opulenti? an nõ qui habẽt opes?* Gry. *Indubie.* Flex. *Quid ergo boni? num non ij demum, qui habent bona.*

Gry.

Gry. *Ita plane.* Flex. *Missas nunc diuitias faciamus, quæ non sunt verba bona: quæ si essent, multi patre tuo inuenirentur meliores, & negotiatores, ac fœneratores præstarent bonitate viros bonos, & sapientes.* Gry. *Sic videtur, vt dicis.* Flex. *Expende ergo attentè, ac diligẽter singula eorum, quæ referam: an non est bonum, acutum ingenium, sagax, maturum iudicium, integrum, sanum, tum eruditio varia, & magnarum rerum, atque vtilium prudentia, exercitatio in rebus præstantibus, consilium, dexteritas in exequendis negotijs; quid tu de istis?* Gry. *Vel sola nomina videntur mihi pulchra profectò, & magnifica, quanto magis res ipsæ?* Flex. *Age porrò quid sapientia, quid religio, pietas in Deum, in patriam, parentes, necessarios, iustitia, temperantia, liberalitas, magnanimitas, contemptus casuum humanorum, & fortis animus in aduersis: quid verò ista?* Gry. *Præstantissima etiam hæc.* Flex. *Hæc sola sunt hominis bona: nam reliqua omnia, quæ commemorari possint, bonis, & malis sunt communia, atque ea de caussa nec bona: quæso manda sedulo memoriæ.* Gry. *Faciam.* Flex. *Perutile; nam ingenium tuum non malum est, sed non bene excultum. Reputa igitur cum animo tuo, an tu hæc habeas, & si habes: quàm pauca, & ea, quàm tenuiter, quod vbi examinaueris acutè, ac subtiliter, intelliges tum demum, te non magnis, nec multis esse bonis, ornatum, ac instructum, nec esse in populo, qui pauciora habeat, quàm tu. Nam in multitudine alij sunt senes, viderunt, atque audierunt multa, habent experimenta rerum plurimarum; alij studiosi, qui ingenium discendo exacuunt, & expoliunt: alij capessunt Rempublicam; alij libenter, & diligenter versant scriptores profuturos: alij sunt seduli patres familias; alij alias artes profitentur,*

tur, & præstant; vel ipsi agricolæ, quàm multa ex arcanis naturæ tenent? nautæ verò, cursum dierum, & noctium, naturam ventorum, positus terrarum, & maris; alij ex multitudine sunt viri Sacri, & Religiosi, qui numen piè venerantur, ac colunt; alij res prosperas moderatè rexerunt, & fortiter pertulerunt aduersas: quid horum tu nosti? quid exerces? quid præstas? nihil omnino, præterquam illud: Nemo est melior me, bono sum natus genere. Qui potes esse melior, qui nondum es bonus? nec pater tuus, nec aui tui, aut proaui fuerunt boni, nisi hæc habuerunt, quæ recensui; quæ an habuerint, tu videris; ego multum dubito. Sed si habuerunt, tu certè non eris bonus, nisi illorum fias similis. Gry. *Plane terruisti, & pudefecisti me; non inuenio quod possim, vel hiscere in cōtrarium.* Georg. *Nihil horum intellexi, tenebras mihi offudisti ante oculos.* Flex. *Nimirum venis ad hæc nimis durus, & longe diuersis opinionibus infectus, & mancipatus. Sed tu adolescens, quo te nunc tandem nomine censes appellandum? Dominum, an mancipium?* Gry. *Mancipium: nam si ita est, vt disseruisti, & intelligo nihil esse verius, complures sunt serui multo potiores, ac præstantiores me.* Flex. *Hæc ne leuiter degustes, confert te domum, & solus tecum reuolue, excute, perpende: quò magis versaueris, hæc veriora, & certiora esse intelliges.* Gry. *Obsecro te, adijce alia, si qua habes: nam momento horæ sentio me adeò immutatum, vt prorsum videar mihi iam esse alius.* Flex. *Vtinam cōtigerit tibi, quod Polemoni Philosopho.* Gry. *Quid illi contigit* Flex. *Vna Xenocratis oratione ex nequissimo, & perditissimo factus est sapientiæ, ac virtutum omnium studiosissimus, euasitque magni nominis Philosophus, & Xenocratis in Academia successor. Sed tu, mi fili,*

Diog. In eius vita, lib. 4.

fili, vbi apertè cognoueris, quantū tibi ad bonitatem desit, quod alijs multis superest; verè, & ex animo cedes alijs, & in eis honorabis bonitatem, qua vides illos ornatos, te autem carere. Iam & ex reputatione tui ipsius vilesces tibi, ac sordebis, adeò vt nemini occurras tàm abiecto contemptoque, quem non tibi anteponat consc ētia tuæ mentis; non enim adduci poteris, vt credas quēquam eße peiorē te, nisi quod illius malitia, & nequitia protulit se foras, tua delitescit cautius. Gry. *Quid tū sequetur?* Flex *Hæc si feceris, veram ipsam solidamque ingenuam educationem, atque vrbanitatem, seu vt nūc loquimur, aulicitatem assequere, eris gratus, & charus omnibus. Sed id non iam magnifacies; eris autem, quod vnicè tum tibi erit curæ, gratus Deo immortali.*

PRÆCEPTA EDVCATIONIS.

Budæus, Gryphærantes.

Q*Vanam est isthæc tanta, & tàm subita mutatio? inter Ouidij Metamorphoses posset referri.* Gry. *In peius ne, an in melius?* Bud. *In melius, mea sententia; si quidem ab exteriore cultu; gestu, verbis, actionibus, bonam mētem licet æstimare, ac colligere.* Gry. *Est ergo, quod mihi possis gratulari; sodalis iucundissimè.* Bud. *Ego verò, & gratulor tibi, &, vt pergas exhortor; magnaq; in dies bonæ istius frugis, vt capias incrementa Deum, ac diuos omnes cōprecor. Sed, amabo ne inuideas familiari tā charo artem adeo præstantem, ac præclaram, quæ breui tempore tantum humani pectori probitatis instillet.* Gry. *Ars, & fons riui huius vberrimus est Flexibulus, si eum nosti.* Bud. *Quis non norit virum, vt à patre, & maioribus natu audiui, ingentis prudentiæ, atque vsus rerum: huic ciuitati non notum modo, sed charum, & in paucis venerabilem? O te felicem,*

cem, qui illum propius audiueris, & sis cum eo familiariter versatus, vnde tantum retuleris fructus ad rectam compositionem morum. Gry. *Quãtò tu felicior, cui hęc domi nascuntur, quod aiunt? & potes non semel, aut iterum vt ego, sed quotidie, quoties libuerit, talem patrem audire, maximis, & vtilissimis de rebus sapienter disserentem.* Bud. *Omitte nũc ista de te, & Flexibulo procedat sermo institutus.* Gr. *Taceamus igitur de patre tuo, quando ita est tibi cordi; redeamus ad Flexibulum; nihil viri illius sermone dulcius, nihil consilijs cordatius, nihil praeceptis grauius, prudentius, sanctius. Itaque gustu hoc, quem mihi ille de se praebuit, aucta, & incensa est mihi mirum in modum sitis hauriendi ex tam dulci fonte sapientiae. Narrant, qui orbem terrarum describunt, fontes esse admirabilis ingenij, ac naturae, alios inebriare, alios ebrietatem tollere, alios stuporẽ immittere, alios somnum; fontem hunc hanc ego vim habere sum expertus, vt ex bruto efficiat hominem, ex perdito, & nequam, frugi, ex homine Angelum.* Bud. *Possemne, & ego ex eodem fonte aliquid, vel extremis labris delibare?* Gr. *Quidni possis? domum tibi, vbi habitet, commonstrabo.* Bud. *Istuc quidem alias: tu verò inter deambulandum (aut assideamus, si lubet,) aliquot mihi refer ex illius praeceptionibus, quas optimas esse, & potissimas censeas.* Gr. *Equidem recensebo lubens, cum, vt tibi gratificer, & prosim, si queam: tum ad meam recordationem. Primum omnium docuit me debere vnumquemque non magnificè de se sentire, sed moderatè, seu verius demissè: hoc esse optimae educationis, ac verae comitatis solidum fundamentum, ac proprium: hinc nauare operam, vt animum excolat, atque exornet cognitione rerum, scientia, & exercitamentis virtutum;*

Plin. li. 2. c. 3.

alioqui,

alloqui hominem non hominem eße, sed pecus: rebus sacris interesse cum maxima attentione, & reuerentia. Quidquid illic siue audias, seu videas, existimare magnum, admirabile, diuinum, & quæ captum tuum exsuperent. Credo te CHRISTO commendare precibus, in illo spem, & fiduciam tuam omnem collocandam. Parẽtibus obsequentem te præbere, inseruire illis, ministrare, & quacumque valeas commodare, præcesse, adiuuare. Magistrum colere, ac diligere tanquam parentem, non corporis, sed (quod amplius est) mentis. Sacerdotes Domini reuereri, illorumque doctrinæ audientem se exhibere, qui referunt nobis personam Apostolorum, atque adeo Domini ipsius. Senibus assurgendum, caput nudandum, attentè illos auscultandum, à quibus ob diuturnum vsum rerum collecta sit prudẽtia. Magistratus honorare, illisque aliquid imperantibus dicto esse audientem, quibus cura nostri à Deo est cõmissa. Viros magni ingenij, magnæ eruditionis, probos suspicere, admirari, colere, bene illis cupere, & amicitiã illorum, ac familiaritatem expetere, ex quà magni fructus reportentur, & is potissimum, vt similes eorum euadamus. Denique ijs, qui sunt in dignitate, deberi reuerentiam; idcircò impendendum eße liberaliter, ac libenter. Quid tu de hisce præceptis dicis? Bud. *Mea quidem sentẽtia deprompta esse ex diuite quodam prudentiæ promptuario. Sed dic mihi, an non sunt multi ad dignitatem euecti homines indignissimi, velut Sacerdotes non respõdentes tanto titulo, & magistratus praui, & senes stulti, ac deliri? quid quæso de his sẽtiebat Flexibulus? an eodem esse honore prosequendos, quo potiores?* Gry. *Non ignorabat Flexibulus, esse tales non paucos; sed non concedebat ætati nostræ, vt nos inter eius-*

modi,

modi, & alios poneremus discrimen, nondum tantum esse nactos nos, vel ingenij, vel prudētiæ, vt id possimus dijudicare; eam censuram, & sapientibus esse viris relinquendam, & ijs, quibus illorum est regimen cōmissum. Bud. *Rectè hoc quidem, vt videtur.* Gry. *Addebat, non debere adolescentem in nudando capite lentū esse, non in flectendo genu, nō in vnoquoque honorificè appellando, non in comi sermone, ac moderato. Non decere multum loqui apud maiores natu, aut superiores; id enim alienum esse à reuerentia illis debita; sed tacitum illos auscultare, & ab eis haurire prudentiam, cognitionem rerum variarum, rectam, atque expeditam loquendi rationem. Breuissima est ad scientiam via audiendi diligentia. Prudentis, & ingeniosi esse de rebus iudicare, vniuscuiusque de eo, quod probè nouit. Ideoq; negabat ferendam esse adolescentem, ad pronunciandum, ac definiendum procliuem: debere illum in statuendo, aut iudicando, de re quantumcūque leui, ac exigua, esse cunctabundum, seu potius timidum, conscium videlicet sua ignorantiæ. Quod si in iudicio de re qualibet par est adolescentem esse talem, quid fiet de litteris, de disciplinis, de legibus patrijs, de ritibus, de moribus, atque institutis maiorum? de quibus non solùm sententiam ferre iuuenē, sed nec disputare, aut vocare in quæstionem sinebat Flexibulus: non cauillari, non rationem reposcere, sed tacitè, ac modestè obtemperare; quod dictum, Platonis auctoritate fulciebat, magni in sapientia viri.* Bud. *Quid, si sunt leges, aut mores praui, iniqui, tirannici?* Gry. *Idem & de hoc Flexibulus differebat quod de senibus. Non ignoro equidem, aiebat ille, multos esse receptos in ciuitate mores parum probabiles, sāctas esse leges aliquas, aliquas iniquas; sed tu, imperitus,*

Pl. Luc. 5.

In 4. de Repub.

tus, inexpertus rerum vita, quomodo id censebis? nondum eò peruenisti eruditione, & vsu rerũ, vt de eo possis statuere, fortasse, quæ tua est ignorantia, vel animi libido, improbas esse leges iudicabis, quæ sint rectissimæ, & magno consilio statutæ; rursum verò optimas, quas iustum esset abrogare, sine illo de ijs inquirere, disputare, definire, qui caussã queunt de singulis probabilẽ reddere, tu id non posses. Bud. *Ita est plane. Perge ad alia.* Gr. *Nullum esse decentius, aut gratiosiùs adolescenti ornamentum, quàm verecundiam. Nihil imprudentia tætrius, aut inuisius. Magnum esse ætati nostræ ab ira periculum ab ea nos ad turpes actiones corripi, quarũ paulò post grauissimè pœniteat. Multũ itaq; esse cum illa luctãdũ, quoad omnino prosternatur, ne nos ipsa prosternat. Otiosus homo, saxum; malè occupatus, bellua; bene occupatus, verè homo Homines, nihil agendo, malè agere discunt. Cibum, & potum metiendum naturali desiderio famis, aut sitis, non golositate, aut pecunia, libidine infarciendi corporis. Quid potest dici tætrius, quàm hominem ea ingerere in suum corpus, edendo, & bibendo, quæ exuant illum humana cõditione, transferant in belluinam, aut etiam in stipitem? Compositio oris, & cuncti corporis, quemadmodum animus sit intus habitus, loquitur. Sed ex vniuersa exteriore facie nullum animi speculũ aiebat esse certius, quã oculos, ideoq; conuenire illos esse sedatos, & quietos, non elatos, nec deiectos, non mobiles, sed nec rigentes faciem ipsam non in toruitatẽ, nec ferociam compositam, sed ad hilaritatẽ, atque affabilitatem. Sordes, & obscœnitates abesse decet à vestitu, victu, conuictu, sermone. Sermonem nostrum nec arrogantem, ac pauidũ, nec vicissim abiectũ, & effæminatũ volebat esse; simplicem autẽ, & minimè captiosum, non*

Cic.1.off.

Oculos. Cicer. 3. de Orat.

I de-

detortũ ad prauas interpretationes: nã id si fiat, nihil erit tutũ loqui & frãgitur generosa loquendi indoles stultis, ac ineptis cauillis. Manus, cũ verba facimus, non iactandas, non caput quatiendum, non crispandum latus, non vultũ corrugandũ, & distorquendũ, non pedes agitandos: mendacio nihil dicebat esse tætrius, nec aliud æque abominabatur. Intẽperantia facit nos belluas, mendaciũ diabolos, veritas semideos; à Deo natam esse veritatem, à diabolo mendacium; nec est aliud ad vitæ communionem perinde damnosum. Multò iustiùs debere ab hominum consortium pelli mendacem, quàm qui est furatus, aut qui aliquem pulsauit, aut qui adulterauit nummum. Quæ .n. esse potest vel rerum, ac negotiorum contractio, vel consociatio sermonum cum eo, qui aliud loquitur, aliud sentit? cum reliquis vitiorum generibus esse potest aliqua, cum hoc nulla. De sodalibus, & amicitijs adolescentum multũ ille loquebatur, & accuratè, non exiguũ id esse momentum ad probitatem, aut flagitia nostræ ætatis: transire ad nos amicorũ nostrorũ, & sodalium mores tanquam contagia, & tales nos ferè fieri, quales ij sint, quibuscum versemur, idcircò ea in re magnam esse diligentiã, atq; operam nauandã. Nec permittebat nobis, vt ipsi amicitias, & familiaritates diligeremus: sed vt à parentibus, aut magistris, aut educatoribus nostris delectas, & traditas acciperemus, & coleremus: illos ratione duci in eligẽdo; nos autem rapi praua animi aliqua cupiditate, vel libidine; quod si quo casu in necessitudines inciderimus inutiles, aut noxias, à superiore auctoritate admonitos, abijcere illas quamprimum oportet. Dicebat ille quidem cum alia permulta, magna sanè, atque admirabilia, tum hæc ipsa diffusiùs, & exactiùs. Sed hæc erat propemodum de recta adolescentiæ educatione summa.

FINIS.

IOANNIS LVDOVICI VIVIS.

DE CONSCRIBENDIS, *siue componendis Epistolis.*

Ad Idiaqueum à Secretis Caroli V.

Vum instituerem, Idiaque, opusculum de Epistolis componendis edere, quarum permagnus est vsus in omnes vitæ partes, visum est mihi tuo nomini inscribere, non quod his meis præceptis ipse indigeas, qui præceptores facultatis huius, ac duces habes Ciceronem, & Plinium, quorum vestigijs felicissimè insistis, & magna cum admiratione omnium, qui sciunt quàm breui tempore, quod in latinis concupieras, sis assecutus. Sed quia nemini magis videtur ea tractatio congruere, quàm ei, cui sunt quotidie permultæ maximis de rebus Latinæ Epistolæ, cum tuo ipsius, tum Caroli Cæsaris nomine conscribendæ; denique pro nostra coniunctissima amicitia, & voluntate mutua, quidquid ab altero proficiscatur, non potest non esse alteri longè gratissimum. Epistola est sermo absentium per litteras; in hoc enim ea est reperta, vt conceptus animi, & cogitata aliorum ad alios, fida mandati interpres, & nuncia perferat. Epistolarum vsus est, inquit D. Ambrosius ad Sabinum, vt disiuncti locorum interuallis, affectu adhæreamus, & in quibus inter absentes imago refulget præsentiæ; & collocutio scripta separatos copulat, in quibus etiam cum amico miscemus animum, mentemque ei nostram infudimus sic ille. Dicta est Græcè à mittendo (Epistelo) *ceu, quid dicam misseriam vocabulo non recepto. Nam inter præsentes nihil opus est epistola, nisi fortè si quid certis præ-*

scriptisque est acturus verbis, vt Suetonius, Cæsarem Augustum refert, sermones cum singulis, etiam cum Liuia sua, grauiores, non nisi scriptos, & è libello, habere solitum, ne plus, minusve loqueretur ex tempore, quàm oporteret, & arrogantissimus ille dominus Romæ nihil vnquam cum seruis egit: nisi nutibus, aut descripto, sicuti est apud Tacitum. Excogitati quoque codicilli inter homines, eadem in vrbe, ac vicinia, sed quibus visere inter se parum, vel placebat, vel licebat, aut certè commodiùs scriptis agebatur res, quorum codicillorum frequens est apud Ciceronem, Tacitum, & alios mentio. Antiquissimæ epistolæ in hoc vnum paratæ erant, vt aliquid absenti nunciarent de re publica, aut priuata, quid actum, quid futurum, quid gereretur, quid vellent fieri, aut secus. Cuiusmodi videmus esse Ciceronianas, & præcipuè ad T. Pomponium Atticum. Deinceps omnia, quæ dici, quæque scribi possent, sub epistolæ ambitu venerunt. Cicero ad Curionem, epistolarum, inquit, & genera multa esse non ignoras: sed vnum illud certissimum, cuius cum res ipsa inuenta est, vt certiores faceremus absentes, si quid eos scire, aut nostra, aut ipsorum interesset. Reliqua sunt epistolarum genera duo, quæ magnoperè ne delectant, vnum familiare, & iocosum, alterum seuerum, & graue. Itaque illa vera est, & germana epistola, per quam significamus alicui id, quod in negotijs, vel eius interest scire, vel nostra, quale sunt propemodum nunciatoriæ, petitoriæ, commendatitiæ, consultoriæ, admonitoriæ, & si quæ sunt eius generis, quæ vicem absentiæ scribentis impleant. Additæ sunt postea consolatoriæ, conciliatoriæ, præceptoriæ, disputatoriæ de omni argumento Philosophiæ, iuris, antiquitatis, omnium denique disciplinarum, atque earum rerum, quæ descripto, inter maximæ præsentes agerentur; sic à Platone de Philosophia scribitur ad Dionysium, & alios, Seneca ad Lucilium, à Hieronymo, Ambrosio, & Augustino, & Cypriano, de rebus sacris, ad varios. Citantur Catoni Censoris, & multorum Iurisconsul. libri de quæsitis, aut responsis per epistolam. Nolo in præsenti

disser-

diſſerere, quam latè nomen epiſtolæ extendendum ſit, ſed certè ſi recipimus, vt quidquid ſalutationem præfert epiſtola dicatur: quid cauſæ erit, quin libri Tuſculanarum quæſtionum Ciceronis, aut de Finibus epiſtolæ nominentur ad Brutum; de Senectute verò, & amicitia, ad Atticum; de Officijs, ad Marcum filium, vel ſi orationi pro Milone, aut in Verrem ſalutationem præponas ad Iudices epiſtolæ ſint? ſed non fit ideò vir ea fæmina, cui ſunt fæmoralia, aut enſe cingitur: ita non omnis liber fit epiſtola, cui præpoſita eſt ſalutatio, niſi naturam, & ingenium ſumat epiſtolæ, quam ſtatim demonſtrabimus. Benè Plinius Cæcilius; Aliud eſt hiſtoriam ſcribere, aliud epiſtolam, ſignificans in natura illarum eſſe diſcrimen.

DE INVENTIONE.

INuentionem Epiſtolarum cum aliqua parte diſpoſitionis coniungemus; præcipuè in exordijs; propterea quòd hæc ſæpè numero diſiungi non poſſunt commodè: eadem enim ſunt locis aliquot de vtroque præcepta, & plerique epiſtolam ſcripturi maximè circa principia conflictantur tanquam inter ſcopulos, facilèque reliquum curſum conficerent, ſi modò euaſiſſent ex ambagibus portus. Initio illud præfandum eſt inuentionem omnem, non ſolùm epiſtolæ, verùm cuiuſcumque alterius generis, ſermonis, orationiſve, vt etiam in his, quæ loquimur, haud penitus artis eſſe, ſed prudentiæ, quæ paritur ex ingenio, memoria, iudicio, atque vſu rerum: à nobis verò tradendis artibus adiuuatur: non paritur; admonetur, non omnino inſtituitur; ne quis ſe vel hoc loco, vel in alijs aut à me ipſo, aut ab alio quopiam ſcriptore, aut magiſtro plenam cognitionem componendarum epiſtolarum, alteriuſque omnino generis orationis accepturum, ſperat. Sunt enim; qui præcepta damnent tanquam inutilia, quæ non ſtatim ex ſtupido acutum reddant, peritum ex rudi; itaque ſit hoc primum præceptum, adiuuari à nobis inuentionem, & promo-

deri hisce formulis; quæ, nec ipsæ vitium sunt aliquid habituræ, nisi vsus, atque exercitatio acceßerit. Hæc præfatus, ad rem venio.

SCripturus epistolam consideret: quis, & cui scribit, & quibus de rebus, qui sumus nos ad illum, quis ille in se: aut enim ignoti sumus, aut noti, amici, aut inimici, leuiter, seu dubiè amici, aut apertè, & arctè; pares, aut impares, & hoc varijs in rebus; genere, fortunis, eruditione, ætate. Tum ille, quo genere, plebeius, aut patritius, honesto, an sordido, qua fortuna, summa, magna, mediocri, infima, nulla; quo rerum statu, liber, an seruus opiniosus, an obscurus, bonæ, an malæ famæ, ociosus, an occupatus, sutor, aut sator, qua eruditione, magna, mediocri, media, Theologus, Iurisconsultus, Medicus, Philosophus, vsu rerum, an secus, quo ingenio, & moribus, tristis, an hilaris, remissus, an seuerus, placidus, an iracundus, humanus, an superciliosus, facilis, an difficilis, acutus, an hebes. Hæc enim vno mentis intuitu facilè percurremus omnia, & momento temporis. Frequenter enim excusandum est, quòd ignotus scribas, aut leuiter amicus, aut tanto viro, aut ei, in quem forsan credideris inimico esse animo; hoc primum purgabis; nam ita fert natura ipsa nostri ingenij, vt resoluta epistola, & lecto scribentis nomine, admiretur, cui scribitur, si ab ignoto, si à leuiter charo, si ab inimico mittatur; ita vel imprudentiæ, vel temeritatis, vel arrogantiæ, vel dementiæ, scribentem, apud inimicum suum statim initio damnat, quo fit vt non tantùm aspernentur litteræ, sed autorem ipsum oderit: itaque eo acrius, si superciliosus sit, aut morosus, & in eum ipsum odij affectum, procliuis, ergo occurrendum: Nam, & in ipso foro, noui oratores, ipsa re cogebantur, ante alia omnia, se loqui, cum dicerent. Sic Cicero pro Sexto Roscio Amerino, quam orationem habuit ad iudices primam, & pro lege Manilia, quæ fuit ad populum: prima. Sumendum igitur principium vel ex te, aut rebus tuis; vel ex illo, aut rebus eius; vel ex re ipsa, de qua scribis; idque tanquam exordiolo. Et te ad

hunc

hunc ferè modum; semper te amasse, & coluisse illum, vbique optimè & sensisse de illo, & dixisse, & dolere, quid tamdiu illi ignotus, aut tenuiter notus fuerit, quem ita sis de ingenio, ac virtute admiratus, aut dolere, quòd in animum eius inciderit ea suspicio de tua in eum voluntate, quum tu amicitiam illam semper inter præcipua tua bona numeraris, alligabis si potest documentum aliquod amicæ tuæ voluntatis erga illum; culpam reijcies in eos, qui vestræ amicitiæ inuiderint, aut in illum ipsum si licet, sed modestè, & sine asperitate; aut in tuam imprudentiam, ac ætatem, aut apertè culpam fateberis, si ita res poscat, pœnitere te, & daturum operam, vt re ipsa sentiat, quemadmodum sis iam affectus erga illum. A rebus tuis, amicitiam communem cum aliquo demonstrabis, aut paternam; Ab illo ingenium, litteras, humanitatem, virtutes, quas in eo admiratus, adduxiße te ad scribendum, vt in conciliatorijs, ignotus es, sed ille homines incredibili humanitate complectitur, aut cupiditate bene faciendi, tum litteræ eius, aut prudentia effecerunt, ne ipse, aut cuiquam eße possit ignotus, aut quemquam putare debeat ignotum sibi, aut ad se nihil pertinere. Idem de potentia, vt duci, vt regi, ad quem tanquam ad asylum accurrendum est; nec discernendum quis notus, quis ignotus, omnes sunt satis noti, qui se illius curæ crediderunt. Efficiendum potissimum, vt magis videamur virtutibus illius adducti, quàm illecti fortuna, & in commendatione virtutum, ne species vlla affectationis, sed id ostendemus, nos habere compertum, vel in nobis, si quo affecti sumus beneficio ab illo, vel audisse ab ijs, qui experti sunt, vel cognouiße nos ipsos, vel vidisse: ita testimonium aliquod afferemus ex opere; vt in viris doctis, ex libris ab eis editis, orationibus habitis, prælectionibus, disputationibus, & ea maximè commemorabimus illius bona, quæ ad rem, de qua scripturi sumus, aptissima fuerunt; vt clementiam, si petimus veniam, humanitatem, amicitiam, liberalitatem, si beneficium, prudentiam, &

probitatem, si consilium. A rebus ipsius, vel à communi amicitia, vt à paterna. A rebus, de quibus scribimus, vt rem esse honestam, doctam, argutam, ideò dignam, de qua illi scribatur: aut necessaria, ideò coactos esse nos ad eum tanquam ad aram confugere; velut, ob fortunas, ad diuitem, ob iustitiam, ad iudicem, ad regem, ad magistratum; maluisse nos vitijs cuiusuis suspicionem subire, tametsi nobis gratissimam, in animo dumtaxat illius, quem nos tanti facimus, quàm non scribere, necessitatem fortissimum esse telum, cui nemo resistat, & honestius est quum id fieri pro altero, aut rem esse eiusmodi, vt quum eam per te nouerint, non te vel temerarium iudicet, qui scripseris, vel confidentem, sed virum haudquaquam malum, & in rebus bonis animosum contra potius iudicaturus esset socordem te si neglexisses. Est etiam apud amicum excusandum, cur de re aliqua scribis, de qua poteras coram agere. Cic. Lucio; Coram me tecum eadem hæc agere sæpè conantem, deterruit pudor quidam penè subrusticus, quæ nunc exponam absens audacius, epistola enim non erubescit. Hæc est prima coitio, quæ vt ille dicit, in Comœdia acerrima est; cætera sunt proniora post hanc, & magis expedita. Ideò prima epistola vehementer est elaborandum, ne apud nouum erga animum in suspicionem veniamus cuiusquam vitij, aut impudentiæ, aut arrogantiæ, aut loquacitatis, aut ostentationis, aut vafriciei, aut putridæ affectionis, aut immodicæ assentionis, & parisiticæ, aut scurrilitatis, aut imperitiæ. Plurimum enim in prima compactione positum est, sicut in vasis teneris adhuc, & mollibus, quum coalescunt. Nec puto quemquam admonendum esse non omnia omnibus congruere; videndum, cui possis admirationem de ipso tuam allegare; cui paternum hospitium, cui curam subditorum; quod si nihil habes, quare scribas excusandum, tum contemplabere quis sit ille, cui scribis; nam sic tota epistola temperatur. Ad fortunatum, & superciliosum reuerentius, modò absit assentatio: ad morosum,

rosum, & asperum, parcius, & leuius: ad rudem, aut bebetem, apertius; ad ingeniosum accuratius, & maiori apparatu, si eo delectatur, & sic se venerari arguit; ad doctum antiquitatem accommodatius, ad occupatum, breuiter, ad ociosum, fusius, si rem non ingratam facturus, ad bilarem lætè, ad humanum minus scrupulosè, & anxiè, ad seuerum subtristè, ad remissum iocosè, ad mæstum, mæstè, ad amicum certum, apertè, & cum magna fiducia, ad incertum dubiè: sed sic, vt se credat diligi, & diligas reuera; hoc lex naturæ, hoc melior naturæ lege Christus iubet: ita vt ingratitudinis ille si se damnet meritò, ni redamet; ad inimicum, vt cogites amicum posse fieri, & apertus semper, paratusque maneat red tus in gratiam, vt absit omnis asperitas, & mansuetudinem quandam animi exerceas etiam in inimicum, & præstabit meminisse professionis nostræ, qua vetamur quemquam odisse, ita vt emendatum illum ostendas cupere te, non perditum, & vitium odisse, amare hominem, ad parem, & charum, simpliciter, ac familiariter; ad minus familiarem, cautius, & comiter citra deiectionem; ad inferiorem humanè, vt non videaris loqui ex alto, sed ex æquo, vel infimo; hoc boni mores suadent, hoc pietas sacrosancta præcipit; exempla erunt vsu facilia. Omnino tollendum est è vita genus illud epistolarum fallax, insulsum, ineptum, quo signa omnia voluntatum confundantur, adeo blandum, & assentatorum, vt nullo penitus modo scribentis possit animus dignosci: quales sunt epistolæ, quæ nominantur aulicæ, & benè educatæ; nam humanus cogitatus tanta mole corporis contextus, impenetrabilis est, & profertur quodam tenui sermone, quod si hic quoque fictus sit penitus, & contectus, quid reliquum sit ad hominem noscendum? qualis erit hominum communicatio, & societas inter se, quum nemo beneuolum, & maleuolum distinguat, & lupum ad se recipiat pro ouicula, aut hanc fugiet: lupi sæuitiam formidans; sed hæc alterius sunt instituti. Iam rebus epistola.

De re-

De rebus Epistolarum.

Epistola quascumque res potest continere, sed nos proprius ad rationem praeceptorum, in aliquot eam genere partiemur, pingui quidem, & rudi Minerua, sed ad captum tironum apposita. Nam vel de rebus ad nos spectantibus loquimur, vel ad eum, cui scribimus; vel ad vtrumque, vel de alienis. Sunt in nobis vt in omnibus hominibus, animus, & corpus sunt externa in animo, mens, in qua iudicium, sagacitas, ingenium, & in hoc, acumen, celeritas, hebetudo, tarditas, eruditio, ruditas, memoria thesaurus eruditionis, & rerum omnium, quae vidimus, quae audiuimus; denique aliquo cepimus sensu, siue exteriori, siue interiori; in eadem facilitas, difficultas, firmitas, imbecillitas; est etiam voluntas, in qua ex petitiones, & fuga rerum, tum bonarum, tum malarum, sub his partibus affectus lati in re praesenti, & tristes, & vtrique in re futura, & praeterita. In corpore, quae ad extremam cutem, color, species, aut deformitas, quae in neruis, robur, aut infirmitas, quae in intimis valetudo, quae ad totum, pulchritudo, aut faeditas; tum quae ad id sustentandũ, victus. Extra nos sunt pecuniae, vestimenta, denique omnia, quae possidentur, honor, dignitas, genus, acta, amici, patria, inimici, infamia, & post nos posteritas. Ergo Epistola vel ad nos pertinet in commemorationem alicuius rei ex ijs, quas diximus, velut in ingenio, enarratio nostrorum studiorum; in memoria gratiarum habitio, vel actio; in voluntate explicatio morum in affectibus, si qua re sumus commoti; in corpore, qua valetudine, in externis, qua fortuna, quid amici pro nobis egerint, aut non egerint, aut inimici nocuerint, aut tentarint. Itaque vel aliquid cupimus in ingenio; sicut auxilium eruditioni, aut prudentiae: in memoria, cognitioni rerum; in voluntate, moribus, aut pietati, quae sunt consultoriae in affectibus beneuolentiam conciliare, quae est conciliatoria, aut fouere, aut augere conseruatam; quae officiosa, aut querelam, vel indignationem apud illum effundimus. In corpore re-

re remedium, aut conseruationem valetudinis, aut firmitatis: vel pertinet ad victum, quæ sunt partim ex consultorijs, partim ex petitorijs, in rebus externis omnes, quibus aliquid cupimus, vocantur Petitoriæ, quæ de pecunia, dignitate, honore, contra inimicum si auxilium imploratur, pro amico autem nominatur Commendatitia. In illo, cui scribimus, aut aliquid eius narramus tantum, aut etiam laudamus, quæ est Panegyrica: aut ad voluptatem, quum iocamur, aut fabellam referimus, quæ illum exhilaret, aut ad commodum eius pertinet, quales sunt præceptoriæ, consultoriæ, hortatoriæ, admonitoriæ, castigatoriæ, gratificatoriæ, de rebus omnibus, de ingenio, de memoria, de corpore, & rebus eius, de externis, quæ sunt consolatoriæ, & incitatoriæ, quæ ad effectus tendunt, & aliæ, quibus affectum aliquem, vel excitare conamur, vel excitatum sedare. Ad vtrumque spectant, quæ de communibus rebus, & de communi eruditione, de communibus negotijs, quales sunt mercatorum, expostulatoriæ, inuectiuæ. Aliena sunt, quum refertur, quid gestum, vel in aliena domo. vel in aliena Republica, quid quis dixerit, egerit, cogitarit, & loquor ad sensum gentilium, nimis iam nobis receptum, atque approbatum, qui præter sua, & amicorum, ciuitatisque publicæ, reliqua à se aliena existimabant esse. Quantò rectiùs, & ad naturam propriùs, senex ille in fabula ad se cruciantem. Homo sum humani à me nihil alienum puto. Admiscentur verò narrationes illiusmodi, omnibus epistolarum generibus, & fiunt mixtæ epistolæ, quæ omnia sunt à me dicta velut exempli gratia. Quis enim aut vniuersa complectatur, aut persequatur singula, quæ sunt infinita? meritoque Philosophi negarunt de singularibus, vtpotè innumeris, esse scientiam. Si nos iam vsum incipiamus tradere, De nostris rebus dicemus modicè, modestè, pudibundè, parcè, vt absit species omnis arrogantiæ, quam ne in maximis quidem viris ferimus, videturque velut venenum, quod res alioqui pulcherrimas superfusum corrumpit. Ad eundem modum si

de inimi-

de iniuria, vel contumelia nostri quærimur, aut omnino verba facimus, ne videamur cæci amore nostri rapi (quod vitium Græci (philantiam) *nominant, contrarium Apollinis præcepto quo admonemur, vt se quisque norit) sed duci iudicio, ita ne multum detrahamus illi, de quo quærimur, dum nobis indulgemus, ne illud audiamus de Satyra, quàm tua peruideas oculis mala lippus iniunctis: Cur in amicorum vitium tàm cernis acutum? Quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius? Ita rem non exagerabimus verborum atrocitate, sed ciuiliter omnia explicabimus, & mansuetè. Scribere verò nos ad illum potissimum dicemus, quod pro summo nostro mutuo amore, libenter curas omneis, cogitationes, affectus, læta, & tristia in illius sinum deponimus: id esse nobis vnicum leuamen anxietudinis. Si petimus, aut rem honestam, aut mediam, nam turpem nec decet, bonum virum petere, nec petitam contendere, honestam, voco consilium, amicitiam, admonitionem in institutionem; mediam verò, & quasi neutram, pecuniam, fauorem, adiumentum pro nobis, aut amicis; adsit in petitione omnis pudor (nam inferiorem se facit quisquis rogat;) sed in alijs rebus, & apud alios, maior, aut minor. Rem honestam liberiùs petemus, & audaciùs, modò ne admisceatur imprudentia, & velut, imperiositas, quædam, tanquam non roges, sed imperes, quod in Bruto culpat M. Tullius: Ostendes cur petas, cur ab eo potissimum; nam si causa non sit petendi videtur res insolens, aut arrogans, aut inepta, & superuacanea petere; velut, si natura, vel auriga, à magno Theologo rogat explicari sibi mysterium Trinitatis, vt ab Augustino traditur, vel Hilario. Tum cur ab eo petas, quod plurimum in eare valeat; scire si illum non negare alijs, minus negaturum tibi amico beneuolo, admiratori. Ad similem modum in conciliatione amicitiæ, esse te admiratorem linguæ Græcæ, & Latinæ, quæ quum in illo sint exactissimæ, cupere esse illi per familiarem, porrò illum tamen esse, vt humanitate illa inexhausta, vniuer-*

sos

ſos ad ſe alliciat, & complectatur. Apud amicum, aut hominem valde humanum, ac facilè, quique ſolet libenter eiuſmodi præbere, quæ nos cupimus breuiùs licebit agere, & ſimplicius, oſtenſa fiducia ex amicitia noſtra, aut illius moribus, quæ fiducia valet, etiam apud leuiter amicos, vt præ nobis feramus magnam beneuolentiam, ex qua oritur huiuſmodi fiducia. Nam indignantur ſæpè numero amici, magnis, & ambitioſis precibus, aliquid ab ſe amicos contendere, ſuſpicantur enim illos non ſatis amare, aut confidere amori mutuo, quod ſi in rebus honeſtiſſimis attigendum, cur petas, & cur ab illo quantò id magis faciendum eſt in re media? in qua erit adhibenda cura paulò maior. Sed id quoque ex perſonis temperandum eſt, eius, ad quem ſcribitur, & qui ſcribit, quippe ſi ſit pater, aut frater, aut cariſſimus, aut qui debet, aut qui ſemper ſolet; nihil opus eſt magno verborum ambitu, niſi res ſint mutatæ, vt duriora, & difficiliora tempora, iactura rei familiaris: te factum minus amabilem, aut quid tale. Diſcipulus incunctanter petit magiſtro, quæ ſunt inſtitutionis; priuatus à magiſtratu, quæ iuris, aut æquitatis, doctus, à potente, vel principe, alimenta otij litterarij. Nam ſi ab his non petat, qui dabunt ſatoreſne, & rhedarij? tum quod doctus adiuuat principem bonis monitis, princeps doctum fauore, ac pecunia, vterque quare plurimum valet. Sin alienus ſit, & non adeo familiaris, oſtende aliquid cur dignus ſis, qui impetres. Et te, quoniam amicus, aut quod amaſti ſemper, aut ad illum maluiſti accurrere, quàm ad alium quemuis, cui mauis, quod tantum amas, vel ob eius probitatem debere hoc tantum beneficium, quam vlli alteri, vel quod plurimum ei debes, ideo plus velis debere; quod eſt ingenui (ſicut Cic. ait) animi, aut quoniam debere omnia, graue eſt, malle te bonis debere, quam indignis, ita enim fit leuius; aut ſi in eum tua villa extant beneficia, leuiter admoneas, & parcè, citra exprobrationem, declara quantum te deuinciet, quantam habiturus ſis ſemper gratiam, quomodo obſeruaturus

uaturus tempus, vt remuneret si qua possis, non solere te ingratum esse, vel minimis beneficijs, aut officijs, quantò minus futurum in hoc tanto, aut tali tempore. Nam petentis gratitudo vehementer elicet dantis benignitatem. Si cui opus fuerit habet ea, quæ sunt in persona. Petimus propter genus, propter patriam, propter communionem studiorum, propter magistratum, propter amicos, propter inimicos, præsertim communes, hoc se rogare quo eget, vt communium inimicorum audaciam compescat, & calumnias retundas, quod est telum acerrimum, animo præsertim affecto. Tàm ex causa te hoc petere in alimenta studiorum liberorum, coniugis, aut amici pauperis. Ex illo nosse te liberalitatem eius, præsertim in eos, qui ob eiusmodi causas petunt, illum scire, quid sit studere, quot rebus sit opus, aut quid sit familiam sustinere, ideò didicisse miseris succurrere, non ignarum mali: denique si nihil sit in nobis dignum, ob quod petamus, illum certè esse dignum, quæ det, hoc & fore pium honorificum, laudabilem, hoc semper studuisse, in hoc subijsse tot labores, parasse tot opes, vt plurimis prodesset. Et hæc dicentur ambitioso, reuerenter; graui contractè; læto fusius, & hilarius, sic tamen, vt ne nimium miseriam nostram videamur velle ostentare, & quasi clamare, dignos esse non misericordia, vt existimemur imbecilles nimis, atque impotenter ferre nostras res asperas, sed obniti, & reluctari, quantum possumus premi tamen interdum ab illis, atque vrgeri, sic enim natura fert, vt minus misereamur eorum, quos abijcere se in aduersitate cernimus, & nimis lamentari suam fortunam, tanquam rem indignissimam patiantur; ita semper honestiores sunt pro alio lachrymæ, quàm pro nobis ipsis, nisi fortè ignosci nobis precamur.

De Epistolis Commendatitijs.

Pro alio, quum petimus, si argumentum est simile superioribus ad eundem ferè modum tractatur, quo docuimus. Commen-

mendationis verò hæc sunt præcepta. Primum omnium, vt dignum ostendamus hunc esse illius gratia, & fauore, dignus sit vel ex commendato, vel ex nobis qui commendamus; vel ex eo, ad quem scribimus. Ex commendato, si demonstremus in eo esse aliquid, propter quod mereatur diligi, percurrendum per ea, quæ in persona posuit nempe genus, quia nobilis; patriam, quia Romanus, ingenium, quia festius, acutus, Græcus, Latinus, Musicus, Philosophus, Theologus; vir prudens, & multis in negotijs versatus animum, quia probus, modestus, moderatus, & cum primis gratus, si quid ei benefeceris tum corpus quod agilis, celer, formosus, robustus. Iam externa, quod prædiatus, pecuniosus, gratiosum apud regem, apud multitudinem, apud magistratus. Et accommodanda sunt hæc moribus, atque vsui illius, delectatus cognitione veteris memoriæ, est eius peritissimus, claritate generis, hic est nobilis; studio armorum, fortis, robustus, exercitatus, sic nonnonquam commendatur nugator nugatori; aleator, aleatori; commessator, commessatori; compotator, compotatori, habet multos agros hic agricola; componit, hic optimus librarius; si æger ministros ad manus hic diligens, & fidelis, & is, qui super illum dilexit, admiratus est, appetiuit; natura enim diligimus illos, à quibus amore sumus prouocati. Solent illa addi: talem esse, vt si proprius cognouerit, sis nobis habiturus gratiam, quò talem sibi hominem conciliamus; non vereri nos, ne mendaces in huius laudibus deprehendamur, neve incutiant nobis aliena peccata pudorem cautos nos esse in laudando, non censuisse nisi tales commendare, eo quod pœniteat eorum, quos sua commendatione esset complexus; multo minus huius, quin, & hunc omnes superaturum: aut non esse, hunc, huius, aut illius similem, commendati quidem, sed commendatione indignissimi, in illo cæpisse nos documenti, in quales domum commendari conueniat. Ad eandem modum alia ornamenta, quæ vnusquisque dato exemplo excogitare sibi

po-

poterit, vsque ipse plurima suggeret. Et nostra parte, si nos ille amat, cui scribimus, nec fictè sufficiat aperire, illum, cuius causa laboramus, charum nobis esse, & illius negotium magnæ curæ; exponitur sæpè amoris causa, tum vt ille facilius hoc credat, velut intercedere vetus hospitum multa, vltro, & citrò beneficia, vel officias affectum à nobis beneficijs, gratissimum se præbuisse, nos eo vti familiariter, compluribus locis, præfuisse nonnunquam, vt eisdem de rebus ab illo diligatur, & suum iudicium adiungat nostro, præsertim si quid ille nobis in iudicando tribuit; sin minus, afferemus testimonium eius, cui magnam ille fidem habet; clarus est nobis de eloquentia, de ingenio, quod ille, si quid me credis, posse in hoc censere; habent innumeras litteras Latinas iuxta, & Græcas nouas, vt neminem videas Paulum, aut Budæum, quem possis huic anteponere, aut etiam conferre. Solent illa quoque inferri: in hoc hominem intelligam, quantum me ames, quanti me facias da quæso operam, vt hic quam primum, quam maximas mihi pro commendatione hac gratias agat habeatque; caue credas hanc esse ex vulgaribus commendationibus; non vt alium quemuis tibi commendo huic, sed vt ex me gentium commendarem, ideoque, & mea ipsius manu hac epistola exaraui, quod facere consueui rarius, omnes quibus tecum est negotium futurum, ad me accurrunt, quod sciant quanta inter nos beneuolentia intercedat, at quanti ego te faciam, vel tu me; suspicantur plurimum me apud te valere, quod eos credere facile patior, & ne hunc errorem eximam, qui est mihi gratissimus, atque honorificentissimus, nemini epistolas commendatitias negare possum, petent ad te. Habent principes, & potentes viri signa quædam inter se, quibus dignoscunt, quàm veræ ex animo commendent, qui scribit: nam sæpè commendationes dantur importunis precibus, non amicitiæ, aut dignitati personæ, nec licet interdum recusare; vnde sunt illa, Rogatus rogo, Afficio te molestia, quoniam affectus ipse prior; tu

quid

*quid facto ſit opus videris; multum huic homini debes, qui, ſic cupit tibi eſſe commendatus, vt odio me necarit, donec id extunderet: tanti ſe æſtimat, quum ego diu repugnarim: hæc ſigna epiſtolaria, & Græcis olim, & Latinis hominibus fuerunt in vſu. Græcis (*lugthimata epiſtogimaia*) nominant, ſicut eſt apud Gregorium Magnum. Cicero etiam ad Q. Valerium lib 13. Adijcitur non rarò commendatio rei potiùs, quàm hominis vt quod habeat negotium, iuſtum, pium, illi, cui commendatur magnificum, glorioſum plurimis vtile, Reipublicæ ſalutare, ac neceſſarium; nos magis laborare in hoc, illius ad quem ſcribimus cura, quàm eius quem commendamus, fore eam rem illi honorificam, ac fructuoſam eo beneficio ingentem ipſi fauorem, ac beneuolentiam, vel vtilitatem parari, aut ipſi eidem, aut ijs, quibus optimè cupiat, nempè liberis, propinquis, affinibus, ciuibus; declarabimus quid poſſit is quem commendamus, ſuo loco efficere, quid ſoleat, quid eius parentes, aut propinqui, qui alij eiuſdem ordinis aut nationis. Si nos ſumus illi, cui ſcribimus charißimi, aut non leuis momenti, nequaquam opus eſt prolixa epiſtola, & accurata breues quidem, velut codicilli, & tanquam teſtificatio iudicij, ac voluntatis noſtræ ſuffecerit. Sin ſecus, paulo pluribus erit diſſerendum, & preces addendæ, & promißio repenſandi beneficij, quum vſus poſcat. Exempla commendatitiarum ſunt apud Ciceronem, & Plinium creberrima.*

De rebus eius, ad quem ſcribimus.

IN alterius rebus ſic ſemper ſcribendum, vt videantur nobis curæ eſſe. Si tantummodo narras nullo id eam rem apparatu, vel arte opus fuerit ſimpliciter id poteſt expediri. Si laudas, veriſimiliter id facito, & ea laudato, quæ ſint illi tanquam ſtimulus ad virtutem. Nam inuenire eſt ingenia nonnulla, quæ laude ad præclara opera incitantur, iſtis adhiberi laudem expediet; vt ferunt, equum plus pingueſcere, ſi plana manu dor-

sum, & clunes eius demulceas quàm pabulo. Sunt contra alij, qui accepta laude, velut mercede, ab opere desistunt; illis proderit laudatio, his castigatio, vel reprehensio. Sed quum rem illi charam laudamus, licebit nobis esse benignioribus, & tamen ea res existimationi nostræ nocitura non est, nec laudatæ rei, vt filio, vel amico. Fabellæ, aut gestæ rei narratio, festiuitate condientur, vt multum absit à cotburno, & figuris historicis, repetit leui lapsu, vt placidus riuulus, non rapietur, vt torrens; nec intonabit classicum, etiamsi bella referat. Quid in iocis sequendum docuit Cicero lib. 2. de Prætore, & de Officijs 1. Est & caput apud Quinct. de risu; item apud eundem Ciceronem in libris de Oratore. Debet à iocis abesse omnis scurrilitas, ne sordidi sint, & putridi; procacitas etiam, & petulantia, ne virulentia sit magis, quàm iocus, neu in miserum, & calamitosum simus dicaces, neue in probum, & grauem virum nihil est facilius, quàm in quemuis dicta dicere: sed id non est cordati hominis, & educati, ingenuè. Debent ergo adesse ioci, elegantia, vrbanitas, acumen, & facetiæ, in quibus est sedes risus, nam in alijs admiratio potius est, aut delectatio. Longa res est, de singulis horum præcipere, & hoc loco, quàm rem negat Cicero arte tradi posse, quod planè ita est: quippe tametsi paratur non nihil, vel exercitatione, vel lectione, tamen maxima pars naturæ est manus, idcirco cognoscat se quisque, & si ad id non est natus, ne tentent quidem, sequitur enim necessariò, vt ipse sis ridiculus, si non sint tua. Qua de causa Demosthenes, cum putant negatam fuisse hanc facultatem, nunquam quòd iocum videri vellet, orationibus suis admiscuit. Et ex facetijs sunt aliæ breues, quæ in verbo vno, vel duobus, certè paucis, sunt sitæ, quæ dicta nuncupamus, aliæ fusè in narratione, atque explicatione rei cuiuspiam. Illud prius genus à paucis intelligitur, nisi acuto ingenio; unde vetus illud: Perdidi dictum puto, non intellexi; posterius illud imperitis auribus aptus est. Sunt qui iocum nec dicere possint,

sint, nec ferre. Et quoniam, vel superbi humani ingenij, vel generositate, nemo facilè fert alium superiorem; hæque omnes epistolæ, præceptoria, admonitoria, consultoria, adhortatoria, castigatoria, obiurgatoria, tanquam ex alto, loquuntur; ideò considerandum accuratè qui scribat, cui, qua de re. Si receptore superior, nihil necessaria erit præmollitio, aut dulcoratio, tanquam si senex, & prudens admoneat puerum, aut præceptor discipulum castiget, vel etiam obiurget; vel pater filium, vel frater natu maior fratrem minorem, vel pupillum tutor, vel princeps subditos, aut priuatos magistratus, modò superior. Nam obiurgari Pop. Romanum à Censore licebit à quæstore, aut Aedile, nescio an liceret. Sed fit interdum publici boni gratia, qui est validissimus prætextus. Sin verò par admoneat parem, vel si superior inferiorem, vel par, aut inferior in vna re, superiorem in alia; vel contra; quemadmodum Senex probus iuuenem nobilem, aut locupletem, vel doctus Theologus, indoctum Episcopum: hic lenimentis opus erit. Considerandum ergo, vt dixi, qui scribat, vnde sumuntur lenimenta: non esse mirandum si senex, & toto anno versatus in ea re, de qua agitur admoneat iuuenem: sic illum minores se, quandoque admoniturum se id dicere facere pro publico munere, quippe qui sit Concionator, aut Magistratus, aut Curio. Tum te quod illi, cui scribis, non posse reticere, quum sit amicus paternus, quum sit velut tuæ curæ commißus, pro necessitudine patris, & tuæ. Ab ingenio non posse te adductum tanta indole, & acumen ingenij aliter efficere, quin admoneas, quin consulas, quæ ad soluendum numeris omnibus tale ingenium pertineant, & desiderari tantum hoc ad summum ingenium, rogare te, vt id quoque præstet, quo magnum quid, & admirabile in eo videamus. Sic in corpore, formam illius speciosissimam, quæ est velut muta commendatio impulisse te, vt cætera velis videre conformia, & digna illa pulchritudine tàm corporis, quàm fortunæ, vel adductum te miseratio-

ne si distorti, & deformis fuerit corporis, vt cupias illam ingenti pulchritudine animi, deformitatem illam corporis pensare, & quasi obtegere; tantò etiam futuram admirabiliorem animi pulchritudinem, quantò fuerit in vase fœdiore; vt pretiosam gemmam in plumbo, thesaurum in fictilibus; sic Aesopum, & Socratem, & Epictetum in maximo pretio fuisse. A rebus vitæ; optare te, vt tantæ fortunæ respondeant cætera; aut contrà, ne desit animus, quum desit fortuna. Ostensio vitij grauior est multò. Quidam apertam reprehensionem non ferunt, rectam non sentiunt, laudes figuratas, & de suis ipsorum vitijs accipiunt, & agnoscunt, tanta est in eis suimet ignoratio. Sunt nonnulli eo acumine, vt omnia quorsum dirigantur intelligant; sed reprehendi se tamen nolunt, alij facilè patiuntur reprehendi se, atque obiurgati, sed non à quouis; planè varijs ingenijs, vt corporibus, varia est adhibenda medicina; quod animaduertimus etiam ab Apostolis ipsis factitatum, in studio illo tàm ardenti obtemperandi Deo non placendi hominibus. Qui simpliciter potest sanari, cum eo simpliciter agendum. Si laus de virtute, quam non habet, prodest, laudetur; quales sunt nonnulli Principum, & potentum, & doctorum, atque ingeniosiorum hominum. Si non à quouis admoneri se patitur, nec tu satis magna authoritate fultus, inducas maiorem: dic esse viros graues, qui cum in eo magna, & multa bona admirentur, hoc vel illud requiratur, esse qui dolent illum exceptione laudari: te verò suscepisse illorum negotium, vt ad eum sententias eorum proferens, quòd sit tibi, cum ipso necessitudo, quòd frequenter scribas, aut quòd sis coniunctus, consanguineus, affinis verus., sodalis, condiscipulus, conterraneus, ciuis subditus, cliens, vetus assecla; aut horum filius, vel alioqui necessarius. Sin laudibus insolescit, ac fit insanior, atque ad opertam admonitionem est velut asinus ad lyram, si omninò curæ est tibi eius emendatio, rumpe quod aperire non potes, & disseca, quod nequis dissoluere, simpli-

pliciter apertèque obiurgatum certè functus fueris tuo munere; aut ſi periculum adeundum eſt, quid amplius, aut magnificentius quàm pro optima cauſa? licebit rationes oſtendere, quibus impulſus es ad hoc agendum, vt chirurgi declarant, cur aliquid in ægro corpore vrendum, aut ſecandum; ſit nihil omnino à te, ſed vel ab illo, vel à rebus; quod ſit tàm carus, quod tibi commendatus tuæ curæ creditus, vel à parentibus, vel à Chriſto, vel à ciuitate; vt mallis illum tibi inimicum, quem non omninò bene monuiſſe. A rebus, quod illud eius vitium damno ſit multis, quum ſit Epiſcopus, Curio, Magiſtratus, Rex & in Chriſtiana religione; modò adſit modeſtia, & præſcriptum illud Domini de fraterna correctione, nemo, non ſatis habet iuris in quemuis alium fratrem. Nam ſi inter eas anguſtias verſemur, vt difficile ſit gratum temperamentum obſeruare, habemus Apoſtolorum exemplum ex ſchola Chriſti, qui rectè ingreſſi, Deo curabant approbari ſe, quemcumque mortalium oſtenderent. Quod ſi omninò profuturus non es, ſed magis irritatione tua es tibi nociturus, & alijs, conſultius erit Camarinam non mouere non ſolum ex gentilium præceptis, quorum illud eſt. Fruſtra autem niti, neque aliud ſe fatigando, niſi odium quærere extremæ dementiæ eſt; verùm etiam exemplo, & dictis Senatoris non eſt prætermittendum, quin aliquid ſemper dulcedinis amaritudini, admonitionis admiſceamus, idque à laudibus illius, cætera adeſſe abundè, præter hoc dolendum ſi natura nihil vndique feciſſet abſolutum, quis non miſereatur tale vitium in tali ingenio, aut corpore, aut nobilitate, aut fortunis? Habent conſolationes ſuum locum, vt alia penè omnia, quæ hìc diximus, ſed quandoquidem ex ſingulis delibamus, de illis quoque eſt aliquid attingendum. Sumitur ergo conſolatio vel ab eo, quem conſolamur; non eſſe iſtius generis, non decrepitum ingenium, vetus ſtudium philoſophiæ, non probum, & pium, non magiſtratum, non principem, ſe affligtare. Vel ex rebus, amiſſam rem non tanti

 eſſe,

esse, vt dolorem afferat; non esse amissam, sed intermissam, non perditam, sed profectam nondum esse amissam penitus, & deploratam, sustineamus nos, & expectemus exitum, ne quod sapiens consulit; miseri simus ante tempus, multa aliter ceciderunt, quem metuebamus; quàm plura sunt, quæ quam nos terrent, quæ vrgent: ipsum velut patrem, filium, aut necessarium ægrè ferre, sic mœrere absentia, vel casum, vel interitum; illi nihil mali contigisse, imò liberatum ab asperis, & insuauibus vitæ rebus profectum ad beatitudinem sempiternam, vti spes est de vita sanctè, & piè transacta, vel de genere mortis tàm religioso; itaque non illius causa suscipi dolorem hunc, sed nostra; nec ostendere nos illum amare, sed nos ipsos, optimum illi fuisse mori, antequam fieret peior, exosus erat plurimis, aut miser morbis, egestate, infamia, aut periculum euidens de his magnum metus de illius moribus, aut tunc opportunissimum mori, quum iucundissimum viuere, aut eo tempore, quum nihil erat amplius visurus boni, propter conditionem, vel publicæ fortunæ, vel priuatæ. Iam ex comparatione rei cum homine, non est regis dolere pecuniam amissam, à quo animi magnitudinem, contemptum pecuniæ, tanquam ab exemplari quodam, cæteros conuenit doceri, vel eum facilè recuperaturum quod amiserit, alios non item, non esse magni viri, non philosophi, frangi humanis casibus, flere filiorum mortem, quum sciat genitos esse mortales, & casum amicorum: postremò si gentilis dixit; Placeat homini quidquid Deo placuit, num non equius, & à Christiano cogitari, dici præstari? non decet humanam excellentiam inferiorem facere se ijs rebus, quarum natura est domina; hoc enim est, ex regina fieri ancillam: Ex animo eius, superfluus est dolor, ex quo nullum peti potest remedium, consilium vnde petitur violentia doloris, perturbari. Tum exempla adducenda eorum, qui sapienter, qui fortiter pertulerunt impetus fortunæ; ne hoc factum videatur, vel impossibile, vel difficile. Sed transeamus

mus

mus ad alia. Ea, quæ ad vtrumque spectant, eo temperamento tractabuntur, vt erga nostra, præstemus modestiam, erga aliena curam, fidem, diligentiam, amorem. Sunt tamen hic expostulatoriæ, & inuectiuæ: Expostulamus non rectè esse quid ab aliquo actum, potissimè erga nos, aut res nobis charas, in quo genere imperiosum est nimis malefactum dicere, & rem atrocitate verborum insectari: ciuilitatis verò, & comitatis causam addere cur quæraris, cui illud rectè factum non sit, & huc se oratio conuertat, vt velis in posterum non fieri, magisque sollicitus videaris esse de futuro, quàm dolere de præterito. Sed expostulatione continetur exprobatio, turpis quidem illa, & vix tolerabilis, etiam quàm maximè necessaria. Ideò auersa est vna gratiarum à duabus, reliquæ illam spectant; per quod significatur meminisse debere, qui accipiat; obliuisci qui dedit. Sed interdum compellit nos ingratitudo aliena ad exprobrandum, vel pertractos necessitate, vel dolore. Itaque si erit moderanda res, vt nimium beneficium tuum amplifices; voluntatem potius, & animum benefaciendi declares ingentem fuisse. Si ita libet, commoueri te, quòd huic tuo animo, animus illius non respondeat, præsertim quum tu egeas, & illi adsit copia gratiæ referendæ; aut quod meminerit beneficij, qui tacuerit, qui dissimularit, quum de honore, aut commodis tuis ageretur: seu, quid omnium indignissimum, & pro beneficio maleficium reposuerit, qui læserit adiutus. Expendendum cuiusmodi fuerit beneficium; nam quæ ad animum spectant, eruditio, consilia, educatio minora habentur vulgo, quàm quæ ad corpus, aut fortunas, quum maiora sint reuera, & honestiùs exprobrentur; maiorique ingratitudine, se alligat, qui præceptori, aut educatori gratiam non refert, si potest, quàm qui illi, à quo est locupletatus. Illud quoque diligenter cauendum, ne quis vitio communi æstimandis suis beneficijs fallatur: hoc enim non natura indidit, sed praua consuetudo, vt vnicuique sua videantur magna, & pulcherrima, aliena non

item. In exprobratione, minuri subtractarum se sua beneficia, non est viro dignum; sed potius se non fore ingrati similem, nec illius vitio immutatum iri suam probitatem: sed daturum operam, vt non minus posthac sit bonus, & beneficus; quin illi etiam benefacturum, quoties existimarit beneficijs suis illi fore opus. Inuectiuæ, si ad infectionem vitij, aliosque ab eo genere vitæ deterrendos parantur, ferendæ sunt, alioqui non video, quid iuuet acerba rabie congerere conuicia, & maledicta, caninamque facundiam exercere, iuxta verbum Appij Claudij: Ergo mordeat vitia, homini quantum fieri poterit parcat interdum propter vitium, impetitur homo præsertim obfuturus, nisi coerceatur, vt impius, vt hæreticus, tyrannus, latro, veneficus, fænerator, fur, corruptor eduliorum, calumniator, seditiosus, imperitus, aut malus institutor. Colore hoc excusantur tot orationes Ciceronis in Pisonem, Gabinum, Verrem, Vaticinium, Catilinam: M. Antonium; tot Demosthenis in Philippum, Aeschinem, Midiam; idcirco ad ea commoda, videatur dirigi tota oratio, quæ exigere conamur illo homine deijciendo, velut nobis charissima sint, ac curæ maximæ religio, patria, ciues, litteræ, disciplinæ. Res, quæ ad vtrumque spectant, sicut fide, ac sedulitate sunt tractandæ, ita, & scribendæ quoque, vt hæ virtutes in illis eluceant, quemadmodum nullam conuenit esse epistolam, in qua non virtus aliqua animi, & grata quædam indoles existat, & quasi se proferat, alibi ingenuus pudor, alibi reuerentias, aliàs comitas, aliàs humana quædam, & moderata grauitas, tum fiducia erga amicum, fides, beneuolentia, honesti respectus, etiam aduersus inimicos, placiditas, & animi quædam æquitas. Vehementer cauendum est, ne qua epistola offendamus, id namque altissimè insidet, propterea quod epistola nuda est omninò, ac patronis destituta; purgator, lenitor nullus ei adest; illi autem relegando augetur vulnus, & maledictum interpretando, fit acerbius, nemoque est, qui non indulgeat suis doloribus, eoque

multò

multò esse maiores arbitraretur, vt sua sunt cuique carissima. Sic vide arctissimas amicitias, vno ambiguæ epistolæ verbulo diremptas; Quæ à me de rebus medijs sint dicta vi in virtute, & vitio, quid sentire, dudum aperui. Res alienas sub narratione licebit comprehendere.

DE RESPONSIONIBVS.

D*Vo sunt in respondendo spectanda potissimum, quæ scripta sunt ab eo, cui respondeamus, & quo animo. Possunt enim res esse malæ, aut parum rectæ in animo bono, tunc condimentum eiusmodi, vt facilè condulceret amaritudinem rerum, laudabitur animus, res ipsas pro illo excusabimus, nec res posse nobis molestas esse, quarum talis sit fons, à quo dimanent mentem videlicet, & leniter, atque amicè admonebimus, vt verbis paulò deinceps circumspectiùs vtatur, ne tàm integer animus, à sinistrè interpretantibus, per verba parum cautè ab eo prolata, gratiam suam amittat. Sin res sint bonæ, dissimili animo, quid oberit animum ex rebus censere? Itaque dicemus non dubitare nos de animo, quandoquidem inditia, nempe res ipsas tale intuemur, hic res commendabuntur. Quod factum est à Cicerone in epistola quadam ad M. Antonium de restitutione Sexti Clodij, & de liberis P. Clodij. Res si sint in nostram vtilitatem, agemus gratias, & agnoscemus amici partes, & sapientis consultoris; si in rem illius, & de nobis est dicendum, id fiat parcè omninò, ac modicè; nam illud Trasonicum est; Orna munus verbis. Conuenit huic loco verborum quædam comitas; illum, cui damus, maiora esse promeritum, dolere nos quòd tàm effusè, tamque ambitiosè simus rogati; hoc solùm facere, quod nihil magis liceuit, vel per facultatem nostram, vel per illius voluntatem, quo schemate vtitur nonnunqaam Plinius Iunior, vt de Cornelia, & de filia Quintiliani; prorsus de nobis ipsis dicemus modicè, ac moderatè, & nostras laudes extenuabimus, vt re*

vera

vera mortalium omnium bona perexigua sunt, & pertenuia. Quæ verò nobis tribuentur, referemur, vel in benignitatem dicentis, vel beneuolentiam erga nos; quod habeamus vitia, hæc esse nostra propria, quæ autem bona, esse Domini; magis testabimur, nos laudantis probare animum, quàm iudicium: haud falso amorem fingi cæcum; probitatem illius omnino, æqui boni facere, atque etiam laudare nulla laude digna, quod si is error amicitiam nobis, & beneuolentiam eiusdem viri conciliarit, seruetur sanè per nos, neque eximatur causa rei adeò nobis gratæ, malle nos ipsum in partem falli, quàm in contrariam deceptum sentire Interdum pudoris est ingenui, nihil penitus ad laudationem respondere, præsertim si quæ sunt aliæ, de quibus scribi possit. Sin res ad neutrum spectent, aut sint leuiculæ, declarabimus gauisos esse nos illa cognouisse, nisi eiusmodi sint, quæ acritudinem animi citent, vt de bellis interim agemus gratias, vt D. Bruto Cicero, quòd non passus sit etiam leuicula illa à se ignorari. Vicissim, & nos scribemus ea, quorum est ipse cognoscendi auidus, vt litterato de litteris, alijs de bellis, alijs de rebus magnis, inusitatis, ridiculis, vt erit cuiusque vel studium, vel ingenium Inuectiuæ, ac maledicæ epistolæ, vel in totum respondendum nihil est, vel non illi eo, vbi est reddita, sed sedata commotione illa animi, & refrigerato ardore, illo perturbationis, tum expendendum, quid obyciatur, & quibus de causis. Si meritò reprehendimur, non solùm parata est venia, sed laus etiam confitenti delictum, & cognoscenti, quum licuisset defendere; si immeritò, magna quæritur ex animi moderatione commendatio, quòd non remorderis morsus; habitu rationem patefacere, cur quidquam vel feceris, vel dixeris verso siue præter fluere. Si quis ostendat retineri se modestia Christiana, ne maledicta regerat, & spectare potius quid se deceat, quàm quid illud; rem faciet pulcherrimam, modò ita sentiat, ne aliud gerat clausum corde, aliud ore apertum. Christus non fallitur, cui mentes nostræ

sunt

ſunt perſpicuæ: nec eſt quidquam æquè generoſi pectoris, vti remittere iniuriam: Chriſtianis certè exemplum ſit Chriſtus, & ingenti mercede; nam ſic quoque remittuntur noſtra ſcelera à Deo. Porrò quemadmodum epiſtolis moderata quædam comitas ſuaue condimentum præbet, ita redundantia comitatu, palatis quidem ſanis, inſulſa eſt penitus, ac ingrata.

DE PARTIBVS EPISTOLÆ.

QVòd oporteret ſignificari Epiſtola, & eum qui mitteret, & eum cui mitteretur: idcirco Latini, & Græci omnes ſtatim initio, ſcribentis, & eius, cui ſcriberent, nomen ponebant prius eius, qui ſcriberet, hoc enim natura prius eſt iudicari quis faciat, quàm cui. Nam ſalutationem illam, Parmenionem ſummum ſuum plurima ſalute impertit Gnato; vel metrum excuſat, vel paraſitica conſuetudo, quæ etiam illic ſicut in alijs omnibus, ad riſum captandum ludebat, Donatus comitem eſſe dicit, ac feſtiuum, & paraſiticæ elegantiæ. Sic etiam in Perſa Plauti, Salutem dicit Toxilo Timarbides, & familiæ. Nec minus eſt paraſiticum Domitiano Martialis S. vel certè inſolentiſſimæ arrogantiæ principis, qui id exigebat. Excuſat Auſonius ad Paulinum, quòd, nomen illius præpoſuit ſuo; Paulino Auſonius, metrum ſic ſuaſit vt eſſes: Tu prior, & nomen progrederere meum. Nomen in calce Epiſtolæ ſcribere, natum eſt ex ſubſcriptionibus, quas olim Principes addebant diplomatibus, quarum meminit Suetonius in Nerone. Poſt vbi acrius inuaſit animos oſtentatio nobilitatis, vnuſquiſque affectauit videri ortus regio ſanguine, & regios mores vſurpare tanquam ſibi gentiles, & patrios. Alij exiſtimant moderationis eſſe, poſtremo ſe loco nominari; quàm fatuè, quaſi minus honeſtum ſit quidquid vltimum. Nonne animo legentis primum omnium occurrit, qui ſcribit? quod ſi penitus poſtremus eſſe cupit, ne ponat initio vel ego, vel verbum primæ perſonæ. Sed hæc ſunt ineptiſſi-

ma,

ma, quæ conantur rerum naturam inuertere, natura enim primùm in quocumque opere facientem constituit. Quæso, quid absurditatis habet si is primum occurrat oculis, qui primus occurrit animo, & cogitationi? Imò quantumcumque abscondas te, & in angulum chartæ secedas, resoluta epistola statim à primo legeris, nisi iam ante sciat, qui legit, à quo mittatur. Epithetis parcebant prorsum, addebant solus, si quid muneris gereret, & cui scribebatur, & qui scribebat. M. Cicero Imp. Gn. Pompeiano Magno Proconsulis. M. Brutus, & C. Cassius prætores, M. Antonio Consuli, Cicero decimatertia Philippica litteras recitans. M. Antonium, Antonius Hircio, & Cæsari; neque se Imperatorem, nec Hircium consulem, nec proprætore Cæsarem satis quidem hæc scire. Deponere alienum nomen ipse maluit, quàm illis suum reddere. Ab aliis adiectis abstinebatur prorsum. Itaque nos vsurpabimus nostra, quæ sunt professionis, aut functionis; Senatori, Consuli. Quæstori, Episcopo, Presbytero, Curioni; cætera ex praua consuetudine risum potius, aut fastidium mouent, quàm ornant. Quid, quod præstabilius est tantùm illum existimari, vt appositis non sit opus? in tanta claritudine nominum, superflua sunt illa, vtraque lingua doctissimo Theologo, summo viro clarissimo; neque enim libris M. Tullij, adijcit quisquam Oratoris facundissimi, vel Aristotiles Philosophi acutissimi. Itaque deprehensum est nihil esse grauius, aut decentius, quàm ad Cæsarem sine adiecto scribere, aut de rege, quod à pudentibus, & ingeniosis viris valde probatur. Quintiliani, & Plinij temporibus, cæpit recipi mos, vt omnibus ferè, nisi apertè essent inimici, adderetur Suo Martialis de charta epistolari; Ceu Leuiter noto, seu caro missa sodali. Omnes ista suos charta vocare solet. Prisci tantummodo filios, aut vxorem, aut seruos, aut libertos dixerunt suos, vt Cicero Terentiæ suæ; Tuliolæ suæ; Tironi suo. Sunt inter homines amicitia coniunctissimos, quædam interdum amoris significationes, etenim beneuolentia, tanquam ignis

sæpe-

sæpenumero cohiberi nequit, quo minus foras se proferat, & patefaciat: vt Gonzalus Tamæyus Hugutiono vnicè caro, Idiaqueus Hieronymo Augustino dimidio animi sui Stracelius Crucio.

Et quod de animo Aristoteles dixit, alteri ipsi. Exitur ad allusiones veteris memoriæ, de fabulis, aut histotijs petitas Hier. Ruffaldus Viui Ionathæ suo, Patus Barchero Achati suo, Theseo, Pyladi suo Similes quoque allusiones ad alia rerum genera possunt tuansire. Nic Borbonius Gulielmo Budæo Varroni huius ætatis. Astudillus Io. Galidæ alteri Aristoteli. Bonamicus Alciato, idest Vlpiano ipsi. Regi Polus P. Bembo pollystori non multo M. Tull. facundia minori. Valius Ia. Sa. M. Catoni integritate propè pari (non moderanda sunt immodica) pene dixerim alteri Paulo. Quæ si rarò ponantur, & ad dignos, tum ab ijs, qui credantur posse iudicare plurimum afferunt authoritatis illi, ad quem scribuntur; sumuntur enim ceu quædam testimonia: Sed periculum est, ne hæc, sicuti alia omnia honoris signa, vel ambitione, vel peruersitate ingeniorum, ad indignos transferantur, & prorsus fidem amittant. Amoris autem notæ, magis salutationi, quàm superscriptioni congruunt, ne frigidæ, atque ineptæ videantur plerisque, quorum natura fert, vt solis suis capiantur aliena eis sordeant. Alteræ quoque illæ existimationis, & dignitatis, inuidiæ sunt obiectæ; quæ res præclaras solita est superinuadere, ac arrodere. Sed nomina tum dignitatum, & munerum publicorum diligentiùs sunt ad amicos in superscriptione, & explicatiùs ponenda, quàm in salutatione: intus enim non sumus soli, & grata est vtrique simplex illa, atque extra fuerit omnium familiaritas; foris verò multos habemus spectatores oculos, & censores, quibus est satisfaciendum. Sed nos reliqua propositi exequamur. Porrò autem vt comitatis est, imò verò humanitatis in congressibus salutare, ita statim post nomina, bene precabantur. Latini optabant salutem, Salutem

tem

tem dicit, Salutem P. dicit S. dicit P. Græci alias (eiptakin *) &* (eudiakin,) *quasi felicitatem, alias* (chairki,) *quasi gaudere. Romanus salutem dicit, & initio statim, bonum verbum Salutis bonum erat omen sermonis. Pro salute vtuntur nonnulli ritu Apostolico, gratia, & pace Domini Iesu, quæ profectò salutem omnem exuperat, nec quidquam potest homini optari salubrius. Licebit, nonnunquam, & alia precari ex argumenti Epistolæ; vt bonam mentem, bonam frugem, senectam fælicem, prosperum coniugium, sicuti est apud Horatium, Celso gaudere, & bene rem gerere Albino vano. Musa rogata refer socio, comitique Neronis. Frequens admodum illum, & iam vetus; Si vales bene est à Seneca conuertitur. Si philosopharis bene est, valere enim hoc demum est, sine hoc æger est animus, corpus quoque, & si magnas habet vires, non aliter quàm furiosi, aut phrenetici validum est; & alia epistola. Si vales, & te dignum putas, qui aliquando sim tuus, gaudeo. Illa verò manum oscula, pro salute, obedientiam, & summissionem, & eiusmodi barbarica sunt; vel imperitiæ, vel arrogantiæ, quid enim illa optas pro salute, vt tu manus illius osculere? egregia profectò salus, & magnopere expetenda. Sunt apud Ouidium genera quædam salutationum festiua, & arguta, vt, Quam nisi tu dederis caritura est ipsa salutem: Mittit Amazonio Cressa puella viro. Mittit, & optat amans, quo mittitur ire salutem; hoc modo possent multa confingi Salutem: dicit qualem ipse non habet, sed optat; Salutem mittit. Salutis expers. Salutem mittit, quæ vtinam eò perueniat, quæ poetis conceduntur item adolescentibus, tum aspectibus commotis. Viris autem grauibus, non sunt satis congruentes, quos, nec decet ludere, nec animi motibus percelli. Mirantur nonnulli, cur scribens de se tertia vtatur persona, & continuò prima: vt Cicero Lentulo salutem dicit; Ego omni officio, aut potius pietate erga te, cæteris satisfacio omnibus; ea de causa existimant titulum illum epistolæ non fuisse partem, sed à ter-*

go

go epistolæ subscribi solitum , admonendum tabellarium , cui nam esset redditurus. Nos adhuc facimus, ideoque iam multi titulos epistolæ supersedent præponere. Sed fuiße eiusmodi titulus partem epistolæ, & in exordio scriptos, multis, & euidentibus argumentum potest planum fieri. Primum quoties Cicero, Salustius, Cæsar, Demosthenes, & alij epistolam alicuius referunt, vel suam, vel alienam, sic exordiuntur. Antonius Hirtio, & Cæsari: Lentulus Catilinæ salutem. L. Catilina Catulo, S. Gn. Pompeius Domitio . S. (afileys maked ò non philippos aphmaion tiboy lod imoichaitkn) *Ouidianæ epistolæ idem illud habent initium , & si more poetico variatum . Quid attinebat , si ille tabellarijs scribebantur , in historia referre? quum satis fuißet dicere, epistolam eße illius ad illum : sed nimirum epistolam integram volebat subijcere , ab initio ad calcem. Cicero de lege Agraria. Is videlicet , antequam veniat Pontum , litteras ad Gn. Pompeium mittet , quarum ego iam exemplum ab istis esse arbitror . P. Seruilius Rullus Tribunus plebis. Decem vir S. D. Pompeio, Gn. F. non enim credo adscripturum esse Magno : non videtur id , quod imminuere lege conatur, concessurus. Sed apertißimè primo lib. Epist. Cic. Valio Iurisconsulto S. D. Cur enim hoc tibi non gratificer nescio , præsertim quum his temporibus audacia pro sapientia liceat vti. Non videt salutatio posita à tergo , alioqui quomodo id scripsisset Cicero ; Cur enim hoc tibi non gratificer? quum nihil adhuc de iuris prudentia dixißet Plutarcus in Demosthene scribit inuentum in libello Demosthenis initium epistolæ eius ad Antipatrum regem Macedoniæ. Demosthenes Antipatro ; nec aliud quidquam Liuius lib. 24. de Epistola Syracusanorum ad Marcellum ; Prætores Syracusani Marcello suo S. tum secundum salutem, vt solet rectè eum, atque ordine fecisse, &c. & in iure ciuili de negotijs gestis, Hensenius Apollinaris Iulio Paulo S. Et in summo adscribi solitum hunc titulum declarat Lucianus in Parasitico;*

vasitico; Quin & illud, inquit, mihi periculum videtur, si in epistolis in summo, quemadmodum solemus, scripserimus Simonidi parasito. Denique nulla est è veterum epistola, quæ non titulum illum habeat, siue ab authore suo positum, siue ab alio citata. Si is titulus tabellario erat scriptus, quum mitteretur, certè nihil fuit necesse addi, quum ab illo referretur, aut ederetur ab authore, sed hac de re argumentorum satis, quæ eo adduxi, quod non quolibet de plebe, sed docti nonnulli homines, sunt in contraria sententia, & ita contendunt fuisse; quemadmodum ipsi opinantur, solùm ob tertiam illam personam Dictantis, nec considerant, non solitos priscos illos homines nomini suo primam addere personam, etiam de se loquentes, sed tertiam; vt in rationibus, & contractibus P. Scipio fatetur se debere, vel accepisse, vel recipit daturum se, aut quid simile; potius quàm Ego P. Scipio fateor. In secutis deinde sæculis receptum est, in prima persona dici: porrò epistolæ, antiquissimam consuetudinem retinuerunt. Sed transeamus iam ad reliqua proposita. Fuit olim mos vetus, quem Seneca vsque ad suam ætatem seruatum scribit, epistolas sic exordiri. Si vales, bene est, ego quoque valeo. Plinius Cæcilius Fabio Iusto. S. Olim nullas mihi epistolas mittis, nihil est, inquis, quod scribam: at hoc ipsum scribe, nihil esse quod scribas. Vel solùm illud, vnde incipere priores solebant. Si vales, bene est, ego valeo. In varijs modis enunciabatur: Si vales, valeo; si vales, gaudeo, equidem valeo. Dolabella Ciceronis; Si vales, gaudeo, equidem valeo, & Tullia nostra rectè valet; Et Cicero; Terentia minus bellè habuit, sed certò scio iam conualuisse eam. L. Luceius Ciceroni; Si vales, bene est, ego valeo, sicut soleo; paulo etiam deteriùs, quàm soleo. Lepidus Sen. & Pop. Roman. si vos, liberique vestris valetis, bene est, ego quoque valeo. Interim non adijciebant quidquam de se, quum non rectè valere volebant significare, animo præsertim: aut sibi esse curæ illorum salutem, suam item illis: vt Metellus Ciceroni:

si va-

ſi vales, bene eſt. Cicero Metello, ſi tu exercitusſque tuus valetis, bene eſt. Quæ particula abijt ex vſu, ſicut illa in orationibus, Iouem ergo optimum Maximum, ſed non ita quin addi poſſit, & aliquando debeat, ornetque epiſtolam.

DE ORDINE EPISTOLÆ.

ORdo in Epiſtola corpore nullus eſt certus. Pro re nata ſcribendum, & exordiendum vndecumque libuerit, nihil ſimplicitate illa iucundius inelaborata; Cicero quum narranda habet multa, non eſt valde ſollicitus quidem primum faciat, quod ſecundum, promiſcuè ſpargit, & refert, vt veniunt in mentem prius; vbi eſt abſolutum, adiungit quodcumque eſt collibitum ex abrupto. Itaque, & reuocat ſe crebro, & à ſe rogat, quid etiam? quid amplius? quid præterea? Ergo ſic interdum narrat, vt, niſi prius rationem cognoſcas, difficile ſit diſtinguere, quod prius ſit, quod poſterius. Id verò ſi quis velit euitare, & narrare diſtinctius, ex præceptis narrationis petat: quemadmodum ſit acturus. Iam veluti quædam vincula poetis adijcere, quæ priora poſterioribus coniungant. Habes de hoc, accipe nunc de altero; audiſti de Britannia, audi nunc de Italia; hactenus de bellis, iam ad litteras de Republica ſatis, nunc de priuata noſtra. Cicero; Sequere me in campum; ardet ambitus, &c. ſed quum ad perſuaſionem tendit epiſtola, maiore artificio erit opus, quæ quanam via exequaris, ex arte ſumito; quin, & aprima ſunt iam nobis expoſita nonnulla: in reſpondendo promptiſſimum, & commodiſſimum eſt, ordinem eius cui reſpondemus, ſequi. Sed fit non raro, vt expediat quædam anteuerti, ſine quibus progredi non poſſet epiſtola, & fruſtra iactarentur multa verba: illo impedimento obiecto, quod ſtatim eſt amoliendum; vt ſi quis in calce, aut medio epiſtolæ, magnitudinis, aut maleuolentiæ accuſetur; huic enim occurrendum eſt ante omnia, niſi forte ex reſponſione ad alia facilius diluatur crimen. Exempli gratia,

Garsias Arabianus, Nicolao Valdaura suo S. Velim cures mihi capetes aliquos ad ornandum cubiculum; Simon à manu meus annumerabit tibi pecuniam; eamque in rem mittes aliquem ex tuis, quo fiat tibi negocium leuius. Nam & si mea in te sunt officia nonnulla, tu tamen pro me grauaris quidquam facere, nisi vt multo sit leuissimum. Valdaura Arabiano suo S. ex quo te Louanij habitare velle cognoui, quod velim tibi bene vertere non dedisti, quæ ad insternendum tuum cubiculum pertinerent, cogitare, & lintea prouidi, de quo testis tibi erit tuus Simon; tametsi de me, velut ingratitudinis apud amicum tuum; vel accusas, vel, quod indignius est, damnas: quam suspicionem malim, tibi rebus ipsius eximi, quam verbis. Itaque dabo operam, non vt leuissima pro te suscipiam, neque enim tu es ita de me meritus, sed vt leuissima mihi fiant quæcumque pro te suscepero. Incidit non rarò, vt ex occasione verbi, aut dicti alicuius, ad caput aliud respondeamus, longè dissolutum, etiam quum priorem scribimus; hinc venit in mentem mihi, ex hoc verbo, vel dicto: admoneto, vt de hoc, aut illo dicam, & quia mentionem feci de concilio; scito Pontificem, & Cæsarem magnis, & longis consultationibus concilium aliquod moliri. Sed vt est genus hoc epistolare cum primum liberum, licebit etiam ab vltimis exordiri responsum; vt Cicero ad Quin. Cornificium, lib. 4. epist. 12. Sunt molles quidam transitus, & læpidi, ad continuationem sequentium, vel eorum, quæ sis oblitus. Mane paulisper, nam est aliud quod adijciam; non grauabor hoc quoque adscribere in tuam; vel Maluendæ gratiam; quæso; ne graueris hoc quoque legere; iam iam obsignaturo venit mihi in mentem, quod præteritum minime oportuit: sed quàm penè acciderat mihi, quod erat præcipuum? quàm multa scripsi; qui oblitus eram, id quod iure futurum fuerat primum; leue est quod adscribam, sed non omittendum tamen: Cicero plerumque nihil horum curat: Ad extremum litterarum addi solet, si quem aut salutatum, aut resalu-

lutatum velimus: aut ſi quis eos, ad quod ſcribimus, aut eorum amicos, vel notos ſalutaret, reſalutaretue, Atticæ, & Pyliæ S. Dionyſium velim ſaluere iubeas. Terentia tibi S. D. Pyliæ, & Puellæ Cæciliæ belliſſimæ S. dices. Saluebis à Cicerone noſtro, Cicero tibi P. S. D. Hinc vt digredientes benè precantur mutuò; id enim humanitas docuit litterarum, exitus fœlix eſt omen, vt ingreſſus Græcis .... quaſi Vale; quod etiam Latini, tum & Salue. Catilina apud Salluſtium; Per filios tuos rogamus aueto: puto ex perturbatione animi, & tumultu, in quo ſcribebat; quin etiam: Cura, vt valeas, fac valeas; ſi me amas valetudinem tuam cura diligenter; Vale etiam, atque etiam; Salue mi Tyro. Hæc vetera, ſed illa aptiori vſui vitæ, & magis profutura; Chriſtum precor, vt quæcunque egeris ſecundet, & feliciter tua omnia ſinat euenire; ſeruet te Dominus; pax, & fauor Chriſti ſit tecum: opto tibi bonam mentem. Ægidius Calentius reliquit epiſtola, haud ſanè abſurda, in quorum calce pro vale addit ſemper congruens argumento verbum, ſi quem aduocabat Curre, vola: ſi cui nunciabat læta. Gaude ſine triſtitia, ploratu. Quoddam interdum ſimile fecerunt veteres, ſed non erat in eis perpetuum, vt in iſto, Cicero D. Bruto: Vince, & vale, Faricius Pyrrho: Tu, niſi caues iacebis. Sed bene precari eis multo decentius, & congruentius. Poſtremò, quoniam è re eſt illum, cui ſcribas, & vnde, & quando epiſtolam dedis, cognoſcere, locus, & tempus adſcribebantur. Locus hoc modo datum: Lucæ ſcriptum in caſtris, vale ex caſtris, ex vrbe Capua. Data apud Valentiam, in Vrbe Valentia, Louanij, Lutetiæ, ex rure. Epiſt. inquit Cicero, data à tribus tabernis ex caſtris, ad iam Candauiam, Cicero. T. Attico ex rheda ſcripſit, & de phaſello. Ex tempore cognoſcitur, quæ epiſtola prior ſit, quæ poſterior; hinc enim haud rarò, voluntatum pendent, & ſententiarum interpretationes, quemadmodum in edictis, legibus, diplomatibus principum. Auguſtus horas quoque epiſtolis adſcribebat, vt eſt

apud Suetonium. Annos illi consultum nominibus denotabant, quibus facta signabantur, & acta omnia tum priuata, tum publica. Vnde illud iurisconsultorum. Ne instrumentum fiat sine die, & consule. In epistolis amicorum rarius adscribebant, nisi rem contineret dignam, ob quam id facerent. Athenienses habebant suos (Kaconismon) *Græcis Olympiades, alijs alias notas temporum: Nec solum tempus prætermittebant, sed etiam locum, quum nihil referebat addi, vel quia iuris sciebat, cui scribebatur, vel ratio materiæ non poscebat; Neque vero in loco, & tempore, & salutatione erat vllus ordo certus: sic enim scribebant. Vale. Romæ, Nonis Iunijs, & Vale. Nonis Iunij, Romæ, & Nonis Iunij, Romæ, Vale. Si quid vel exciderat, vel veniebat in mentem, vt adderent, sine præfationibus id faciebant, rursus apponebant Vale, quod si iterum liberet quidquam adscribere, faciebant ad eundem modum; Iterum, vel tertio Valet: itidem quoties placeret; cuius rei exempla sunt cum alia permulta, tum in primis apud Cic. 13. ep. ad Atticum. Sed nos profectis veteribus vtemur nostris; olim illi, vale. Quinquatribus. Vale Rubigalibus. Vale Vulcanalibus, Floralibus, Quinnos etiam; Vale, natali Saluatoris, Virginis matris, festis D. Martini, Conuersionis Pauli. Nisi fortè pudet, ac pœnitet nos nostrorum diuorum, ad quos nulla est illorum deorum comparatio. Pro calendis quoque, Idibus, Nonis expeditius est diem mensis adscribere, quinto Ianuarij, sexto Nouembris, crepusculo diei, conticinio noctis, multò mane, bene mane, de media nocte, de medio die, in ipso feruore diei, in rigore noctis, media, aut extrema. Romanis consulibus, & Atticis ἄρχεσι facilior computatio, à nato Domini Iesu à Saluatore generis humani, Anno à Christo nato, ab orbe redempto, à filio Dei incarnato, à partu Virginis. Si varia sint scripta, quod maximè infixum volemus menti, id repetemus post, vale, vt Vale mi honorate, & litteras cole, quæ te principem virum efficient nostræ ciuitatis. Vale*

etiam,

etiam ; atque etiam mi Poblaci , & cura vt ipſe è cbolica mea veſte valeam. Verùm loci, & temporis aſſignatio, longè videtur mihi aptior , & congruentior negotijs, ſtatim in capite litterarum denotentur ; quippe ſi dies aliquot aſſeruetur epiſtola, & res variæ contingant , maxima ſequetur perturbatio, quæres, quo tempore acciderint ; ſin verò peregrinemur, nec vnde ſcribamus ſcire poterit : Ad effugiendam confuſionem hanc negotiorum. Cicero quandoque media epiſtola ſignat diem ; hanc ſcripſi ad quintum Cal. Iunias. Itaque commodiſſimum, mea ſententia , & ad euentum, rerumque omnium diuerſitatem ſi in primis appoſitum fuerit , hunc in modum, aut ſimilem quempiam ſcribere. Io. Lud. Viues, G Budeo ſuo facilem ſenectam optat. Burgis tertio die Ianuarij , 1533. Cæſarem narrant eſſe Mantuæ , inde profecturum Bononiam : Agimus Epiphaniam Domini; iam pro certo habetur, illum eo Pontifice congredi, & maximis de rebus quotidie conſultare , quæ ſint toto Chriſtiano nomini cum primis vtiles. Hic dies , eſt octauus Ianuarij, de Concilio , ferunt illos agitare , Chriſtus illis impartiatur ſuum ſpiritum. Dies eſt iam decimus menſis : ſum Gandaui proficiſcens Bruxellam , accepi litteras tuas duabus epiſtolis eodem faſciculo , ad omnia fermè reſpondi , præterquam de neceſſario illo tuo, quem nondum vidi; ſed expectatur hic quotidie. Hæc epiſtola, quia fefellit me qui erat profecturus , nondum eſt miſſa. In hunc diem; qui eſt prædicti menſis 13. perueni Bruxellam , conueni amicum tuum , quem ſum de negocio tuo alloquutus. Pollicetur ſuam operam omnem; tu, vt ſoles quidquid euenerit , magno ſis animo, opto tibi fauorem Chriſti. Iam pudet me tam diu obſeruatæ epiſtolæ : vigeſimus eſt menſis ex ijs, quò ille eſt cum Scæuola collocatus , non videtur eſſe eo in te animo, quem exiſtimabamus, quum hic eſſet, ſed dum Chriſtus bono ſit in te animo , humanas vulitates facilè neglexeris. Salutebis à Cranaueldio noſtro ; vxori tuæ ſalutem ex me P. Bri-

xius saluebit à me officiosè, & accuratè: item Beraclus, & Tusanus. Quid etiam? quid ad hæc? nam vereor, ne in epistola toties in manus resumpta, desit aliquid, quod non esse descriptum doleam, nihil occurrit; adsit tibi Christus. Epistola hæc vna suffecerit pro exemplo, ad ostendendam formulam. Salutem, & vale non damno, nec diem, & locum in calce, quibus ipsa hactenus sum semper vsus, nempè antiquis, & receptissimis; sed ratio hæc noua scribendi, nec inerudita, videtur mihi esse, & præsentia rerum statui congruentior; non solùm in latina lingua, sed in vernacula, quibus etiam præcipimus; & prospicimus, non solùm latinæ, & si huic, vti par est, potissimum. Adde his, quòd precationes magis religiosæ sunt, magisque optabiles. In calce epistolæ, si ea sit aliena manu scripta, signum aliquod addendum quod declares eam non esse adulterinam, aut supposititiam, sed abs te profectam. In quo erat apud veteres, parata fraus quippe, quibus facilè esset, negare, abs se esse missam. Cicero in Antonium, Philippica 2. quem locum adscribam totum, quia sumitur ex prudentia communi. At etiam litteras, quas me sibi misisse deceret, recitauit homo, & humanitatis expers, & vitæ communis ignarus. Quis enim vnquam, qui paulum modò honorum consuetudinem nosset, litteras ad se ab amico missas, offensione aliqua interposita, in medium protulit, palamque recitauit. Quid hoc est aliud, quàm tollere è vita societatem? tollere amicorum colloquia absentium? quàm multa loca solent esse in epistolis, quæ prolata si sint inepta esse videantur: quàm multa Seria, neque tamen vllo modo diuulganda? Sit hoc inhumanitatis tuæ stultitiam incredibilem videre. Sed quid oppones tandem si negem, me vnquam istas litteras ad te misisse? quod tu teste conuinces, in chirographo? in quo habes scientiam quæstuosam?

DE SVPERSCRIPTIONIBVS.

DE *superscriptionibus nihil habemus antiquorum, quod quidem certò possimus affirmare, qua de causa existimarunt*

runt nonnulli, titulos fuisse superscriptiones; quam opinionem paulo ante satis refelli. Sed suspicor multis epistolarum non fuisse additam superscriptionem, sicuti nec intus in calce locum, aut tempus, quũ (?) am aliquid sciretur, aut nihil referret. Itaque ubi is, cui perferenda epistola debetur, cui nam esset redditurus, nouerat; nihil erat superscriptionibus opus ferè autem eam ad rem , vel domesticis, vel notis hominibus vtebantur: quod si publico tabellario committerent, is vtique signa dignoscebat, & coniecturam satis Superscriptio certè hoc tempore necessaria est. Ea constabit nomine eius, cui mittet, adiecta, vel dignitate, vel functione publica sicut in titulo Gn. Pompeio Magno Proconsuli, Imperatori, Lodouico ab Aula fiduciario, & cubiculario Cæsaris. Epitheta sapientia, claritatis, illustrationis, & alia verè sunt, quòd dicuntur superiecta, non honorant superscriptionem, sed onerant, nihil est eis mendatius, vel absurdius, iam etiam pueri hæc rident. At vt in titulo dicitur Suo, ita in superscriptione Meo; nam hic, qui scribit, iungit tabellario, vt perferat, vel reddat eas literas; alterum enim illorum verborum subauditur. Fernando à Toleto herili filio comiti Auripensæ mea, in quo intelligendum, reddes, vel ad Fernandum, &c. ad quem perferes. Familiares, & qui optimè capiunt mutuò, poterunt verbum aliquod addere amicitiæ suæ notam, Amico meo vnico, maximo, summo, antiquo, multum mihi carissimo, iucundissimo, suauissimo. Ad partes, præceptores, tutores, & eiusmodi: mihi semper verendo, honorando, sed hæc modicè, seu potius intra modum. Post hæc signatur locus vbi ille sit: Romæ, Lutetiæ, Burgis, Valentiæ. Sunt, qui ipsi deferant locum notitiam, & claritatem potius, quàm è diuerso; vt reges, & principes; ad hos, & ruditatis, & ineducationis est locum adscribere.

DE DICTIONE EPISTOLÆ.

Epistola imago quædam est quotidiani sermonis, ac colloquij cuiusdam perpetui: nec enim in aliud est inuenta, quàm

quàm vt absentium sermones referat, ac præsentes. Itaque illud debet potissimùm efficere, vt quàm proximè poterit, colloquia, & sermonem familiarem exprimat prudentium dico, & eruditorum. Nam optima quæque sunt arti æmulanda, quæ mediocria salutem consequantur: ita est enim vnaquæque ars absolutissima, vt maximè ad naturam suam accedit. Sermo autem noster quotidianus, simplex esse debet, & rectus, & naturalis: dummodo purus, & castus: quippe conquinatus, & sordidus, hominum, vel imperitorum, vel dissolutè negligentium. Excultus porrò, atque ornamentis nitidus, ac splendens, vel insolentiæ est, atque arrogantiæ, vel putridæ, ac puerilis ostentationis, quod si tale decet esse nostrum sermonem profectò non aliam esse epistolarem dictionem conuenit vmbram, atque imaginem, & quasi vicariam illius; itaque veteres plurimi ornari existimabant epistolam simplicitate, & excultissimam esse sine cultu, modò abessent sordes; vt venerabilior est ille in matrona simplex, & parabilis ornatus, quàm splendidus, & sumptuosus. Idem in viris contingit, quos effeminatos esse ducimus, ac moribus parùm viro dignis, si solicitos mundities videmus deditos; vt fœdos illos, & deuitandos, qui in squalore, pudoreque computrescunt. Ergo illam vnam esse artem epistolarum in eloquendo censebat, nullam adhibere artem; modò stultus sensus, aut ineptus, & nimis perturbatus, abesset ordo; tum vocabula essent pura eius linguæ, qua scribebantur; grandia enim, si lecta, tumenta, affectata, non decori putarunt esse epistolæ, sed irrisioni, vt pauonis pennas in cornicula. Hoc epistolis suis comprobant magni omnes viri: qui si eisdem de rebus in epistola loquantur, de quibus in oratione, aut iusto libro; stylum protinus mutant, & verba, totumque illum rerum, & verborum apparatum, demittuntque se ad humilitatem illam epistolarem, quæ tanquam frugi puella, ac modesta, minimeque loco claro nata, abundè compta est, si absit deformitas, & sordes.

Ergo

Ergo Cicero aliter ad amicos loquitur de cauſa Milonis, aut de prouincijs conſularibus, aut de conſolationibus, quàm, vel apud iudices, vel in Senatu, vel in Tuſculanis: aliter Auguſtinus de pietate in lib. de Ciuitate Dei, quàm ad amicos: alio ſtylo, & inuentione Plinius de laudibus Traiani ad amicos, quàm in Senatu; de philoſophia Seneca elaboratiùs in libris de ira, aut de Tranquillitate vitæ, aut Naturalium quæſtionum, quàm ad Lucilium: Plato quoque ad eundem modum, de Hieronymo Tacco, qui non epiſtolas videbatur ſcribere, ſed libros; quamuis ipſe de temporis anguſtia, & tarditate notarij, haud rarò conqueratur. Sed vt de Cicerone loquar, eius epiſtolæ adeò ſermonem eius domeſticum, & familiarem exprimunt, vt ego illum non aliter cum vxore, cum liberis, ſeruis familiaribus in foro, in campo, in balneo, in cubiculo, in triclinio locutum exiſtimem. Iam ordinem ita neglexit, vt vndecumque viſum ſit exordiatur, & repetat, & addat, & recipiat ſe, & reuocet: nihil tale eſt in orationibus, aut libris philoſophicis. Atticum quoque hortatur, vt ſcribat quidquid in buccam venerit. Seneca ad Lucilium lib. 10. epiſt. Qualis ſermo meus eſſet ſi vnà ſtuderemus, aut ambularemur? illaboratus, & facilis; tales eſſe epiſt. meas volo, quæ nihil habeant acceſſitum, & fictum, ſed ſi fieri poſſet oſtendere, quàm loqui mallem. Apollinaris Sulpitij iudicium, quo Plinij ſtylum in epiſtolis, Ciceroniano antepoſuit, indignum eſt quod referatur, nedum vt refellatur; nam nec ipſe rationem vllam ſui dicti addit, & imitatorem ſe profitetur Plinij, à quo abeſt longiſſimè, vt hominis iudicium cognoſcas. Verumtamen quod de ſimplicitate dixi, non eſt in hoc, velut in punito, in fictili poſitum, quin liceat intra illos limites, huc, ſe, & illuc non nihil porrigere. Nam ſicut in alia omni ſermonis forma, ita in hac diſputandum eſt quis, cui, qua de re dicat: In adoleſcente non fertur ſolum, ſed laudatur etiam dictio comptior, latior, laboratior, diſtributio, & ordo rerum deſcriptio, denique commen-

datur

datur studiosa diligentia. Sunt qui accuratis ad se epistolis delectantur, vt homines docti, acuti, ingeniosi; alij contemptum interpretantur sui, ni eleganter, & ornatè scribas; sunt qui nimiam curam despuant, quasi putidam. Qui aliquid petit, alieno stomacho subseruiat quàm nihil suo. Res quoque aliena secum ipsæ adferunt cultum suum, vt de bellis, de republica, de moribus: aliæ volunt, nisi cum splendore dici, ac ne possunt quidem. Quintilianus sermonem, epistolas solutas vult esse numeris, nisi quum aliquid supra naturam suam tractant, vt de republica, de philosophia, de laudibus, & vituperatione. Idem Seneca aduersus epist. ornatum adeò seuerus, hæc subiungit; Non mehercule ieiuna, & arida esse volo, quæ de rebus tam magnis dicentur; neque enim philosophus ingenio renunciat, multum tamen operæ impendi verbis non oportet. Veteres illi, vt de negotijs modò scribebant, simplici illo, & naturali vtebantur loquendi more, molebantque quod est prudentiæ, indoctius loqui, dum apertius, tum errorem in verbo committere, quàm in re. Vbi aliæ res accesserunt, plùs est adhibitum curæ, quòd fecit Seneca ipse. Quum verò nihil fuit, quòd scriberetur, præter melitas epistolas, aut etiam felicas, inanes tamen à negotijs, atque vmbratiles instituerunt eas ornamentis cultuque connestire, vt quæ cognitione rerum non poterant niti, ac sustineri, certè venustate, atque ornatu subsisterent, nam aliòqui, quis vnam illarum substinuisset perlegere, vacuam, rebus, & inopem verbis? Tales sunt epistolæ Plinij Cecilij. Quin obseruatum est etiam Marcum ipsum Tullium aliter ad alios, & alijs de re solitum scribere, elaboratius ad Brutum, quam ad Atticum, quum aliquid contendit impetrare, quam quum narrat, velut ad L. Luceium quam ad Varronem, quum consolatur; Item, vt ad M Marcellum, & alioqui ars, & exercitatio Ciceronis, & ingenium excellens hoc præstabant ei, vt oblata, & naturalia in eo viderentur, quæ ex imo essent producta artificio. Summa hæc est, vt meminerimus esse epistolam,

hoc est, puellam plebeiam, in quibus & aliæ aliis ornantur extulitius paulò, & purius, modum tamen patriciarum non æquat, vti nec famula dominarum. Aliud est, inquit Plinius, scribere historiam, aliud epistolam, etiam de eodem argumento. Idem Plinius pressam, & astrictam vult esse phrasim epistolarem, sic tamen, vt ne sit ieiuna prorsum, ac strigosa, ne ve arida, habeat succi aliquid, & cum leporem, ac gratiam, quæ est in astructa dictione, & simplici illa dicenda, nota sæpè numero, vel maxima. Denique nec tropos continebit crebros, nec translationes varias, nec allegorias frequentes, aut longas, nec conformationes alias, nec verba grandia, & magnifica, nec continuam, & numerosam structuram, hæc quidem de genere vniuerso, nam in formis variatur, seruata generis ipsius natura sicuti ostendi. Quæ præcepta de elocutione, transferri ad artem ipsam vniuersam possunt, quæ quum celari vbique par sit, tua in epistola adeo debet esse tenuis, ac prope nulla, vt à magnis ipsis artificibus vix queat deprehendi, & hoc vti de phrasi docuimus, & dirigendum est ad considerationem personarum, & rerum. Quidam de epistolis componendis differentes de præmio tradunt, de narratione, confirmatione, peroratione, de inuentione, dispositione, elocutione, ex rhetorum præceptionibus repetita, quod plane est superuacaneum, & loco huic alienum, primum quem nulla est ferè epistola, quæ habeat quinque illas partes, nec tantum artificium tenera hæc puella sustinet. Deinde & si præmio nonnunquam vtatur, & colligat, ac conficiat argumenta, vel depellat, & ordinem sequatur rebus in suos locos distributis, idem faciunt omnes sermonis species, consolationes, gratulationes, dialogi, panegyrici, quid ergo? quoties de aliquo illorum præcepta tradentur, omnia artis ferramenta, & arma in medium proferemus? Quæ artis sunt, semel oportet exhiberi in genere, vt quando opus sit singulis accommodentur formulis, nullius enim harum sunt propria, minimè omnia epistolæ, quæ minimè vel indiget, vel vtitur. Ad doctos, & ociosos scribentes, licet allusiones admiscere ad fabulas, ad histo-

historias, ad prouerbia, ad res naturæ, ac morum, addicta præstantium scriptorum, modò breuiter, non tàm explicandi gratia, quàm velut puncto signandi, & indicandi digito. Etiam in reconditis rebus vtile est ænigmata inserere, quod videmus Ciceronem fecisse crebrò ad Atticum; ne si litteræ in alienas manus deuenissent, atque aperirentur, proderetur, quod illi opertum volebant omnino esse, & occultum. Etiam verba Græca immiscet altera duarum occasionum, vel quum aptius id Græcè dicitur, atque appositius quàm Latinè, vel quum non vult à quolibet intelligi, ideoque abstrusis, & homericis plurimum verbis, nec passim cuiuis expositis vtitur. Nobis quoque si negotium poscat, velare sententiam nostram concederetur, sermone alienissimo ab eo, quo scribimus: velut si Hispanicè sermone Teutonico, aut Britannico; neque enim, vt paulò ante admonui, de sola præcipimus Latina lingua. Quid quod etiam in ea ipsa verbo Germanico, vel Scotico, ei tamen, cui scribimus cognito, sensum obscurare, quid vetat, si id rei qualitas efflagitet? Nam Cicero; non quod lingua Græca elegans, & exculta esset, vt quæ maximè, vel potius supra cæteras, idcirco res arcanas contegebat, sed quod nota Attico, reliquis verò ciuibus non tantopere; quòd si aliam à Romanorum vsu semotiorem Atticus sciuisset; eam ipsam vsurpasset Cicero in rebus, quas molebat euulgari. Et quando in cuiusque principis comitatu sunt homines multi lingues, repetum est genus quoddam notarum reconditissimum, cifras vocant, è quibus nemo vnquam sensum exculpet, nisi abecedarium, & significationem verborum teneat, quæ inter illos conuenit; quemadmodum nec Laconicam scytalam quisquam legerit, in bacillum habeat per omnia illi parem, ad quem erat locum contortum, & conuolutum. Sunt etiam in epistolis Ciceronis, ad Atticum præcipuè, multa breuia, & prescia; Quam autumo phrasim fuisse sermonis Latini familiaris illo vtique sæculo, omittit enim verba, potissimum Dico, Mitto, Scribo, Venio.

MISCELLANEÆ DE VETERVM CONSVETVDINE EPISTOLARI, tum agendo, tum loquendo, ex Cicerone potissimùm.

Addita sunt etiam nonnulla nostri vsus.

Ntiquissimi homines sol-bant in tabellis scribere quod Homerus vates docet in fabula Belerophontis. Is mos durauit vsque ad Romana tempora, veri ostendunt scriptores Latini, Plautus, Cicero, & alij, vnde qui litteras perferrent, tabellarij nominati, quod nomen etiam nunc manet, quum tabellis iampridem non vtamur, sed vt alia, propter vim, atque vsum eumdem, (grammatophoros) *est Græcè, & à quibusdam nostris Veredarius dicitur, sed hic non tàm est qui litteras perfert, quàm qui veredis subinde mutatis, breui tempore magno itinere conficit, cui litteras solemus committere, vt celeriter perferantur. Codicilli quoque appellationem suam sumunt ex tabellis. Litteræ dicuntur, & literulæ diminutiuè, sicut epistolæ, & epistolium. Exorare litteras, componere epistolam, & formare epistolam, & dictare, qui verò scriberet epistolas domini librarius, & scriba, sequentibus temporibus notarius, & ab excipiendo, quæ alius dictaret, exceptor. A manu autem, & amanuensis puer est, quo vtimur quasi ad manum, & in ministerijs intimi cubiculi, qui etiam ad manum appellatur; is interdum excepit, quæ nos dictamus, vel præscribimus secretiora, quàm vt alijs velimus communicari, aut leuiora, quàm vt necesse sit librarium per quem accersiri. Formalis epistola est velut formæ, & ea non aliarum illius generis, quales sunt principium, quæ ad certam quandam formam, velut obseruationem religionis conscribuntur. Tabellis successit charta, primum membrana pergamena;*

huic

huic verò, hæc nostra papiracea. Erit genus chartæ epistolaris, cuius in apophoretis Martialis meminit, tenue, leue, firmum, aptum epistolis scribendis. Vna in facie olim scribebant, namque duabus essent scripta, eas nuncupabant epistographa; cuiusmodi erat, & Orestes ille Iuuenalis, scriptus, & in tergo, necdum finitus, propterea quòd vna tantùm facies erat læuigata, & litteris recipiendis idonea, nempè interior, quæ carnea sanè nuncupatur, exterior autem villosa. Vtebantur etiam membrana deletili, palimpseston dicebant, Cicero Trebatio. Nam quod in palimpsesto, laudo equidem parsimoniam, nescio tamen quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, quàm hæc non scribere; nisi fortè tuas formulas, non enim puto te meas epistolas delere, vt reponas tuas. Rationes loquendi in epistolis has propemodum, & eiusmodi vsurpabant; Qui epistolam perferret, pertulit, perfert, quorum primum spectabat tempus post scriptionem; alterum post redditionem, tertium est tempus præsens, quòd latè solet extendi, sicuti; qui prandent apud nos, Barcherus, & Patus; Depransuris nihil habebam, quod in præsentiam scriberem, scriptione dignum, ad te præsertim nullam erat argumentum, nulla materia, causa occasio scribendi, scriptionis epistolæ, litterarum; eoque breuior erit hæc epistola; nam nec tu manibus litteris delectaris, & ego non iam, vt soleo, epistolas libens mitto scholasticas atque vmbraticas, in quibus nihil sit negotij præter comitates, officiosa verba, & mellita, tametsi hæc satius exercere solitus sim, quàm facundiam caninam. Tam multum habeo, vel est quod scribam, vt initium non videam, vt nec initium, nec exitum inueniam, propter hanc dubitationem meam, breuior hæc epistola est. Sed tamen ita destinabar, vt vix huic tantulæ epistolæ tempus habuerim, noli putare pigritia facere me, quòd non mea manu scribam. Ad Plancum scripsi, misi, habes exemplum. Ad Senatum quas litteras misi, velim prius perlegas, & si qua tibi videbuntur, commutes. Ad has litteras statim

tim mihi rescribe, tuorumque mitte, si quid reconditum magis erit, meque scire opus esse putabis. Et si malè Harpalum miseram, tamen quum haberem, cui rectè darem litteras, & si noui nihil erat, eisdem de rebus volui ad te sæpius scribere: non quòd diffiderem diligentiæ tuæ, sed rei me magnitudo mouebat. En quantam epistolam, ex quàm tenui initio deductum, quantum exaraui chartæ, quum tres versus scripturum me à primo existimarem. Sed quid ego non imitor Laconismum tuum? Altera pagella procedit. Quid aliud? quid restat? numquid sum oblitus? excidit? fugit? Permultum, permagni interest, quod tibi hoc tempore epistola reddita sit à me, quum solicitudinis aliquid haberes; an quum ob molestiam vacuus esses? itaque ei præcepi, quem ad te misi, vt tempus obseruaret epistolæ reddendæ. Nam quemadmodum coram qui ad nos intempestiuè adeunt molesti sæpè sunt, sic epistolæ offendunt non loco redditæ. Coram me tecum hæc eadem agere sæpè conantem; deterruit pudor quidam pœnè subrusticus, quæ nunc exponam absens audacius; epistola enim non erubescit. Manu mea scripsi, manu tua scripsisti; manu mea ipsius; Manu propria mea, negat Valla dici. Brutus tamen de voluntate, inquit, propria mea. Scripta iam epistola Hermia venit; accepi epistolam tuam, vacillant bus litterulis; redde nobis superiorem epistolam, & appinge aliquid noui: vale; Da operam vt valeas; Cura diligenter tuam valetudinem; hoc mihi gratius facere nihil potes: vale, & matrem, meosque tibi commendatos habe. Vale, & Salue, quarto Calendas Decembris; ad quartum Calendas Decembris: ante diem quartum Calendarum; quasi quarto die ante Calendas. Nuncij nobis tristes, nec varij venerunt de Q. fratre ex ante diem Nonarum Iunij, vsq. ad prid. Calend. Septemb. contulit hoc negocium; siue distulit ex ante diem sextum Iduum Maij, vsque ad diem quintum ante Calendas Maij, vt rectè interpretatur Budæus. Balbus. Sed posteaquam litteras communes cum Oppio ad

te dedi; quod durum admodum videtur. Epistolam perscriptam, complicabant, vinciebant, lino, seu filo, addebant ceram; quodam verò tempore proceres Romani ceram quandam ex Asia aduectam, vt refert Cicero pro L. Flacco; id ceræ signum imprimebant ex gemma anuli. Cicero in L. Catilinam; At ne longum sit, Quirites, tabellas proferri iussimus, quæ à quoquo dicebantur, datæ, primum ostendimus Cethego, signum cognouit: nos linum incidimus; tum ostendit tabellas Lentulo, & quæsiui cognosceret ne signum, annuit; est verò, inquam, notum signum imago aui tui, clarissimi viri, qui amauit vnicè patriam, & ciues suos. Idem Cicero, obsignata iam epistola superiore, non placuit ei dare, cui constitueram, quod erat alienus; itaque eo die data non est. Hæc scripsi raptim, præproperè, perturbatè, quod ex litteris, & sensibus facilè conijcies, quæso festinationi meæ, & breuitati litterarum des veniam. Nos item complicamus epistolam, quæ, si non sit deuincta, est solutilis, vel apertilis: vt quas alicui mittimus legendas, prius quam reddat; filo deuincimus, vel supernè, vel transfigimus interdum quoque fibra ex eadem charta, quum filum non habemus, commissura quoque chartacea, vel orbiculari parua; velut in negotijs mercatorum, vel magna commissura obsignata, vt ad proceres; itaque dicitur vel deuincta filo, vel astricta commissura. Solet nunc interstitium vacuum relinqui inter salutationem, & ipsam epistolam pro dignitate eius, ad quem scribitur, vel amplius, vel astrictius vocetur sanè margo honoratius. Qui litteras perferunt, sunt tabellarij, è quibus alij extra ordinem, lenti, celeres, veredarij, per equos dispositos, magnis itineribus euntes, coniungentes dies noctibus, hi accipiunt pretium vecturæ, sed pro vectura, Appensis epistolis, non numeratis. Respondentes verò, hisce locutionum generibus vtebantur. Accepi litteras Plin. etiam recipi dicit. Redditæ sunt mihi litteræ tuæ amantissimæ, suauissimæ, blandissimæ, iucundissimæ, expectatissimæ,

amicæ,

*amicæ, comes, falſæ, feſtiuæ, plenæ humanitatis, & beneuolentiæ, vel acres, acerbæ, inſipidæ, dentatæ, maleuolæ, rabioſæ, rabioſulæ, fatuæ, dementes, imprudentiſſimæ. Accepi litteras tuas duas, epiſtolas duas, vel tres epiſtolas eodem exemplo manu tua ſcriptas, manu ſcribæ, manu liberti tui exaratas. Tres vno die à te accepi epiſtolas vnam breuem, quam Flacco Volumio dederas; duas planiores, quarum alteram tabellarius T. Vibij attulit, alteram ad me miſit Lupus. Puer à ſorore tuo miſſus epiſtolam mihi abs te allatam dedit. Accepi tua tres, Plinius; Poſt longum tempus epiſtolas tuas, ſed tres pariter recepi, omnes elegantiſſimas, & quales à te venire præſertim deſideratas oportebat; quarum vna iniungis mihi iucundiſſimum miniſterium, vt ad Plotinam ſanctiſſimam fœminam litteræ tuæ perferantur; perferrentur, eadem commendas mihi Popilium Artemiſium, id ſtatim præſtiti, quod petebat. Sed ad Ciceronem reuertamur: Obuiam mihi fuit tabellarius; at ego ſtatim, cedo, inquam, ſi quid ab Attico. Si quid erit occultius, &, vt ſcribis, reconditum, meorum aliquem mittam, quò fideliùs ad te litteræ perferantur; Etſi iuſta, & idonea vſus excuſatione intermiſſionis litterarum tuarum, tamen, id ne ſæpius facias rogo. Accepi litteras ab eo, qui miſit; acceptis à tabellario, qui reddidit. Damus litteras ad eum, cui ſcribimus, damus tabellario: tabellarius reddit, atque etiam interdum dat, & ſi hoc rarius. Accepi litteras tuas ab Acaſto ſeruo meo, quas quidem quum expectaſſem iam diu, admiratus ſum, vt vidi obſignatam epiſtolam, breuitatem eius, vt aperui, rurſus (*ſigchnin*) *litterularum ſolent tuæ compitiſſimæ, & clariſſimæ eſſe; ſic ille; Videlicet, breues, & parui momenti epiſtolas non ſolebant obſignare, ſed complicatas ſolum mittebant in modum codicillorum. Miſit ad me litteras, quarum exemplum hic habebis. Litteræ à Cæſare venerunt, litteræ à Catone ſunt allatæ. Cicero filius Tironi: Quum vehementer tabellarios expectarem quotidie, aliquando venerunt poſt diem qua-*

M dra-

*dragesimum, & sextum, quàm à vobis discesserant; quorum mihi fuit aduentus optatissimus. Expecto tuas litteras de multis rebus teipsum multò magis. Scripsisti ad me epistolam plenam consilij, summæque, tum beneuolentiæ, tum prudentiæ; eam mihi Philotimus, postridie quàm à te acceperat, reddidit: Q. Seruilius perbreues à te litteras mihi reddidit, quæ mihi tamen nimis longæ sunt visæ, in iniuriam enim me accipere putabam, quod rogabat. Accepi à te aliquas epistolas vno tempore, quas tu diuersis temporibus dederas. Ac velim posthac sic statuas, tuas mihi litteras longissimas, easque gratissimas fore. Quod epistolam concisam doles, noli laborare; salua est domi, petes quum libebit. Epistolam tuam, quam accepi à F. Arumtio, conscidi innocentem; nihil enim habebat, quod non vel in concione rectè legi posset. Ressoluta epistola, continuò vidi quod cupiebam, vel quod metuebam. Libentissimè legi tuas litteras, in quibus iucundissimum mihi fuit, quod cognoui meas tibi redditas esse. Ex litteris tuis cognoui, intellexi, accepi, factus sum certior; nihil certum de te habebamus. Domitium aiunt, futurum sine facibus, quum id scies; facias vt sciam: faciam vt scias, vt noris, vt intelligas. Particulam litterarum tuarum, quam misisti Octauio, legi missam ab Attico mihi: particulam litterarum legit mihi Atticus. In capite tuarum litterarum, in medio, ad medium, in calce, fine, extremo, ad posterum; hæc erat litterarum tuarum clausula. Habeo, habebam litteras à fratre, & non tamen dicitur habui, pro accepi. Respondebo tuis litteris ordine, vel promiscuè, non seruato ordine. Tuam rationem scribendi sequar, quoniam videtur mihi optima, commodissima, appositissima, vel vt commodiùs rescribam nec (*oikaonomiam*) meam instituam, sed ordinem conseruabo tuum, & respondebo primum postremæ tuæ paginæ. Ego respondebo tibi (* istroaproteron omirikos *) Epistolas tuas accepi duas; prior recentiorem habebat diem, altera antiquiorem. Vetus epistola, & recens, dies*

prior,

prior, posterior recens; antiquus, vetus; item die repetitam, quum vetustior est, quàm quo epistola fuit scripta. Hæc, & alia inueniet per multa qui veteres, sed Ciceronem præcipuè diligenter euo- luerit.

SALVTANDI FORMVLÆ, vsui nostro aptæ.

SAlutationem voco, non primam illam, quæ est scribentis ad eum, cui scribitur, nempè primi ad secundum, sed primi ad tertium, per secundum, vel per quartum; quum scribet, quum videbit, quum quid ad eam mandabit, hinc à tertio ad secundum, per primum, à quarto ad secundum, per tertium solum, vel per tertium ad primum. Quorum omnium exempla sunt hæc; Saluta, dic salutem, Salutem annunciabis, præcaberis, meo nomine, meis verbis, pro me, mea vice, Petro à Toleto hospiti meo, Saluebis ex me Rodericum Mauricum meum. Iubebis saluere Gomezium Benauidum, & significabis Ioanni Manrico à Lara, accepisset litteras à me, quibus iubeo illum saluere; accepisse me litteras à duce Beatis Francisco quibus iniunxit, vt si quando vel tibi, vel illi scribam, adiungam ei. S. suis verbis. Si quando Morum conueneris admonui hominem, vt quum ad Rossensem episcopum mittet litteras, adscribat precari me ei læta omnia, ac felicia. Io. Claymondo patri meo S. & senectam leuem, ac facilem, cui epistolam hanc dabis legendam, tanquam ad eum quoque scriptam. Quum hoc litterularum ad te exararem, aderat, vel interuenit, vel nunciauit mihi. Al. virnensius, vt suo nomine salutem tibi impertirem, S. optarem, & optimè euenire, quod filiam probissimo iuueni collocasses, tum Christophoro, Mirandæ filio gratulaberis, salua vxore. Quum ad Morum dabis litteras, vel nactus fueris, qui eò proficiscatur, & mandata ad illum miseris, ne obliuiscare accuratissimam mea vice salutationem adiungere ipsi, & liberis, sed in primis Margarita Ro-

peræ meæ, quam ex quo primum noui, non amaui minus, quàm si mihi esset soror germana. Quum aliquem tuorum mittet Segobrigam, præcipe ei, vt quærat tibi aliquem ex familia Ducis Alburquercani, cui mandet, vt si Cucuam proficiscatur, salutet mihi Bartholomæum Cueua ducis fratrem, verbis amantissimis, & officiosissimis. Tersulæ, quoniam qui optimum in pueris est; hilarulam ex meis verbis salutem des. Illud est animaduertendum, non omnes salutationes omnibus congruere, nec similiter ignotos, aut leuiter notos debere salutari: vt amicos, & familiares: non idem debere iniungi superiori, quod pari; non omnes metiendi sunt eadem decem peda, sed gradatim, & distinctè, vt emineant signa voluntatum, in quo prudentia est opus. Curionem, si quando tibi accurrit, si voles; si vacabit, si tibi erit commodum, salutabis paucis verbis, leuiter, suffrigidè, suo ipsius more. Quum adibis Cæsarem, obseruata Occasione, precaberis illi meo nomine propitium numen, vt tanta regnorum moles feliciter sub eo administretur, ipsi, & populis. Oro te vir clarissime, ne graueris institutori tuorum liberorum salutem ex me nunciare. Salutat te P. Clodius: ego verò precor tibi meliorem salutem, quàm ab illo.

RESALVTANDI.

Respondet, cui vel scripsimus, vel mandauimus, executum, sed quod erat iniustum per se, vel per alium litteris, aut mandatis, vel non licuisse, aut noluisse, quia non deceret, non expediret; tum quid salutatus responderet, exempla sunt huiusce generis. Quod erat in extremo tuæ epistolæ: vel in extrema epistola, aut charta, in fine, in calce, in postremo litterarum: vt Ioannem Fenynum nostrum salutarem, feci, & quidem perlibens; is verò, vt est ingenio suauissimo, & amantissimo suorum lætissimus de te audiuit, resalutat te plus millies: salutatio-

nem

nem tibi remittit Cranauedius noster, cum fænore incredibili, salutem optat tibi veram, & solidam; optat tibi, quæ sibimet precatur tibi omnia euenire ex animi tui sententia; omnia prosperrimè, faustissimè tibi, & tuis: non potuit ipse Vergaram salutare pro te, quod vnicè cupiebam, quoniam aberam; quàm me aduersa valetudo domi continebat, mandaui Gonzalo Tæmayo is renunciat, incredibile dictu, quàm grata illi fuerit salutatio, quàmque eam remittit tibi accuratam, & copiosè cumulatam. Exhilaratus est vehementer Francus Leardus ad commemorationem Petri Mexiæ sui, multò etiam magis ad salutationem, quòd significares te sui meminisse. Planè amat, te, & reueretur bona fide: nihil optat tibi faustum, & lætum. Ais tu salutari eos à Nicolao Vottono. de quo iampridem audiebamus omnino nihil; quæso iube eum à nobis saluere, & meminisse veteris nostræ amicitiæ, ac familiaritatis Louaniensis. L. Crassus misit salutem chartaceam, vt solet, mallem auream, hoc dumtaxat tempore, redde tu illi pro me chartaceam item, aut, si mauis, aeream, quum illum conuenies. Grata fuit salutatio vdalli, ego illi pro salute lignea, vel chartacea, reddam argenteam Salutem. Gabriel Valdaura hoc tempore ad me quum potius litteras, & quidem copiosas de rebus suis omnibus, & nostris communibus, renuntia ei, non expectare me ab eo salutationes, sed epistolas; aut quod matrona illa castissima marito scribit: Nil mihi rescribas, attamen ipse veni Claudius ergo. S, mihi satius esset cædi ab alio, quàm ab illo salutari. Piso nobis Sal. Rogo te, an serio? quo ore? quo vultu? quibus verbis? nam est admodum subdolus, & maleuolentiam blanditia verborum assueui occultare; Sed vincamus bono malum; repende ei salutationem plena manu, & verbis amantissimis: Cum Demetrio nolo mihi esse rei quidquam, meliore, ac commodiore vtemur eo, si nullus penitus: si nobis vsus cum illo procul; quæso ab hac pice ne inquinemur; crede mihi eritius, ne accedas eritius. Fabritium Gurrem

noluisalutare, tibi ne insolescat. Cornelio Nepoti non readdidi tuam salutationem, veritus ne arrepta vnius colloquioli occasione, insinuet se in meam familiaritatem, nosti quantus sit irridendi artifex, & admissus, quàm molestus sit, aque importunus, & excussu difficilis.

DE BREVITATE EPISTOLÆ.

ILlud præterea iam olim quæsitum, quàm breuem esse epistolam conueniret: Nam Demetrius Phalereus: seu quis est alius, longam epistolam, librum appellat, non epistolam. Et L. Senecæ, hæc sunt verba. Epist. 6. Nec epistolæ modum excedam, quæ non debet sinistram manum legentis implere, in alium diem, hanc litem, cum dialecticis differam; quanquam eius ipsius epistolæ interdum quoque dextram bis, implent. Ciceronis etiam aliquæ, ad Atticum præcipuè, ad alios quoque nonnullos volumina sunt, non epistolæ; quas se ideò tam longas ait conscribere, quod dormire non possit. Idem ad eundem ait se interdum (Kakonikmisiktaigmi *) mittere, & ad D. Brutum, & imitari (*Kakonismon*) illius omnia temperabat personis, & negotijs; quum expediebat, & scribebat fusè, & sic ad se gaudebat scribi; idcirco Brutum increpat, quod in medio ardore ciuilis belli, breues ad se litteras dedisset, quum negotia longissima flagitarent, vt sciretur explicatius, quid ageret, quidque esset acturus. Morosis incognitis, amicis simulatis breuis; itidem occupatis, aut ijs, quos eo scribendi genere videbat delectari, quasi multa paucis verbis concluderent eiusmodi erat D. Brutus. Noui item amici breuibus sunt Epistolis initio tentandi, vt omnes ignoti cunctabundè. Sunt qui vel mediocres epistolas loquaces iudicent, atque aspernentur. Sunt qui epistolam iniuriam interpretantur, demus tamen operam, ne in alterutro modum excedamus, si necessaria omittas, omnes sunt nimis breues; si supernacaneas infarcias, omnes sunt nimis longæ, multum te accommodari*

modari

*modari conuenit ingenio illius, cui ſcribis, & pro ratione materiæ, licebit in fine breuitatem excuſare apud illum, qui longas cupit, aut prolixitatem apud eum, qui breuibus illa excuſatur negotijs, aut noſtris, aut illius & pudore, ne obſtrepamus, aut interpellemus in maximis occupatum prolixitas excuſetur, rei qualitate, dulcedine cum illo colloquendi. Nil perinde videtur mihi tantum alienum ab epiſtolis, quàm diffuſa in locis communibus iactatio; niſi fortè libri ſint potius de ſapientiæ præceptis, aut de ſtudijs humanitatis, vel encyclopedia; epiſtola, & codicilli, quæ paucis verbis acutam quàm piam ſententiam concludunt, plurimum habent venuſtatis. Quum licebat, noluiſtis; nunc quum vultis non licet. Quod ſi nihil habeant inſolens, ſuperbum, faſtidioſum, mitti poſſunt vel ad reges ipſos, ac principes, & homines, quantumuis ſuperciliosos: Hieronymus, Salinas, Theologus, Ianacho Mendozæ Cardinali, Epiſcopo Burgenſi ardentem pietatem precatur. Lutetiæ, Natali, Io. Baptiſtæ. 1533. Scio Prudentiæ tuæ non eſſe opus conſultoriæ, memoriæ autem propter varietatem, & magnitudinem negotiorum, nonnunquam, itaque rogo te, memineris nationis ſtudioſorum hominum; nam de voluntate in illos tua, nihil dubitamus, Marcus Laurinus Carolo V. Cæſari Auguſto, regi Hiſpanorum S. Nec ab te contendo, vt mea cauſa iuſtitiam violes, quidem nec tu faceres, quantum libet rogatus, nec velim te per ignorantiam iniuſtè agere. Itaque libellum hunc quem cuſtodia iuſtitiæ tuæ confeci; oro attentè legas. Tales erant Lacedemoniæ epiſtolæ, & reſponſiones, quæ etiam in prouerbium venerunt. Res malè geſta eſt, qui ſuperfuere milites eſuriunt. (*Mroſtagar imkngraphentathon.*) Sunt qui in reſpondendo repetunt, ceu epiſtolæ illius capita, ad quem reſcribunt, quidem ſolet in grauibus fieri negotijs, & tamen accuratiùs, quum à nonnullis lectum iri reſponſum arbitrantur, non lecta epiſtola procurante. Nam hoc ſine etiam leuioribus fecerunt quidam, vt ijs, qui ſuas epiſtolas*

cogitabant edere, non editis, ad quas rescriberent; sicuti Plin. & Polib. Fit hoc interdum compendij gratia, & vt lectoris tum labori, tum intelligentiæ consulatur: adde etiam, quàm in disceptationibus nostræ res magis, ea via adiuuantur, quum, quæ ille, vel eloquentia conuestiuit, vel muniuit coloribus roborauit argumentis, nos, omni detracto præsidio, oculis subijciamus nuda, atque inermia, qui astus erat oratoribus peruulgatus. Ergo vnaquæque epistola virtutem aliquam habere debet, vel in rebus, vel in dictione, qua commendetur, libenterque, & ab ijs legatur, ad quos mittitur, & posteris quoque, si adeo perueniat; vnum multæ placuerunt epistolæ, refrixerunt, & iacuerunt plures.

DE AVCTORIBVS EPISTOLARVM.

ANtiquissimæ enim ep st. extant Plat. perpaucæ, & Demosthenis; hinc M. Tullij amissæ, quidem multæ, sed multæ, & in hanc vsque ætatem reseruatæ, in quibus propter verba, & dictiones, quibus vir ille cæteros omnes scriptores Latinos dumtaxat tanto post se interuallo reliquit: plurimum inest, & ad res publicas, & ad priuatas iudicij, ac prudentiæ. Senecæ epistolæ volumina sunt de philosophia. Accommodatior ad vsum Plin. Cæcil. eorum præsertim, quæ de negotijs priuatis, aut Reip. non scribunt: nam huiusmodi melior. Cicero; Plin. ferè succinctus, & festiuus, & facetus, & acutus, & frequens concinnis sententijs, dictis, atque acutis ingenijs mirificè est aptus, qui scolastica inter se mittunt epistolas, & vmbraticas, vt idem ipse ait, quibus oportet plus ornatus, & condimenti adiungi, quando rebus non perinde nituntur. Sparsæ apud Græcos ferunt, vt complures liceant dilucidæ, ac faciles. Philostrati Picturatrices, quàm decet hoc sermonis genus vtræque inanes sunt, & leuiculos habent sensus: Senesij itidem non parum elaboratæ, metaphoris potissimùm. Sunt nonnullæ, Basilij, Gregorij, Libanij, & aliorum breues, argentæque scholæ, & hominibus ociosis congruentes

gruentes magis, quàm negotijs. Sed redeamus ad Latinos. Post Plin. scripserunt epistolas Christiani homines suis temporibus, non Christianorum solum, sed omnium quoque sine controuersia eruditissimi Ter. durus nempe Afer. Cyprian. non perinde, etsi eiusdem gentis: August. item Afer, mollior, sed minus tersus, ac comptus: Hier. ardens, & vehementer, vt videatur semper ad iudices dicere de causa capitali. Amb. lenior, ac placidior, aliquot interdum locis subturdium; Symmachus nec magnitudine rerum, ac gratia sermonis potuit conseruare famam posteriorum. Sidon. Apollin. Aluernas, obscurus, perplexus, fauorem iudiciorum nec consecutus est, nec meretur. Longò post hos interuallo, velut stellula inter densissimas tenebras emicuit Franc. Petrar. prolixus, ac plerisque locis morosus, difficilisque, & multum trahens ex rubigine, ac situ suorum temporum; multò post sequitur, qui ætate auorum primus cœpit in Italia Latinè balbutire Gasparinus, cuius epistolæ, vel hac de causa merentur laudem, quia in sæculo doctorum primæ. Huic succedunt Leonar. Aretinus, parum adhuc excultus; tùm lingua tersiores Philephi, duo, pater, & filius sententijs inanes, & subfrigidis, nec compositione satis grata. Poggius garrulus, nugator, & rabula. Pius II. Pont. & qui Aeneas Siluius, natura fœlix, infelix arte. Aeg. Calentius, & Campanus non contemnendi; quamquam hic in ostinatione est maxima ex parte compositus. Sabellicus, vbique copia, & facilitate, & iucunditate sui similis: Pomp. Lætus Romanæ puritatis adeò studiosus, vt ne Græcè quidem scire voluerit, ne quod alienum sonaret, aut admisceret linguæ illi. Quiritium, ita & verba habet electa, & dictionem satis castigatam. Io. Picus, & Angel. Politian. magni huius verba facilè complectaris, atque exosculeris; illius non possis non probare illa sententiarum pondere, & sanctitate dictionis excellens; hic acumine, & festiuitate amabilis; nisi quod laudis nimia cupiditate, supra epistolæ limitem, assurgit; ludit etiam non rarò, & lasciuis rebus quoque displicere posset, seueris, & eruditione præstantibus,

quia

quia multus est in materia leuissima, & minutissimi sui ostentator, & in eos, quibus non probaretur, acerbè maledicus. Allubescunt hæc quidem adolescentibus velut pugnæ, & certamina; grauibus autem, & sanctis viris insuauia sunt, & imbuuntur teneræ mentes duobus vitijs, humanæ societatis perniciosis; iactantia, & amarulentia linguæ, quodque est indignum, de rebus vilissimis, de litterula, de syllabula, de vocula; de intelligentia versiculi, vel negligentia: interim obscæni, & moribus damnosi. Grauiore Hermolaus Barbarus, & disciplinarum cognitione sine vlla prorsum comparatione excultior; sed duriusculus, & perplexus. Admiscuit se his philosophaster Marsilius Ficinus vt coloribus graculus, atque epistolis composuit, vt de Platonicis quominibus disputaret, dictione inuenusta, & molesta. Epistolis Franc. Pici, & si minus tersis, quàm patrui, magis tamen deest genus, quàm dictionis elegantia, vel sententiarum pondus. Rodulphus Agricola, si ipse sua emendasset, maximis quoque veterum potuisset comparari, tanta erat in illius eruditione soliditas, & sanitas, atque acrimonia in iudicando. Ioannis Caprionis epistolas nuperrimus, simul, & natas, & extinctas, adeo damnauit eas tacitus Doct. consensus, vt vix potuerit paucos vitæ menses impetrare. Christophorus Longolius nimia cura, imitatione bonam naturam corrumpit. Verba habet Ciceroniana, mira religionis ne, an superstitionis obseruatione; sensus est ineptior, propterea quod dicta grandia rebus exiguis aptabat. Non enim satis illi erat verba, & phrasio Ciceronis miro studio imitari, nisi etiam totum Ciceronem exprimeret, rem illam publicam simularet, & curam imperij, quo totus orbis continebatur, priuatus ipse, & in angulum studiosi secessus abditus, in quo tàm erat ridiculus, quàm si gigantis vestitum induisset, & verba, ac pronunciationem gigantis affingeret, vt gigas crederetur legendus, tamen propter verba.

FINIS.

IN

INDEX
ALIQVARVM VOCVM
IN COLLOQVIIS VIVIS
Cum versione Etrusca.

Bu-

